

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA
TUTUKLAMA

TEZİ YAZAN
Ezgi DEMİRCİ

Üniversite Dışı - Tez Danışmanı: Dr. Ahmet Korhan MASTI
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Özge DEMİRDELEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / NİSAN 2025

ONAY SAYFASI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

2021003036 numaralı öğrencimiz olan Ezgi DEMİRCİ tarafından hazırlanan “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Kararlarında Tutuklama” başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oy birliği ile** Kamu Hukuku Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. Dışı - Tez Danışmanı: Dr. Ahmet Korhan MASTI

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi - Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Üniv. İçi - Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Özge DEMİRDELEN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

21/04/2025

(Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı imzalıdır.)

Doç. Dr. Saadet SAĞTAŞ TUTKUNCA

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

*Tüm başarılarımı büyük bir merak ve heyecanla kucaklayan,
desteğini ve ilgisini üzerimden hiç eksik etmeyen,
bir yerlerden hala beni izlediğine sonsuz inandığım,
sevgili dedem Sabri DURMAZ'a ithafen...*

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

21/04/2025

Ezgi DEMİRCİ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecimin başlangıcından bu yana bana yol gösteren, emeğini ve desteğini esirgemeyen sayın hocam Dr. Ahmet Korhan MASTI'ya ve hiçbir sorumu yanıtsız bırakmayan, her zaman bir adım daha ileriye gitmem için yanımda olan saygıdeğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZ

ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU KARARLARINDA TUTUKLAMA

Ezgi DEMİRCİ

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Ahmet Korhan MASTI

Nisan 2025, 130 sayfa

Avrupa'nın birçok ülkesinde kabul edilmiş olan bireysel başvuru yolu, günümüz toplumlarında önem arz eden bir kurum olup bireylerin temel hak ve hürriyetlerini kamu gücünden korumak adına başvurdukları bir koruma mekanizmasıdır. Anayasal olarak güvence altına alınan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına müdahale içermesi dolayısıyla en ağır koruma tedbiri olan tutuklamanın, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluna taşınması pek tabii mümkündür. İlk derece mahkemelerince verilen tutuklama kararlarının, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bakımından denetlenmesi önem arz etmekte olup gerekçeden yoksun ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada, Anayasa Mahkemesi'nce ilk derece mahkemelerinin tutuklama tedbirine ilişkin kararlarında hangi yönlerden inceleme yapıldığı araştırılmıştır. Bu kapsamda öncelikle tutuklama tedbiri ele alınmış devamında ise Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kurumuna değinilmiştir. Son olarak Anayasa Mahkemesi'nin tutuklama tedbirine yönelik bireysel başvuru kararlarında nazara aldığı hususlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel başvuru, anayasa mahkemesi, temel hak ve özgürlüklerin korunması, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, tutuklama

ABSTRACT

ARREST IN INDIVIDUAL APPLICATION DECISIONS TO THE CONSTITUTIONAL COURT

Ezgi DEMİRCİ

Master Thesis, Department of Public Law

Thesis Supervisor: Dr. Ahmet Korhan MASTI

April 2025, 130 pages

The individual application, which has been accepted in many European countries, is an important institution in today's societies and is a protection mechanism that individuals resort to in order to protect their fundamental rights and freedoms from public power. Arrest, which is the most severe protection measure since it involves an intervention in the constitutionally guaranteed right to personal freedom and security, can of course be referred to the Constitutional Court through individual application. It is important to review the arrest decisions given by the first instance courts in terms of the Constitution and the European Convention on Human Rights and contribute to preventing unjustified and arbitrary practices. This study investigates the aspects in which the Constitutional Court examines the decisions of the first instance courts regarding the measure of arrest. In this context, the measure of arrest is first addressed and then the institution of individual application to the Constitutional Court is addressed. Finally, the issues taken into consideration by the Constitutional Court in its decisions on individual applications for detention measures were examined.

Keywords: Individual application, constitutional court, protection of basic rights and liberties, the right to liberty and security of person, arrest

ÖN SÖZ

“Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Kararlarında Tutuklama” adlı çalışma Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı kapsamında, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Bilgi birikimi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren Dr. Ahmet Korhan MASTI’ya ve saygıdeğer hocalarıma teşekkür eder çalışmamın tüm ilgililere faydalı olmasını dilerim.

NİSAN, 2025

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY SAYFASI.....	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİNDE TUTUKLAMA TEDBİRİ

1.1.Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama	4
1.1.1.Tutuklamanın Amacı	5
1.1.2.Tutuklamanın Özellikleri.....	6
1.1.2.1.Araç Olma	6
1.1.2.2.Geçici Olma.....	6
1.1.2.3.İhtiyari Olma	7
1.1.2.4.İstisnai Olma.....	7
1.1.2.5.Hüküm Öncesi Temel Bir Hak yahut Hürriyeti Sınırlandırması.....	8
1.1.3.Tutuklamaya İlişkin Ön Koşullar	8
1.2.Tutuklamanın Şartları.....	10
1.2.1.Maddi Şartlar	11
1.2.1.1.Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığı	11
1.2.1.2.Bir Tutuklama Nedeninin Bulunması.....	11
1.2.1.2.1.Kaçma Şüphesi	12
1.2.1.2.2.Şüpheli veya Sanığın Davranışları	13
1.2.1.2.3.Tutuklama Nedeninin Var Sayılabileceği Haller	16
1.2.2.Şekli Şartlar	16
1.2.2.1.Tutuklama Yasağının Bulunmaması	17
1.2.2.2.Muhakeme Şartının Gerçekleşmesi.....	17
1.2.2.3.Güvence Belgesi Verilmemiş Olması	18
1.2.2.4.Tutuklamanın Ölçülü Olması	19
1.2.2.5.Yetkili Hakim veya Mahkeme Kararının Bulunması.....	21

1.3.Tutukluluk Süreleri.....	22
1.3.1.Ceza Muhakemesi Kanunu	23
1.3.2.AİHS ve AİHM'in Tutukluluk Süresinin Değerlendirilmesindeki Kıstasları.....	24
1.4.Tutuklama Kararlarında Müdafî Zorunluluğu.....	25
1.5.Tutuklama Kararlarının Gerekçeli Olması	26

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

2.1.Bireysel Başvuru Hakkının Tanımı, Gelişimi ve Özellikleri	29
2.1.1.Bireysel Başvuru Hakkının Tanımı ve Gelişimi	29
2.1.2.Bireysel Başvuru Hakkının Özellikleri	31
2.1.2.1.Bireysel Başvuru Hakkının Olağan veya Olağanüstü Bir Kanun Yolu Olmaması.....	32
2.1.2.2.Bireysel Başvuru Hakkının İkincil Nitelikte Olması.....	33
2.1.2.3.Bireysel Başvuru Hakkının Temel Hak ve Özgürlüklerin İhlal Edilmesine Karşı Hak Koruma Mekanizması Olarak Kullanılabilmesi	34
2.2.Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi ve Konusu.....	35
2.2.1.Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi.....	35
2.2.1.1.Bireysel Başvuru Hakkını Haiz Olanlar	35
2.2.1.1.1.Gerçek Kişiler.....	36
2.2.1.1.2.Tüzel Kişiler	37
2.2.1.1.3.Yabancılar.....	39
2.2.2.Bireysel Başvuru Hakkının Konusu	40
2.2.2.1.Bireysel Başvuru Konusu Olabilen Haklar	40
2.2.2.2.Bireysel Başvuru Konusu Olamayan Haklar.....	42
2.3.Bireysel Başvuru Usulü.....	43
2.4.Bireysel Başvuru Hakkının Kabul Edilebilirlik Şartları.....	44
2.4.1.Başvuru Süresi.....	45
2.4.2.Olağan Kanun Yollarının Tüketilmesi	46
2.4.3.Başvurucunun Güncel ve Kişisel Bir Hakkının Doğrudan Etkilenmesi	48
2.4.4.Başvurucunun Önemli Bir Zarara Uğraması.....	49
2.4.5.Anayasal Açıdan Önem Taşıması	50
2.4.6.Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmaması.....	50
2.4.7.Mahkeme'nin Yer Bakımından Yetkili Olması	51
2.4.8.Mahkeme'nin Zaman Bakımından Yetkili Olması	52
2.5.Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI VE BİREYSEL BAŞVURUDA
TUTUKLAMA TEDBİRİ

3.1.Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı.....	54
3.1.1.Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkının Sınırlandırılması.....	58
3.1.1.1.1982 Anayasası'na Göre Sınırlama	58
3.1.1.2.Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Sınırlama.....	59
3.1.1.2.1.Mahkumiyet Hükümü Nedeniyle Hapsetme	60
3.1.1.2.2.Mahkeme Kararına Riayet Edilmemesi nedeniyle ya da Kanunen Getirilmiş Bir Yükümlülüğün İnfazı İçin Yakalama veya Tutma	62
3.1.1.2.3.Yetkili Adli Makam Karşısına Çıkarılma Amacıyla Yakalama veya Tutma	65
3.1.1.2.4.Küçüğün Gözetime Tabi Tutularak Eğitilmesi veya Yetkili Makam Karşısına Çıkarılması Amacıyla Tutulması	67
3.1.1.2.5.Bulaşıcı Hastalıklara İlişkin Önlem Alınması Dolayısıyla Tutma veya Akıl Hastası, Serseri, Uyuşturucu Madde Bağımlısı veya Alkolik Kimselerin Kanuna Uygun Şekilde Tutulması	69
3.1.1.2.6.Kişinin İadesi Amacıyla Yakalanması veya Tutulması.....	73
3.1.1.3.Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişilerin Hakları	75
3.1.1.3.1.Bilgilendirilme Hakkı	76
3.1.1.3.2.Yakınlarına Haber Verilmesini İsteme Hakkı	78
3.1.1.3.3.Derhal Hakim Önüne Çıkarılma Hakkı	79
3.1.1.3.4.Tutuklu Kimsenin Makul Sürede Salıverilme Hakkı	82
3.1.1.3.5.Kişilerin Özgürlükten Yoksun Bırakılmaya Karşı Başvuru Hakları	84
3.1.1.3.6.Kişi Özgürlüğünün İhlali Sebebiyle Tazminat Hakkı	87
3.2.Tutuklama Tedbirine Karşı Bireysel Başvuru Hakkı	88
3.2.1.Kabul Edilebilirlik Yönünden İnceleme.....	88
3.2.2.Esas Yönünden İnceleme	94
3.2.2.1.Kanunilik Şartı.....	94
3.2.2.2.Kuvvetli Suç Şüphesinin Bulunması Şartı	97
3.2.2.3.Meşru Amaç Şartı.....	99
3.2.2.4.Ölçülülük	100
3.2.3.Anayasa Mahkemesi Tarafından Verilebilecek Kararlar	101
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	106

KISALTMALAR LİSTESİ

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
C.	: Cilt
C.D.	: Ceza Dairesi
e.t.	: Erişim Tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
T.	: Tarih
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı
YCGK	: Yargıtay Ceza Genel Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Anayasa’da Güvence Altına Alınmış Temel Hak ve Özgürlüklerin AİHS’teki Karşılığı.....</i>	40
Tablo 2. <i>Cinsiyete ve İnfaz Durumuna Göre Ceza İnfaz Kurumu Mevcutları</i>	55
Tablo 3. <i>2024 Yılı AİHS İhlal Sayıları Dağılımı</i>	55
Tablo 4. <i>Yıllara Göre AİHS 5’inci Madde İhlal Sayıları Dağılımı</i>	56

GİRİŞ

Toplumların refah düzeyleri yükseldikçe, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin ilgi ve bilgi düzeyleri de yıllar içerisinde artmıştır. Bu durum, temel haklarının bilincinde olan toplum üyelerinin haklarını diğer bireylerden ve özellikle de kamu gücünü haiz kişi ve kurumlardan koruma ihtiyacını doğurmuştur. Günümüz toplumlarında, bireylerin pek çok farklı konuda devletlerce hak ihlallerine maruz kalması yadsınamaz bir gerçektir. Hal böyle olunca, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini kamu gücünden koruması gerekliliği hasıl olmuş ve birçok ülkede bu kapsamda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, bireyler için adeta bir hak koruma mekanizması olan bireysel başvuru kurumu ortaya çıkmıştır. Etkili hak arama yolları arasındaki bireysel başvuru kurumu, kişilere anayasalar ve AİHS ile güvenceye alınan hak ve özgürlüklerini kamu gücünden koruma yetisini vermiştir. Bu sayede, kamu gücünü haiz kurumların işlemleri neticesinde ortaya çıkan hak ihlallerine yönelik anayasal düzeyde yargı denetimi sağlanmıştır. Bu bağlamda bireyler, güvence altına alınmış olan haklarının kamu gücü tarafından müdahale edilerek ihlal edildiğinden bahisle bireysel başvuruda bulunabilmekte ve hak ihlallerinin önüne geçebilmektedirler.

Anayasal düzeyde denetim ve koruma sağlayan bireysel başvuru yolu, hem bireylere hak arama yolunda yüksek bir mahkemeye doğrudan erişim imkanı tanımakta hem de oluşan hak ihlallerine karşı anayasal düzeyde bir yargı denetimi uygulanmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, anayasa mahkemesine bireysel başvuru hakkı, güvenilir ve üst düzey bir hak koruma mekanizması olarak kabul edilmektedir.

Önemine ve etkinliğine binaen bireysel başvuru yolu, bireyler tarafından fazlasıyla ilgi görmekte olup yıllar içerisinde giderek artan başvuru sayıları ülkelerin anayasa mahkemelerine iş yükünü de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bazı ülkelerde zaman zaman işlevselliğinde sorunlar ortaya çıkıyor olsa da, bireysel başvurunun temelde her demokratik hukuk devletinin sahip olması gereken bir hak koruma yolu olduğu açıktır. Bireysel başvuru yolunun devletlerce benimsenmeye başlandığı ilk zamanlardan bu yana, pek çok ülke birbirinden etkilenmiş ve bireysel başvuru gelişerek bireylere fayda sağlamaya devam etmiştir. Günümüz toplumlarında temel hak ve hürriyetlerinin bilincinde olan kimseler tarafından hak koruma yöntemi olarak kullanılmakta olan bireysel başvuru yolu, demokratik hukuk devleti ile bağdaşan önemli bir anayasal denetim mekanizması olarak varlığını sürdürmekte olup her geçen gün pek çok ülke tarafından uygulamaya geçirilmeye devam etmektedir.

Ülkelerin anayasalarının ve bu bağlamda anayasa mahkemelerinin, bireylere vadettiği en önemli işlevi temel hak ve özgürlükleri korumaktır. Ülkemizde Anayasa ve AİHS’le korunan haklarından herhangi biri ihlal edilen kimsenin, öngörülen kanun yollarına başvurduktan sonra AYM’ye bireysel başvuruda bulunabilmesi mümkündür. Bu kapsamda, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, AİHS’in 5’inci maddesi ve Anayasa’nın 19’uncu maddesi ile koruma altına alınmış temel haklardan olup ihlal iddiasıyla AYM’ye bireysel başvuru yoluna götürülebilmektedir.

Bireysel başvuru hakkının Anayasa’ya eklenmesiyle, Türkiye aleyhine AİHM’e yapılan başvuru sayısının ve bu bağlamda olası ihlal kararlarının azalması amaçlanmıştır. Ancak yıllar içerisindeki istatistiklere göre, AİHM’in Türkiye aleyhine vermiş olduğu ihlal kararlarının başında, özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin ihlal kararları gelmektedir. Bu durum, ülkemizde bu hakkın yeterince korunamadığını göstermektedir. Temel hak ve özgürlükler arasında oldukça önemli bir konumda olan bu hakka yönelik ciddi bir müdahale içeren tutuklama tedbiri, bu yönüyle koruma tedbirleri arasındaki en ağır tedbirdir. Ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için tutuklama tedbirine başvurulması gerekebilmektedir. Tutuklama kararına ancak kuvvetli suç şüphesinin mevcut olduğu durumlarda başvurulabilmekte olup ihtiyari olma niteliği dolayısıyla tutuklama tedbirinin uygulanması hiçbir durumda mecburi değildir. Nitekim masumiyet karinesi uyarınca, suçlulukları mahkumiyet kararıyla kesinleşene kadar kişilerin masum sayılmaları esastır. Bu bağlamda, hakkında kamu davası açılan bir kimsenin, yargılama sonucunda beraatine karar verilmesi pek tabii ki mümkündür. Dolayısıyla, tutuklama tedbirine son çare olarak başvurulması gerekmektedir.

Bu çalışma ile en ağır koruma tedbiri olan tutuklamanın, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yönelik müdahalesi kapsamında, AYM ve AİHM kararları çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada, Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararları eşliğinde tutuklama tedbiri ile özgürlük ve güvenlik hakkı incelenecek olup bireysel başvuru hakkı ile uygulanan tutuklama tedbirlerine karşı Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvurulara değinilecektir. Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, en ağır koruma tedbiri olan tutuklamadan bahsedilecek olup bu kapsamda tutuklama tedbirinin özellikleri ile koşullarına değinilecektir. Akabinde ise, tutukluluğa ilişkin süreler ile tutuklama kararlarında müdafî zorunluluğu ve tutuklama kararlarının gerekçeli olması hususlarına yer verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkından bahsedilecektir. Bu bağlamda, bireysel başvuru hakkının

kabul edilebilirlik şartları ile bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığına değinilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, tutuklama kararı verilmesiyle kısıtlanmasına neden olunan özgürlük ve güvenlik hakkı, AİHM ile AYM kararları ışığında incelenerek çalışmanın son başlığına zemin hazırlanacaktır. Son olarak, Anayasa Mahkemesi kararlarına yer verilmek suretiyle tutuklama tedbirinin bireysel başvuruya konu olmasına değinilerek Anayasa Mahkemesi'nce tutuklama tedbirine ilişkin bireysel başvurularda nazara alınan hususlardan bahsedilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CEZA MUHAKEMESİNDE TUTUKLAMA TEDBİRİ

Ceza muhakemesinin kesintisiz ve etkili olarak devam edebilmesi için koruma tedbirlerine başvurulmakta olup kişiler hakkında mahkumiyet kararına hükmedilinceye kadar geçen evrede, yargılamanın seyrini sekteye uğratmamak adına, Anayasa ve AİHS'teki düzenlemeler ışığında, kişilerin temel hak ve hürriyetlerine müdahalede bulunulabilmektedir. Pek tabii ki, bu kapsamda kanunilik ilkesinin geçerli olduğuna şüphe yoktur. Koruma tedbirlerinden biri olan tutuklama tedbiri, bireylerin hak ve özgürlüklerine diğer koruma tedbirlerine kıyasla daha fazla müdahale içerdiğinden Anayasa'nın "Kişi Hürriyeti ve Güvenliği" başlıklı 19'uncu maddesinde ayrıca düzenlenmiştir. Tutuklama, ceza muhakemesi kapsamında uygulanan en kısıtlayıcı koruma tedbiridir. Buna bağlı olarak hem Anayasa'da hem de 5271 sayılı CMK'da belirtildiği üzere sıkı şartlara tabi tutulmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına olan müdahalesine binaen en kısıtlayıcı koruma tedbiri olarak kabul edilen tutuklama tedbirinin tanımı ve amacına değinilecektir. Tutuklama tedbiriyle ilgili temel bilgi ve özelliklerin açıklanmasından sonra tutuklamanın maddi ve şekli şartlarına yer verilecektir. Akabinde, tutukluluk süreleri, tutuklama kararlarındaki müdafî zorunluluğu ile tutuklama kararlarının gerekçeli olmasından bahsedilecektir.

1.1.Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama

Ceza muhakemesindeki en ağır koruma tedbiri olan tutuklama, hakkında henüz mahkumiyet kararı verilmemiş olan fakat soruşturmaya konu edilen suç veya suçları işlediği yönünde kuvvetli şüphe oluşan kimsenin hürriyetinin geçici olarak kısıtlanması şeklinde tanımlanabilir¹. Tüm koruma tedbirlerinde olduğu gibi, tutuklama tedbiri de geçici olma ve araç olma özelliklerini haizdir. Bu bağlamda, tutuklama tedbirinin uygulanmasını gerektiren sebeplerin ortadan kalkması halinde, tedbirin sona ermesi gerekmektedir. Bu durum, tutuklama tedbirinin geçici niteliği haiz olmasının sonucudur.

¹Nur Centel ve Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2017, s. 374.

Tutuklama tedbiri, cezalandırma amacı taşımaz². Maddi gerçeğe ulaşmak için ceza muhakemesinde kullanılan bir araçtır. Tutuklama tedbirinin ihtiyari olması sebebiyle, tutuklama sebepleri oluşmuş olsa dahi, tutuklama kararı verilmek zorunda değildir³.

1.1.1. Tutuklamanın Amacı

Ceza muhakemesinde bir koruma tedbiri olan tutuklamanın amaçlarından biri, delillerin korunması olup bu tedbirle sağlanması istenen bir diğer amaç ise, olası bir mahkumiyet halinin ileride infazının sağlanmasıdır⁴. Verilen mahkumiyet hükümlerinden farklı olarak tutuklamadaki amaç, ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde ve makul sürede tamamlanmasını sağlamaktır⁵. Tutuklama tedbiriyle, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında şüpheli yahut sanık tarafından, mağdur veya tanığa yönelik olarak gerçekleştirilebilecek olası bir baskının önlenmesiyle maddi gerçeğe ulaşmak istenmektedir⁶.

Tutuklama ile gerçekleştirilmek istenen amaç sağlanmış ise, o halde artık tutuklama tedbirine son verilmesi gerekir. Zira, tüm deliller toplanmış ve maddi gerçeğe ulaşılması sağlanmış ise, bu noktada tutuklama tedbirine devam edilmesi tutuklamanın niteliğine ters düşecek ve ceza muhakemesine herhangi bir fayda sağlamayacaktır. Önemle belirtmek gerekir ki, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkıyla doğrudan ilgisi nedeniyle, Anayasa'da ayrıca düzenlenmiş olan tutuklama tedbirinin, kanunda açıkça düzenlenen hususlar dışındaki bir amaçla uygulanması, tutuklamanın mahiyetine ters düşmekle birlikte, açıkça hukuka aykırıdır⁷. Tutuklama, ceza muhakemesinde uygulanan bir tedbir niteliğinde olup amacının dışında baskı yahut soruşturma ve kovuşturmayı kolaylaştırma aracı olarak uygulanamaz⁸. Nitekim, yargılamaların makul sürede bitirilememesine bağlı olarak tutukluluk halinin devamının sağlandığı hallerde, tutukluluğun cezalandırma aracı haline gelmesi kaçınılmazdır. Tutuklama, cezanın infazını amaçlamaz, tedbirdir. Bu durumun meydana gelmemesi ve tutuklama tedbirinin amacına uygun olarak uygulanabilmesi için yargılamaların olabildiğince hızlı gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

²Hülya Poyraz Giyik, **Kanun Dışı Yakalama Tutuklama Arama ve El Koymaya İlişkin Tazminat Davaları**, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s. 19.

³Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoğlu, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, s. 348.

⁴Centel/Zafer, s. 374.; Yener Ünver ve Hakan Hakeri, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 14. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 337.

⁵Yenisey/Nuhoğlu, s. 346.

⁶Özlem Ögütçü, **Cezai ve Hukuki Boyutlarıyla Tutuklama**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019, s. 21.

⁷Ögütçü, s. 21.

⁸Ünver/Hakeri, s. 338.; Ögütçü, s. 21.

Bu bağlamda, yargılamanın seyri açısından gerek soruşturma evresinde gerekse kovuşturma evresinde gereken hassasiyetin gösterilmesi ve doğru zamanda, etkili araştırmanın yapılması oldukça önem arz etmektedir.

1.1.2.Tutuklamanın Özellikleri

Tutuklama tedbiri, koruma tedbirlerinin temel özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada, tutuklama tedbiriyle ilgili özelliklere ayrı başlıklar halinde değinmek yerinde olacaktır.

1.1.2.1.Araç Olma

Tutuklama, delillerin korunması ve olası bir mahkumiyet halinin ileride yerine getirilebilmesi için ceza muhakemesinde uygulanan bir araçtır. Dolayısıyla tutuklama tedbiri, doğrudan bir amaç değil, yalnızca araçtır. Araç olma özelliği, bir tedbire başvurmakla başka bir tedbire zemin hazırlanmasını ifade etmekte olup örneğin, yakalama tedbiri tutuklama tedbirinin uygulanmasına fayda sağlamaktadır⁹. Bu bağlamda, tutuklama tedbiri de elde edilen delillerin korunmasının ve sanığın yargılama esnasında hazır bulundurulmasının aracı konumundadır¹⁰. Dolayısıyla, tedbirlerden biri diğerinin yardım edeni konumunda olabilmektedir.

1.1.2.2.Geçici Olma

Koruma tedbirlerinin tamamı geçici özelliktedir. Tüm koruma tedbirleri ancak hüküm kesinleşinceye kadar uygulanabilmektedirler. Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının bir kısıtlanması konumunda olan tutuklama tedbiri açısından ise, geçici olma özelliği ayrı bir önem arz etmektedir. Amaç değil, araç olmasıyla bağlantılı olarak tutuklama tedbirine yalnızca ihtiyaç halinde başvurulması gerekmektedir. Bu doğrultuda, ihtiyacın ortadan kalkması halinde pek tabii ki tedbire de son verilmesi gerekecektir. Tutuklama tedbiri, tahliye kararı verildiğinde veya 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda belirtilen azami süreler geçtiğinde yahut mahkumiyet kararı verildiğinde son bulur¹¹. Mahkemece

⁹Centel/Zafer, s. 349-350.

¹⁰Ünver/Hakeri, s. 683.

¹¹Zekiye Özen İnci, **Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, s. 32.

hapis cezası ile mahkumiyet kararı verilmesi halinde, tutuklama tedbiri hükümlülük statüsüne dönüşerek son bulacaktır. Ancak bu demek değildir ki, tutuklama tedbiri salt bu sebeplerle son bulsun. Tutuklama tedbiriyle sağlanması beklenen amaç gerçekleştiğinde de, tutuklama tedbirine gecikmeksizin son verilmelidir. Başka bir deyişe, tutuklama tedbirine, tutuklama sebepleri bulunsa dahi son verilmesi mümkündür. Keza, tutuklama tedbiri ile gerçekleşmesi beklenen amacın gerçekleşmesinin mümkün olmadığı açıkça anlaşıyor ise, o halde tutuklama tedbirine başvurulması da mümkün olmayacaktır.

Tutuklama tedbirine ilişkin süreler, 5271 sayılı CMK'da düzenlenmiştir. Bu sayede tutuklama tedbirinin soruşturma ve kovuşturma aşamalarındaki azami süreleri belirlenmiştir.

1.1.2.3.İhtiyari Olma

Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 3'üncü fıkrasının ilk cümlesinde ve 5271 sayılı CMK'nın 100'üncü maddesinde tutuklama kararlarının hangi hallerde verilebileceği düzenlenmiş olup ilgili yasa maddelerinden tutuklama tedbirinin uygulanmasının mecburi olmadığı anlamı çıkmaktadır. Hukuk devleti ilkesi nedeniyle tutuklama tedbiri ihtiyaridir. Nitekim, Anayasa Mahkemesi'nce de, yargılama neticesinde ağır ceza alınması muhtemel olan suçlarda, sanığın her halde tutuklu olması gerektiği şeklinde bir sonuca varılmasının mümkün olmadığı ve hakimın tutuklama mecburiyetinin bulunmadığı ifade edilmiştir¹².

1.1.2.4.İstisnai Olma

Tutuklama gibi, kişilerin özgürlük ve güvenlik hakkına müdahalede bulunan kısıtlayıcı bir koruma tedbirinin uygulanmasındansa, bir başka koruma tedbirinin uygulanmasının yeterli geleceği hallerde, tutuklama dışında bir tedbire başvurulması gerekir. Zira koruma tedbiri ile ulaşılmak istenen amacın tutuklama dışında bir başka koruma tedbiriyle karşılanması mümkünse, o halde tutuklama tedbirine başvurulması isabetli olmayacaktır. Bu husus, tutuklama tedbirinin istisnai olma özelliğiyle alakalıdır. Nitekim, ceza muhakemesinde kural şüpheli veya sanığın tutuksuz olarak

¹²Nurullah Kunter, Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, **Açıklamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, C.1, Beta Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 915.

yargılanmasıdır¹³. Tutuklama tedbirinin uygulanması ise istisnaidir. Bu bağlamda, tutuklama tedbirinin ancak zorunlu hallerde uygulanmasını sağlamak amacıyla, adli kontrol gibi alternatif koruma tedbirleri düzenlenmiştir¹⁴. Bu hususta, 5271 sayılı CMK'nın "Adli Kontrol" başlıklı 109'uncu maddesinin ilk fıkrasında, tutuklama sebepleri oluşmuş olan soruşturma konusu olayda, kişi hakkında adli kontrol kararının da verilebileceği yönünde bir düzenleme bulunmakta olup tutuklama tedbirinin istisnailiğine vurgu yapılmıştır¹⁵.

1.1.2.5.Hüküm Öncesi Temel Bir Hak yahut Hürriyeti Sınırlandırması

Tutuklama tedbiri, Anayasa ve AİHS güvencesini haiz hak ve hürriyetlerden olan özgürlük ve güvenlik hakkının kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla, bu hak üzerindeki kısıtlayıcı müdahalesi nedeniyle, diğer koruma tedbirlerine oranla daha ciddi bir konumdadır. Koruma tedbirlerinin, hak ve özgürlük kısıtlamasına neden olmaları dolayısıyla kanunla düzenlenmiş olmaları gerekmekte olup özgürlük ve güvenlik hakkına müdahale içeren tutuklama da, Anayasa ve kanunla düzenlenmiştir.

1.1.3.Tutuklamaya İlişkin Ön Koşullar

Temel hak ve özgürlüklere müdahalede bulunmaları dolayısıyla, koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için öncelikle birtakım ön şartın sağlanması gerekmektedir. Tüm koruma tedbirlerinde bulunması aranan bu ön şartları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Gecikme halinde tehlike arz etmesi,
- İlgili koruma tedbirinin uygulanmasının haklı görünmesi (haklı görünüş),
- Uygulanacak koruma tedbiri ile işin ehemmiyeti arasında orantı bulunması (ölçülülük)¹⁶.

Temel hak ve özgürlükleri kısıtlamaları nedeniyle, koruma tedbirlerine ancak zorunluluk halinde başvurulması esastır. Bununla bağlantılı olarak, koruma tedbirine başvurulmasının geciktirilmesi halinde tehlike oluşacağı bariz olmalıdır. Aksi halde koruma tedbirlerine başvurulması mümkün olmayacaktır. Burada bahsi geçen tehlike kavramı ile anlatılmak istenen, ceza muhakemesinin gerektiği şekilde tamamlanamaması

¹³Selma Öztürk Günay, **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Kararları Işığında Tutuklama**, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 37.

¹⁴Ünver/Hakeri, s. 832.

¹⁵İnci, s. 31.; Öztürk Günay s. 38.

¹⁶Centel/Zafer, s. 350.

halidir¹⁷. Dolayısıyla, ilgili koruma tedbirine başvurulmadığında ceza muhakemesinin gerektiği şekilde tamamlanması yahut cezanın ilerideki infazı mümkün olmayacaksa tehlike ön şartının bulunduğu kabul edilmektedir¹⁸. Tehlike ön şartı, her somut olayda ayrıca değerlendirilmelidir¹⁹. Her koruma tedbiri için değerlendirmede kullanılabilecek bir ölçüt bulunmamakla birlikte, tutuklama tedbirinde katalog suçların varlığı söz konusu olduğunda tutuklama nedeni var sayılabilmektedir. Tutuklama tedbirinin uygulanabilmesi için, tıpkı diğer koruma tedbirlerinde olduğu gibi gecikmesinde tehlike bulunan bir halin mevcut olması aranmakta olup tehlikenin varlığını değerlendirecek olan mutlak olarak hakim yahut mahkemedir. Diğer koruma tedbirlerinden farklı olarak, tutuklama kararını yalnızca hakim yahut mahkeme verebilmektedir.

Koruma tedbirleriyle ilgili olarak tedbirin haklılığı ancak ceza muhakemesinin sonunda anlaşılmakta olup haksızlık riski her zaman için mevcuttur²⁰. Zira, yargılama sonunda mahkumiyet kararı verilebileceği gibi, beraat kararı verilmesi de mümkündür. Dolayısıyla, oluşan bu belirsizlik nedeniyle koruma tedbirlerinde görünüşte haklılık yeterli bulunmaktadır. Tutuklama tedbirinde de, suçun işlenmiş olması ihtimaline binaen görünüşte haklılık ile yetinilerek tutuklama kararı verilmektedir. Bununla birlikte, suçun işlendiği hususunda belli seviyede şüphe bulunması gerekmektedir. Tutuklama tedbirinin uygulanması için gereken şüphe ise kuvvetli şüphedir. Görünüşte haklılık hususunda yapılan değerlendirme, itiraz yoluyla denetime tabi tutulabilmektedir.

Anayasa'nın "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması" başlıklı 13'üncü maddesinde ölçülülük ilkesine değinilmiş olup madde metninde, hak ve özgürlük kısıtlamalarının ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil edemeyeceği ifade edilmiştir. Keza, hukuk devleti ilkesi nedeniyle de, uygulanacak koruma tedbiri ile olası ceza arasında orantı bulunması gerekmektedir²¹. Diğer bir deyişle, amaç ile aracın dengeli olması gerekmektedir. Bu nedenle, eylem ile uygulanacak koruma tedbirinin uyumlu ve dengeli olması önem arz eder²². Bu hususa, Anayasa Mahkemesi'nin pek çok kararında değinilmiştir. Mahkeme'ye göre; elverişlilik, gereklilik ve orantılılık ilkelerinin bir araya gelmesiyle ölçülülük ilkesi oluşmakta olup yapılan kısıtlamanın amacı gerçekleştirmek açısından

¹⁷Centel/Zafer, s. 350.

¹⁸Öztürk Günay, s. 28.

¹⁹Centel/Zafer, s. 350.

²⁰Centel/Zafer, s. 350.

²¹Centel/Zafer, s. 351.

²²Erdener Yurtcan, **Ceza Yargılaması Hukuku**, 15. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 320.

elverişli olması, amaç açısından yapılan kısıtlamanın zorunluluk arz etmesi ve hakka uygulanan kısıtlama ile amaç arasında denge sağlanması gerektiği belirtilmiştir²³.

Koruma tedbirinin uygulanacağı kimsenin uğrayacağı zarar ile koruma tedbirinin ceza muhakemesine sağlayacağı fayda arasında da ölçülü bir denge bulunması gerekir²⁴. Bu bağlamda, koruma tedbiriyle meydana gelen hak ve özgürlük kısıtlanmasının, amacın sağlanması için gerekli ve elverişli olması gerekmektedir. Tutuklama tedbiri açısından ölçülülük ilkesine ilişkin düzenleme ise, 5271 sayılı CMK'nın 100'üncü maddesinin ilk fıkrasının son cümlesinde geçmekte olup ilgili madde metninde ölçülülük ilkesine aykırılık oluşan hallerde tutuklama kararı verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu nedenle, kısıtlayıcı etkisi daha az olan bir koruma tedbiriyle istenen amacın gerçekleşmesi mümkünse, o halde tutuklama tedbirine başvurulamayacaktır.

Anayasa Mahkemesi'ne göre, tutuklama yerine uygulanabilecek koruma tedbirlerinin yeterli gelmemesi halinde tutuklama ölçülü sayılmaktadır. Aynı maddenin dördüncü fıkrasında ise, ölçülülük ilkesinin bir uzantısı olarak, yaptırımını yalnızca adli para cezası olan suçlar ile üst sınırı iki yılı aşmayan ve yaptırımını hapis cezası olan suçlarda tutuklama tedbirinin uygulanamayacağı ifade edilmiştir. Ancak vücut dokunulmazlığına yönelik kasten işlenmiş suçlarda, hapis cezasına ilişkin üst sınıra bakılmaksızın tutuklama kararı verilebilmesi mümkündür. İlgili maddeyle koruma tedbiri ve muhtemel yaptırım arasındaki denge sağlanmaya çalışılmıştır.

1.2. Tutuklamanın Şartları

Tutuklama tedbiri, kanunda sayılan şartlar gerçekleşmiş olsa bile uygulanması mecburi olmayan bir koruma tedbiridir. Zira, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında kural tutuklama tedbirinin uygulanmamasıdır. Tutuklama tedbirine ilişkin şartlar, maddi şartlar ve şekli şartlar olmak üzere iki ayrı grupta incelenmektedir. Bu kapsamda, tutuklama tedbirine ilişkin maddi şartlar, kuvvetli suç şüphesi ile Kanun'da sayılan tutuklama nedenlerinden birinin bulunmasıdır. Tutuklamaya ilişkin şekli şartlar ise, tutuklama yasağının bulunmaması, muhakeme şartının gerçekleşmesi, güvence belgesi verilmemiş olması, tutuklamanın ölçülü olması ve yetkili hakim veya mahkeme kararının bulunması şeklinde sıralanabilir. Bu noktada, tutuklamanın maddi ve şekli şartlarını başlıklar halinde incelemek isabetli olacaktır.

²³Anayasa Mahkemesi, T. 19/12/2013, Başvuru No: 2013/817, Prg. 38, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/817>, e.t.: 22/11/2024.

²⁴Centel/Zafer, s. 351.

1.2.1.Maddi Şartlar

1.2.1.1.Kuvvetli Suç Şüphesinin Varlığı

Kanun’da, tutuklama tedbirinin ancak kuvvetli suç şüphesinin bulunduğunu gösterir somut delillerin mevcudiyeti halinde uygulanabileceği belirtilmiştir. Yargıtay’a göre; farklı derecelerde olmak üzere şüphe olgusu pek çok ceza muhakemesi işleminin temelinde mevcut olup soruşturma kapsamında elde edilen deliller, bahsi geçen şüphe olgusunu arttırmakta yahut zayıflatmaktadır. Keza, her somut olayın ayrı değerlendirilmesi gerektiği ve bu değerlendirme sonucunda sanığa bir yaptırım uygulanması kuvvetle muhtemel ise, o halde kuvvetli şüphenin mevcut olduğu söylenebilecektir²⁵.

Tutuklama tedbiri, ceza muhakemesi sonucunda kişinin cezalandırılma ihtimalinin kuvvetle muhtemel olduğu durumlarda uygulanabilen bir koruma tedbiri olduğundan, kuvvetli suç şüphesinin varlığı dışında başkaca şüphe derecelerinde uygulanamaz²⁶. Soyut suç şüphesi, tutuklama tedbiri uygulanabilmesi için yetersizdir²⁷. Ceza muhakemesinde elde edilen delillere göre, şüpheli yahut sanığın muhakeme konusu edilen suçu işlediği hususundaki olasılık yüksek olmalıdır. Tutuklama tedbiri, kanunda sayılan tutuklama nedenleri gerçekleşmiş olsa bile, kuvvetli şüphe söz konusu şüpheli açısından mevcut değil ise, tutuklama kararı verilemez²⁸. Kuvvetli şüphe, tutuklama kararı verildiği andan tutukluluk süresi sona erene kadar devam etmelidir²⁹. Anayasa Mahkemesi’ne göre, her somut durumda tutuklama tedbirinin ön şartı olan suça ilişkin kuvvetli belirtinin³⁰ varlığının, tutuklama sebeplerinin mevcut olup olmadığının ve tutuklamanın ölçülülüğünün yargı merci tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir³¹.

1.2.1.2.Bir Tutuklama Nedeninin Bulunması

Tutuklama tedbirinin maddi şartlarından bir diğeri ise, Kanun’da sayılan tutuklama nedenlerinden birinin somut olayda var olmasıdır. Tutuklama nedenleri, sınırlı sayı ilkesi

²⁵Yargıtay 18. CD., T. 18/12/2017, E. 2017/4819, K. 2017/15005, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, e.t.: 21.11.2024.

²⁶Ahmet Caner Yenidünya ve Zafer İçer, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s. 332.

²⁷Centel/Zafer, s. 376.

²⁸Öztürk Günay, s. 74.

²⁹Cumhur Şahin, **Ceza Muhakemesi Hukuku-1**, 9. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, s. 299.

³⁰Anayasa’da “kuvvetli şüphe” kavramı yerine “kuvvetli belirti” kavramı kullanılmıştır.

³¹Anayasa Mahkemesi, T. 25/10/2017, Başvuru No: 2014/18179, Prg. 80, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/18179>, e.t.: 23/11/2024.

gereğince Kanun'da belirlenmiş olup hakimın bu konudaki takdir yetkisi sınırlandırılmıştır³². Bir kimse hakkında tutuklama tedbirine hükmedilebilmesi için, bu kimse tarafından suç işlenmiş olduğuna ilişkin kuvvetli suç şüphesinin bulunmasının yanında, ayrıca Kanun'da sayılan tutuklama nedenlerinden birinin de bulunması gerekmektedir. Tutuklama nedenlerini, kaçma şüphesi, şüpheli yahut sanığın davranışları ve tutuklama nedeninin var sayılabileceği haller olarak sıralamak mümkündür.

AİHM'in Türkiye'ye ilişkin pek çok kararında, salt cezanın ağırlığı gerekçe gösterilerek tutuklama kararı verilemeyeceği belirtilmiş ve muhtemel cezanın ağırlığından bahisle tutuklama kararı verilmesinin hukuka aykırı olduğu kabul edilmiştir. Dolayısıyla, muhtemel cezanın ağır oluşu, kaçma veya delilleri yok etme tehlikesinin var olduğuna ilişkin mutlak bir neden olarak gösterilemez³³. Tutuklama sebepleri, her somut olayda ayrıca değerlendirilmeli, bunun yanı sıra tutuklamaya gerekçe olarak gösterilen hususlar detaylıca belirtilmelidir.

1.2.1.2.1. Kaçma Şüphesi

Kanun'da tutuklama nedeninin mevcut olduğunun kabul edilebileceği hallerden biri olarak, kaçma, saklanma yahut kaçma şüphesini oluşturan somut olguların varlığı gösterilmiştir. Keza, Anayasa'da da suçluluklarına dair kuvvetli belirti bulunan kimselerin ancak kaçmalarının önlenmesi maksadıyla tutuklanabilecekleri belirtilmiştir. AİHS'in özgürlük ve güvenlik hakkının düzenlendiği 5'inci maddesinde de, kaçma şüphesi tutuklama sebebi sayılmıştır. Bu bağlamda, 5271 sayılı CMK'da hakkında soruşturma yapılamaması gayesiyle saklanan yahut yurt dışında olan şahsın kaçak olduğu belirtilmiştir.

Kaçma şüphesi, şüpheli yahut sanığın ceza muhakemesi sürecinde bulunmaması tehlikesi olarak ifade edilebilir. Kaçma hali ise, adli makamların muhakeme işlemlerinin yapılabilmesi amacıyla şüpheli yahut sanığı hazır bulundurmasının imkansız kılınmasıdır³⁴. Kanun'da ifade edildiği şekilde, kaçma şüphesini uyandıran somut olguların aranması, tutuklama tedbirinin somut nedenler neticesinde uygulanmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, soyut bir kaçma şüphesinin bulunmasından yola çıkılarak tutuklama tedbirinin uygulanması mümkün olmayacak, kaçma şüphesinin varlığını

³²Öztürk Günay, s. 75.

³³Ünver/Hakeri, s. 341.

³⁴Centel/Zafer, s. 377.

gösterir somut delillerin varlığı aranacaktır³⁵. Kaçma şüphesinin varlığını gösterir somut delillere örnek olarak, şüphelinin zor bir şekilde yakalanmış olması gösterilebilir³⁶. Ancak uygulamada salt muhtemel cezanın ağırlığı nazara alınarak tutuklama kararları verilmektedir. Nitekim AİHM, kaçma tehlikesinin ceza muhakemesi sonunda alınması muhtemel cezaya dayandırılmayacağını, kaçma şüphesinin varlığını gösterir diğer hususların da nazara alınması gerektiğini belirtmiştir³⁷.

Anayasa Mahkemesi'nce, bireysel başvuru konusu edilen somut olay üzerinden değerlendirmede bulunulmak suretiyle, kişinin mahkum olması durumunda alacak olduğu hapis cezasının yüksek oluşu, kaçma şüphesinin bulunduğunu gösteren bir hal olarak belirtilmiştir³⁸. Ancak salt ceza muhakemesi sonunda uygulanabilecek muhtemel cezanın ağırlığından bahisle kaçma şüphesinin varlığından bahsedilebilmesi mümkün değildir. Diğer bir deyişle, muhtemel cezanın ağırlığı önem arz etmekle birlikte, tek başına tutuklama tedbiri uygulanmasını haklı kılmayacaktır³⁹. Bu nedenle, kaçma şüphesinin varlığından söz edilebilmesi için diğer unsurların da değerlendirilmesiyle bir kaniya varılması isabetli olacaktır. Kaçma şüphesinin varlığının değerlendirilmesi hususunda, genel ve kesin bir kural koyulması mümkün olmayıp her somut olay ayrı değerlendirilecektir. Bu bağlamda, somut olayın spesifik unsurlarının tutuklama tedbirinin uygulanma gerekçesinde gösterilmesi gerekmektedir⁴⁰. Zira, salt kanun metninde sayılan tutuklama nedenlerinin tutuklama gerekçesinde belirtilmesi, somut olaya özgü tutuklama gerekçesi yerine geçmeyecektir.

1.2.1.2.2.Şüpheli veya Sanığın Davranışları

³⁵Centel/Zafer, s. 377.

³⁶Nur Centel, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Tutuklama**, Beta Basım Yayım, İstanbul 1992, s. 42-43.

³⁷Wemhoff/Almanya Davası, Başvuru No: 2122/64, "Mahkeme, delilleri karartma tehlikesinin varlığına ilişkin olarak, Alman mahkemelerinin bu endişesini, Wemhoff'un üzerine atılı suçlamaların doğası ve davanın aşırı karmaşıklığı göz önüne alındığında haklı bulmaktadır. Kaçma tehlikesi ile ilgili olarak, Mahkeme, sanığın mahkumiyet durumunda karşılaşılabileceği cezanın yüksek olmasının, yasal olarak, onu kaçmaya iten eden bir durum olarak kabul edilebileceği görüşündedir, ancak bu tür bir korkunun etkisi, tutukluluk devam ettikçe düşer ve sonuç olarak, sanığın çekebileceği cezanın dengesi azalır, yine de ağır bir ceza olasılığı bu açıdan yeterli değildir. Alman mahkemeleri ayrıca, yargılamanın erken bir aşamasında sanığın maddi durumu ve davranışıyla ilgili belirli koşullara atıfta bulunarak bir kaçış tehlikesinin mevcut olduğuna dair beyanlarını desteklemekte dikkatli davranmışlardır."

³⁸Anayasa Mahkemesi, T. 03/02/2016, Başvuru No: 2014/474, Prg. 61, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/474>, e.t.: 23/11/2024.

³⁹Benzer görüş için bkz: Ögütçü, s. 32-33.

⁴⁰Hüsnü Aldemir, **Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri: Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. 155.

Kanun'da şüpheli yahut sanığın davranışları; delilleri ortadan kaldırma, gizleme ya da değiştirme ile tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyor ise, bu durumun tutuklama nedeni olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir. Keza, Anayasa'da da suçlu oldukları hususunda kuvvetli belirti bulunan kimselerin, delillerin yok edilmesi ya da değiştirilmesini engellemek amacıyla tutuklanabilecekleri belirtilmiştir.

Ceza muhakemesinde koruma tedbiri olarak uygulanan tutuklama tedbirinin amaçlarından biri delilleri korumaktır⁴¹. Bu nedenle, delilleri karartma şüphesinin bulunduğu somut olaylara dayandırılması gerekir. Kanun metni uyarınca, bir tutuklama nedeninin mevcut olduğunun kabul edilebilmesi için, hakkında soruşturma yürütülen kimsenin suça ilişkin delilleri karartacağı hususunda kuvvetli şüphe oluşması gerekmektedir. Bu bağlamda, salt olasılıklara ve soyut şüpheye dayalı olarak tutuklama kararı verilemeyecektir. Anayasa Mahkemesi'nce, tutukluluğa ve tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda, delillerin karartılma olasılığının herhangi bir somut durum ile ilişkilendirilmeksizin salt gerekçede belirtilmesinin yeterli olmadığı vurgulanmıştır⁴². Soruşturma konusu edilen somut olayda deliller toplanmış ise, artık delillerin karartılması nedenine dayanılarak tutukluluğun devamına karar verilmesi isabetli olmayacaktır.

Delilleri yok etme, gizleme ve değiştirme kavramları ceza muhakemesine konu edilen suçun izlerinin ortadan kaldırılması anlamına gelmekte olup sahte deliller oluşturmak da bu kapsamdadır⁴³. Keza, şüpheli veya sanığın üzerinde tasarruf yetkisi olan bir delili bozması da bu kapsamda değerlendirilmektedir⁴⁴. Ancak delil olarak kullanılması mümkün olmayan ve ceza muhakemesine konu suç ile ilgisiz varlıklara ilişkin eylemler ise delilleri karartma kavramına dahil edilemeyecektir⁴⁵.

Delillerin henüz toplanmamış olması halinde, delillerin karartılması şüphesine dayanılarak tutuklama tedbirinin uygulanması mümkün iken, delillerin toplanmış olması halinde bu tutuklama nedenine dayalı olarak tutuklama kararı verilmesi mümkün olmayacaktır. AİHM kararlarına göre de, soruşturmanın başında delillerin toplanmamış olması, delillerin karartılması şüphesine dayalı olarak tutuklama kararı verilmesini haklı

⁴¹Öğütçü, s. 34.

⁴²Anayasa Mahkemesi, T. 06/03/2014, Başvuru No: 2013/6149, Prg. 54-55, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6149>, e.t.: 24/11/2024.

⁴³Centel/Zafer, s. 377.

⁴⁴Centel, s. 49.

⁴⁵Centel/Zafer, s. 377.

gösterebilir ancak soruşturma devam ettikçe ve bu kapsamda deliller toplandıkça salt bu gerekçe ile bir kimsenin tutuklu bırakılması haklı bulunamayacaktır⁴⁶.

İlgili kanun metni uyarınca, mağdur, tanık yahut başkaca kimseler üzerinde baskı oluşturulması hususunda kuvvetli şüphe oluşması, tutuklama nedeni olarak gösterilmiştir. Ceza muhakemesi kapsamında beyanda bulunacak kişiler üzerinde baskı oluşturulması girişimi delilleri karartma şüphesinin varlığını gösterir⁴⁷. Bu kimselerin, şüpheli veya sanık tarafından korkutulması yahut menfaat sağlanmak suretiyle yalan beyana yönlendirilmesi delillerin karartılması şüphesine sebebiyet vermekte olup salt muhakeme konusu olayla ilgili olarak bildiklerinin sorulması ya da tanıklıktan çekinme hakkı olanlara bu hakkı kullanmalarının belirtilmesi ise delillerin karartılması kapsamında değerlendirilmeyecektir⁴⁸. Dolayısıyla, şüpheli veya sanığın dürüstlükten uzak bir biçimde, sayılan kimselerle iletişime geçerek baskı kurması hali tutuklama nedeni olarak gösterilebilecektir.

AIHM kararlarına göre, tıpkı delillerin yok edilmesi yahut gizlenmesi hususunda olduğu gibi, yargılamanın seyrine katkı sağlayacak birtakım kişiler üzerinde baskı kurulması girişiminde de, somut olgulara dayalı kuvvetli şüphe aranmakta olup soruşturma işlemleri devam edip deliller toplandıkça bu husus tutuklama nedeni olmaktan çıkacaktır⁴⁹.

Delillerin karartılması hususunda şüphe bulunup bulunmadığı hususunda somut olayın özellikleri nazara alınarak değerlendirme yapılması gerekmektedir⁵⁰. Burada mevzubahis edilen şüphe, ceza muhakemesinin ileriki safhalarına ilişkin ve somut olmalı, bununla birlikte maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını zorlaştıracı bir etkisi olmalıdır⁵¹. Son olarak belirtmek gerekir ki, şüpheli veya sanığın, savunma hakkının gereği olan susma hakkı, suçun inkarı yahut vücudundan örnek aldırma istememesi şeklindeki eylemleri delilleri karartma kapsamı içerisinde değerlendirilemeyecektir⁵². Zira, şüpheli veya sanık savunma hakkı kapsamında her türlü delili sunma ve suçsuz olduğunu ispat etmek amacıyla savunma yapma hakkını haizdir.

⁴⁶AIHM, Clooth v. Belçika kararı, p. 43.; Centel/Zafer, s. 378.

⁴⁷Centel/Zafer, s. 377-378.; Ünver/Hakeri, s. 343.

⁴⁸Centel, s. 50-51.

⁴⁹Mustafa Tarık Şentuna, **5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Tutuklama ve Adli Kontrol**, 2. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2007, s. 46.

⁵⁰Centel, s. 50-51.

⁵¹Veli Özer Özbek. **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2006, s. 277-278.

⁵²Bahri Öztürk, "Tutuklama Sebepleri", **Manisa Barosu Dergisi**, S.24, Manisa 1998, s. 5-8.

1.2.1.2.3. Tutuklama Nedeninin Var Sayılabileceği Haller

5271 sayılı CMK'nın 100'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasında sınırlı olarak sayılan suçların işlenmiş olduğuna dair somut delillere dayandırılan kuvvetli şüphenin bulunması durumunda tutuklama nedeni varsayılabilmektedir⁵³. Dolayısıyla, bu hallerde tutuklamanın zorunlu olduğundan bahsedilebilmesi mümkün değildir. Zira, madde metninde “varsayılabılır” ifadesi kullanılarak bu durumun zorunlu bir tutuklama nedeni arz etmediği vurgulanmıştır⁵⁴. Tutukluluk yahut tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçeli olması gerektiği halde, uygulamada Kanun'da sınırlı olarak sayılan bu suçların varlığı halinde tutuklama kararının zorunlu olarak verilmesi gerektiği yönünde bir anlayış yerleşmiş olup bu suçların mevcut olduğu durumlarda çoğunlukla tutuklama kararının gerekçelendirilmesi yoluna gidilmemektedir⁵⁵. Sayılan bu suçların muhakemeye konu olduğu durumlarda da, hakim tarafından bir tutuklama nedeninin var olup olmadığının araştırılması ve bunun sonucuna göre tutuklama kararının verilip verilmeyeceğinin değerlendirilmesi gerekmektedir⁵⁶. Doktrinde katalog suçlar olarak anılan bu suçların mevcut olduğu hallerde, tıpkı diğer suçlarda olduğu gibi tutuklama kararlarının detaylı ve somut gerekçelere dayandırılması gerekmektedir⁵⁷. Aksi halde, hukuk devleti ilkesi ile özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline sebebiyet verilecektir. Nitekim, doktrinde katalog suçların yasaya dahil edilmiş olması eleştirilmekte olup salt katalog suçların söz konusu olması dolayısıyla tutuklama kararları verilmesi isabetli görülmemiştir⁵⁸.

1.2.2. Şekli Şartlar

Tutuklama tedbirinin maddi şartlarının yanı sıra birtakım şekli şartları da bulunmakta olup bu şartlar şu şekilde sıralanabilir: Tutuklama yasağının bulunmaması, muhakeme şartının gerçekleşmesi, güvence belgesi verilmemesi, tutuklama tedbirinin ölçülü bulunması ve yetkili hakim veya mahkeme kararının bulunması. Bu noktada, sayılan bu şartları ayrı başlıklarda incelemek isabetli olacaktır.

⁵³R.G, T. 17/12/2004, S. 25673.; Ünver/Hakeri, 343.

⁵⁴Öztürk Günay, s. 84.

⁵⁵Feridun Yenisey ve Ayşe Nuhoglu, “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.10, S.125-126, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015, s. 18; Centel/Zafer, s. 379.

⁵⁶Centel/Zafer, s. 379.

⁵⁷Şahin, s. 299.

⁵⁸Yurtcan, s. 329.; Centel/Zafer, s. 379.

1.2.2.1. Tutuklama Yasağının Bulunmaması

5271 sayılı CMK’da yaptırımı yalnızca adli para cezası olan suçlarda ve hapis cezasının üst sınırı iki yıldan az olan suçlarda tutuklama tedbirine hükmedilemeyeceği belirtilmiştir. Bu düzenleme nedeniyle, öngörülen hapis cezası miktarı, diğer suçlara oranla daha düşük olan suçlarda, tutuklamaya başvurulamayacaktır. Yaptırımı hapis cezası ile adli para cezası olan suçlarda ise, tutuklama tedbiri uygulanabilecektir⁵⁹. Ancak pek tabii ki, bu halde de hapis cezasının üst sınırının iki yıldan az olmaması gerekmektedir.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 21’inci maddesinde, on beş yaşını tamamlamamış çocuklarla ilgili olarak üst sınırı beş yıldan az hapis cezası olan fiilleri dolayısıyla tutuklama tedbiri uygulanmasının orantısız olacağı kabul edilmiştir. Doktrinde farklı görüşler bulunsa da, bahsi geçen kanun maddesinin uygulanması hususunda, suça sürüklenen çocuğun suç tarihindeki yaşının nazara alınması yerinde olacaktır⁶⁰. Zira, aksi görüşün uygulanması halinde, suç tarihi akabinde on beş yaşını tamamlamış olan çocuğun tutuklanmasının önü açılmış olacak ve bu haliyle eşitlik ilkesine aykırılık oluşacaktır⁶¹. Nitekim, çocuğun üstün yararı ilkesi uyarınca da, suça sürüklenen çocuğun suç tarihinde kaç yaşında olduğunun göz önünde bulundurulması çocuğun yararına olacaktır⁶².

5271 sayılı CMK’nın “Tedbirlere Uymama” başlıklı 112’nci maddesinin ilk fıkrasının ilk cümlesine göre, öngörülen hapis cezası süresine bakılmaksızın tutuklama kararı verilebilecektir. Dolayısıyla adli kontrole uymayan kimseler hakkında tutuklama yasağının varlığından söz edilemeyecektir.

1.2.2.2. Muhakeme Şartının Gerçekleşmesi

Ceza muhakemesi yargılamasında bazı hallerde şikayet, dokunulmazlığın kaldırılması yahut Adalet Bakanlığı talebi gibi bazı şartların gerçekleşmesi gerekebilmektedir⁶³. Ceza muhakemesine başlanabilmesinin şarta bağlandığı hallerde, tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için öncelikle söz konusu muhakemeye ilişkin koşulların gerçekleşmesi gerekir. Zira ceza yargılamasının uygun şekilde yürütülebilmesini sağlamak amacıyla

⁵⁹Öztürk Günay, s. 87.

⁶⁰İnci, s. 96.; Öztürk Günay, s. 88.

⁶¹İnci, s. 97.; Öztürk Günay, s. 88.

⁶²Öztürk Günay, s. 89.

⁶³Öztürk Günay, s. 90.

başvurulan bir tedbir olan tutuklamanın, ceza muhakemesinin yapılamayacağı bir durumda uygulanması isabetli olmayacaktır⁶⁴. Bu husus, tutuklama kararının bağımsız bir karar olmadığını göstermektedir⁶⁵.

Muhakeme şartının gerçekleşmesi halinin istisnasını, şüphe arz eden durumlar oluşturmakta olup bu hallerde tutuklama tedbirine başvurulabilmektedir⁶⁶. Nitekim, 5271 sayılı CMK'nın 90'ıncı maddesinin üçüncü fıkrasında, soruşturma konusu edilen suç şikayete tabi olsa dahi, kendilerini idare edemeyen kimselere yönelik işlenen suçlarla ilgili suçüstü halinde, şikayette bulunulmaksızın bu kimselerin yakalanmalarının mümkün olduğu belirtilmiştir. Aynı kanunun "Gözaltı" başlıklı 91'inci maddesinin yedinci fıkrasının ilk cümlesinde ise, gözaltına alınan kimsenin salıverilmemesi halinde, Kanun'da belirtilen süreler kapsamında, sulh ceza hakimi tarafından sorgusunun yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu durumda, şikayet şartının henüz gerçekleşmediği anda, şüphelinin sulh ceza hakimi önüne çıkarılarak tutuklanması söz konusu olabilmektedir⁶⁷. Muhakeme şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması karşısında, tutuklama tedbirine son verilmesi gerekecektir. Zira, muhakeme şartının gerçekleşmemesi halinde ceza yargılamasına devam olunması mümkün olamayacağından, tutuklama tedbirinin devam etmesi de yerinde olmayacaktır.

Muhakeme şartının gerçekleşmesi halinin bir diğer istisnası ise, Anayasa'nın 83'üncü maddesinin ikinci fıkrasında geçmektedir. İlgili madde hükmü gereğince, ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinde, yasama dokunulmazlığının kaldırılması gerekmeksizin, tutuklama tedbiri uygulanabilmektedir.

1.2.2.3. Güvence Belgesi Verilmemiş Olması

5271 sayılı CMK'nın 246'ncı maddesinde, gaip sanık hakkında tutuklama kararı verilmeyeceğine dair mahkeme tarafından güvence belgesi verilmesi mümkündür. Bununla gaip sanığın, duruşmaya gelmesini sağlamak amaçlanmakta olup bu belgenin hükümsüz kalacağı haller de madde metninde belirtilmiştir. Kaçak yahut gaip olan sanığın bulunmasını ve ceza muhakemesinde hazır edilmesini sağlamak amacıyla güvence belgesi verilmesi yoluna gidilebilmektedir⁶⁸. Kanun'un gaip sanıklara ilişkin bu

⁶⁴Centel/Zafer, s. 380.

⁶⁵Vahit Bıçak, **Suç Muhakemesi Hukuku**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 585.

⁶⁶Centel/Zafer, s. 380.

⁶⁷Centel/Zafer, s. 380.

⁶⁸Öztürk Günay, s. 91.

maddesinin, kaçaklar hakkında da uygulanacağı hususu, aynı kanunun 248'inci maddesinin yedinci fıkrasında belirtilmiştir. Bu bağlamda, güvence belgesi verilmiş olan şahıslar hakkında tutuklama tedbirinin uygulanması mümkün olmayacaktır.

Verilen güvence belgesinin mahkeme tarafından resen geri alınması mümkündür. Keza, ilgili madde metninde, verilen güvence belgesinin hükümsüz kalacağı haller sayılmış olup sanık hakkında hapis cezasına hükmedilmesi, kaçmaya kalkışması yahut güvence belgesine ilişkin koşullara uymaması hallerinde güvence belgesi ayrıca bir karara gerek kalmaksızın hükümsüz kalacaktır. Verilen güvence belgesinin koşullara bağlanabilmesi mümkündür. Güvence belgesiyle ilgili hangi koşullara hükmedilebileceği hakimın takdirinde olup belirlenen koşulların güvence belgesinin amacına uygun olması gerekmektedir⁶⁹. AİHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında da güvence hususu düzenlenmiştir.

1.2.2.4. Tutuklamanın Ölçülü Olması

Ölçülülük ilkesi, ceza muhakemesinde gerçekleştirilen işlemlerle sağlanması amaçlanan yarar ile söz konusu işlemin gerçekleştirilmesi nedeniyle oluşacak zarar arasında bir dengenin bulunmasını ifade etmekte olup bu ilke uyarınca ölçüsüzlüğün söz konusu olduğu hallerde, ceza muhakemesi işleminin uygulanmaması gerekmektedir⁷⁰. Ölçülülük ilkesi, devletin sahip olduğu yetkileri dengeli bir şekilde kullanmasını gerektirmektedir⁷¹. Dolayısıyla sanık haklarıyla kamu menfaati arasında denge oluşturulması mühimdir. Nitekim bu husus, 5271 sayılı CMK'nın 100'üncü maddesinin ilk fıkrasında, tutuklama kararının, işin ehemmiyeti ile hükmedilecek cezanın ölçüsüz olması halinde verilemeyeceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Anayasa tarafından korunan bir hakka, tutuklama tedbirinden daha az müdahale gerektiren bir koruma tedbirinin uygulanması mümkün ve yeterli ise, bu durumda tutuklama kararının verilmemesi gerekecektir⁷². Zira, ölçülülük ilkesi gereğince, kişi özgürlüğünün sınırlandırılmasının gerekli olduğu hallerde, öncelikle en hafif koruma tedbirinin değerlendirilmesi, bu tedbirin uygun düşmeyeceğinin anlaşılması karşısında ise, ağır

⁶⁹Centel/Zafer, s. 380.

⁷⁰Öztürk, s. 5.

⁷¹Yenisey/Nuhoglu, "Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler", **BÜHFD**, s. 18.

⁷²Sesim Soyer Güleç, "Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", **TBBD**, Ankara 2012, S.98, s. 26.

olan koruma tedbirine doğru değerlendirmenin yapılması gerekir⁷³. Diğer bir deyişle, koruma tedbirlerinin hafiften ağıra doğru olacak şekilde uygulanması yerinde olacaktır. Örneğin, adli kontrol tedbirinin uygulanmasının yeterli ve ölçülü olacağı hallerde, tutuklama tedbirine başvurulması isabetli olmayacaktır.

Ölçülülük ilkesi, Anayasa'nın 13'üncü maddesinde gerçekleştirilen 03.10.2001 tarihli değişiklik ile ortaya çıkmış olup temel hak ve özgürlükler üzerinde gerçekleştirilecek kısıtlamaların ölçülülük ilkesine aykırılık oluşturamayacağı kesin olarak belirtilmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlarının tespit edildiği bu Anayasa maddesiyle, temel hakların aşırı ve orantısız bir şekilde sınırlandırılması yoluna gidilmesi engellenmiştir⁷⁴. Ölçülülük ilkesi emredici olup elverişlilik, orantılılık ile gereklilik hususlarını da bünyesinde barındırmaktadır⁷⁵. Anayasa Mahkemesi'nce de tutuklama tedbiri açısından ölçülülük ilkesi kapsamında gereklilik hususunun değerlendirilmesi aranmakta olup bu husus pek çok kararda ifade edilmiştir. Bu bağlamda, AYM tarafından, tutuklama kararlarında ölçülülük ilkesi dolayısıyla tedbirin gerekli olup olmadığı hususunda da değerlendirme yapılmış olması aranmaktadır⁷⁶.

Anayasa Mahkeme'sinin ilgili kararlarında da vurgulanmış olduğu üzere, ilk derece mahkemelerince tutukluluğa ilişkin gerekçelerin ölçülülük ilkesi doğrultusunda yazılması öngörülmüştür. Bu doğrultuda, özgürlük ve güvenlik hakkına müdahale içeren ciddi bir tedbirin ölçülü ve gerekli olup olmadığı hususunda kararı veren merci tarafından ayrıca bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Keza, AİHM kararlarında da ölçülülük ilkesi vurgulanmakta olup tutuklama tedbirinin ağırlığına binaen daha hafif bir tedbirin uygulanması ihtimali söz konusu ise, tutuklama tedbirine başvurulamaması gerektiği ifade edilmiştir.

Tutuklama kararı verilmesine neden olan durumların ortadan kalkması halinde tutuklama kararının haklılığı da sona erecektir. Bu durumda, tutukluluk halinin devamına ilişkin karar verilebilmesi için, tutuklama sebeplerinin varlığını sürdürüp sürdürmediğinin değerlendirilmesi gerekir. Bununla birlikte, ölçülülük ilkesinin de bu değerlendirme kapsamında nazara alınması gerekecektir.

⁷³Öğütçü, s. 42.

⁷⁴Hasan Sınar, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 211.

⁷⁵Öztürk Günay, s. 86.

⁷⁶Anayasa Mahkemesi, T. 10/03/2016, Başvuru No: 2015/18567, Prg. 68, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18567>, e.t.: 17/12/2024.; AYM, T. 16/11/2016, Başvuru No: 2015/9756, Prg. 212, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/9756>, e.t.: 17/12/2024.

1.2.2.5.Yetkili Hakim veya Mahkeme Kararının Bulunması

Anayasa ve AİHS ile korunan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının kısıtlanmasına neden olması dolayısıyla en ağır koruma tedbiri olan tutuklamaya, yalnızca hakim veya mahkeme karar verebilmektedir. Öyle ki, bu durumun hiçbir istisnası bulunmamaktadır. Ancak hakim veya mahkeme dışında birtakım makamlar tarafından tutuklama tedbirlerine hükmedildiği süreçler de olmuştur. Hakim veya mahkeme dışında tutuklama kararı verilmesinin yolunu açan söz konusu kanunlar, Anayasa Mahkemesi'nce verilen iptal kararları ve kanun değişiklikleri ile yürürlükten kaldırılmıştır⁷⁷. Hakim veya mahkeme ile kastedilen, yetkili hakim veya mahkemedir. Anayasa'nın 37'nci maddesinde, kimsenin doğal hakim ilkesine aykırılık teşkil edecek şekilde başkaca bir merci önüne çıkartılmasının mümkün olmadığı belirtilmiş olup kanunen belirlenen mahkeme dışında olağanüstü mercilerin kurulması da bu madde ile engellenmiştir. Bu husus doğal hakim ilkesinin Anayasa'daki yansımasıdır.

Tanımları Kanun'da yapılmış olmakla birlikte, ceza muhakemesi soruşturma ile kovuşturma evrelerini bünyesinde barındırmaktadır. Soruşturma aşaması; yetkili makamlarca suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabul edilmesine kadar geçen süreyi ifade eder. Kovuşturma aşaması ise; iddianamenin kabul edilmesi ile başlayarak sanık hakkında verilen hükmün kesinleşmesine kadarki süreyi ifade eder. Bu doğrultuda, tutuklama kararının verilmesi hususu, ceza muhakemesi evreleri olan soruşturma ile kovuşturma aşamaları nazara alınarak iki ayrı şekilde düzenlenmiştir. Nitekim, Kanun'da, soruşturma evresinde tutuklamaya dair kararın, Cumhuriyet savcısının talebiyle sulh ceza hakimince verileceği belirtilmiştir. Kovuşturma evresinde ise, tutuklama kararının Cumhuriyet savcısının talebiyle ya da resen mahkeme tarafından alınabileceği belirtilmiştir. Soruşturma yapma yetkisi, suçun gerçekleştiği yerdeki Cumhuriyet başsavcılığına ait olup suçun gerçekleştiği yerdeki sulh ceza hakimi ise, yetkili hakimdir⁷⁸. Bu nedenle, suçun gerçekleştiği yerdeki sulh ceza hakimi, Cumhuriyet savcısının tutuklamaya yönelik taleplerini karara bağlayacak olan hakimdir. Sanığın soruşturma aşamasında sorgusu yapıldıktan sonra, kovuşturma aşamasında tutuklanması talep edildiğinde yahut mahkeme tarafından resen tutuklama tedbirinin uygulanmasına karar verilmek istendiğinde, tespit edilen tutuklama sebepleri dolayısıyla sanığın savunmasının alınması gerekecektir⁷⁹.

⁷⁷Centel, s. 70.

⁷⁸Centel/Zafer, s. 381.

⁷⁹Centel/Zafer, s. 382.

Bu noktada kanun yolları aşamalarına da değinmek gerekir ise; tıpkı ilk derece mahkemelerinin yaptığı şekilde delillere ulaşma ve hüküm kurma yetkisi bulunan bölge adliye mahkemelerinin, tutuklama tedbirinin şartlarının oluşması halinde tutuklama kararı vermeleri mümkündür⁸⁰. Dolayısıyla istinaf kanun yolu yargılamasında da tutuklama tedbirine hükmedilebilmektedir. Kural olarak temyiz kanun yolu aşamasında hukuki denetim yapmakla yetkili olan Yargıtay'ın ise, tutuklama kararı verme yetkisi yoktur⁸¹. Zira, Yargıtay'ın temyiz kanun yolu aşamasında ortaya çıkan delilleri değerlendirme yetkisi bulunmadığı gibi, söz konusu deliller dolayısıyla oluşan tutuklama sebeplerini değerlendirerek tutuklama tedbirine hükmetme yetkisi de bulunmamaktadır⁸². Bu nedenle temyiz kanun yolu aşamasında tutuklama tedbirine hükmedilmesi mümkün olmayacaktır. Ancak Yargıtay tarafından tahliye kararı verilmesi ise mümkündür. Bu husus, 5271 sayılı CMK'nın 104'üncü maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenmiş olup madde metninde belirtildiği haliyle, bölge adliye mahkemeleri ile Yargıtay'ın salıverilme hususunda, dosya üzerinden inceleme yapmak suretiyle karar vereceği ifade edilmiştir.

1.3. Tutukluluk Süreleri

Tüm koruma tedbirlerinde olduğu gibi, tutuklama tedbirinde de geçici olma özelliği mevcuttur. Bu nedenle, kanunda azami tutukluluk süreleri belirlenmiştir. Nitekim, anayasal olarak güvence altında olan özgürlük ve güvenlik hakkının bir sonucu olarak bahsi geçen sürelerin belirlenmesi mühimdir. Keza, geçici bir koruma tedbiri olan tutuklama ile ilgili olarak belirsiz bir sürecin söz konusu olması hukuk devleti ilkesine de aykırılık teşkil edecektir. Tutukluluk süreleri, makul süre kavramıyla ilişkilidir⁸³. Bu doğrultuda, Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 7'nci fıkrasında, hakkında tutuklama tedbirine hükmedilen kişinin, makul sürede yargılanma ve salıverilmeyi isteme hakkı olduğu açıkça belirtilmiştir. Bahsi geçen düzenlemeyle tutukluluk süreleri ile makul süre kavramı arasındaki bağlantıya değinilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, tutukluluğa ilişkin azami sürelerle uyum sağlamak, tutukluluğun her zaman için makul sürede olduğunu ifade etmez⁸⁴. Tutukluluk süreleri somut olayın özelliklerine göre şekillenecek olup bu

⁸⁰Sınar, s. 257.

⁸¹Centel/Zafer, s. 382-383.

⁸²Centel/Zafer, s. 383.

⁸³Centel/Zafer, s. 387.

⁸⁴Centel/Zafer, s. 387.

hususta mevcut delil durumu ve sanık davranışlarını makul süre kapsamında değerlendirecek olan hakim veya mahkemedir.

Tutukluluk süreleri, ağır ceza mahkemesinin görev tanımında olan işler ve ağır ceza mahkemesinin görev tanımında olmayan işler şeklinde ikiye ayrılmak suretiyle CMK'da düzenlenmiştir⁸⁵. Bu husus ayrı bir başlık altında incelenecektir.

1.3.1.Ceza Muhakemesi Kanunu

CMK'da tutukluluğa ilişkin süreler belirlenirken ikili bir ayrıma gidilerek tutukluluğun azami süreleri düzenlenmiştir. İlgili süreler Kanun'un 102'nci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, asliye cezanın görev tanımındaki işlerde, tutukluluk süresi en fazla bir yıl olup zorunluluk arz eden hallerde altı ay kadar uzatılabilmesi mümkündür. Belirlenen temel süre, ağır cezanın görev tanımındaki işlerde ise en fazla iki yıl olup zorunluluk arz eden hallerde en fazla üç yıl kadar uzatılabilmektedir. Öngörülen uzatma süresi, 5237 sayılı TCK'nın 2'nci Kitap 4'üncü Kısım 4, 5, 6 ve 7'nci Bölümlerinde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda ise beş yıldır. Kanun'da belirlenen bu uzatma sürelerinin temel süreye eklenip eklenmeyeceği hususunda farklı görüşler mevcut ise de⁸⁶, uygulamada kabul edilen, temel süre olarak belirlenen iki yıllık süreye üç ve beş yıllık sürelerin eklenmesi gerektiğidir. Dolayısıyla, ağır ceza mahkemesinin görev alanındaki suçlarda tutukluluk, uzatma süresi dahil en fazla beş ve yedi yıla kadar çıkabilmektedir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 12.04.2011 tarihli içtihadında, temel süre olarak belirlenen sürelerle uzatma sürelerinin eklenmesi gerektiği ifade edilmiştir⁸⁷. Keza, Anayasa Mahkemesi'nin *H. K. Başvurusuna* ilişkin kararında, tutuklama süresinin, temel süreye uzatma süresinin eklenmesiyle hesaplanacağı belirtilmiş olup tutukluluk halinin, uzatma süreleri dahil toplamda beş yıl olabileceği vurgulanmıştır⁸⁸.

Hüküm verildikten sonra, tutukluluk halinin hükmen tutukluluk haline dönüşmesi durumunda, kanun yolu aşamalarında geçen sürelerin tutukluluk sürelerinden sayılmayacağı kabul edilmektedir⁸⁹. Bu bağlamda, yukarıda bahsi geçen Yargıtay Ceza

⁸⁵İnci, s. 157.

⁸⁶Öztürk Günay, s. 121.

⁸⁷YCGK, T. 12.04.2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42, **Kaynak:** <https://karararama.yargitay.gov.tr/>, **e.t.:** 19.12.2024.

⁸⁸Anayasa Mahkemesi, T. 02.07.2013, Başvuru No: 2012/338, Prg. 40, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/338>, **e.t.:** 19.12.2024.

⁸⁹Centel/Zafer, s. 389.; Öztürk Günay, s. 123.

Genel Kurulu içtihadının devamında; hükmen tutukluluk halinin başlamasından itibaren, diğer bir deyişle tutukluluğun kanun yolu aşamalarındaki sürelerinin, tutukluluğa ilişkin hesapta dikkate alınmaması gerektiği belirtilmiştir. Zira, hüküm sonrasında tutukluluğun kaynağı mahkumiyet hükmüdür. AİHM de, tutukluluğa ilişkin makul sürenin hesaplanmasında, esas mahkemece verilen mahkumiyet kararından sonra tutuklulukta geçirilen sürenin nazara alınmaması gerektiğini vermiş olduğu kararlarda belirtilmiştir. Keza, bu husus Anayasa Mahkemesi'nin *H. K. Başvurusuna* ilişkin kararının devamında da geçmekte olup tutukluluk süresinin makul olup olmadığına ilişkin hesaplamada yalnızca esas mahkeme önündeki yargılama sürecindeki sürenin nazara alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, tutuklu bırakılan kimsenin hukuki durumunun hükmün verilmiş olmasına bağlı olarak tutma haline dönüşmüş olduğu belirtilmiştir.

Bir kimse hakkında birkaç suç nedeniyle gerçekleştirilen muhakeme dolayısıyla birden fazla tutukluluk haline karar verilmesinin söz konusu olduğu hallerde, uygulanan tek tutuklama tedbirinin muhakemenin tamamı için söz konusu olacağı kabul edilmiştir. Bu husus, Anayasa Mahkemesi'nin *B. D. Başvurusuna* ilişkin kararında ifade edilmiş olup birden fazla suçun söz konusu olduğu muhakemelerde soruşturmanın tek dosyayla gerçekleştirilmesi yahut birleştirmenin söz konusu olması halinde, soruşturmanın bir bütün halinde yürütülebilmesi açısından tek tutuklama tedbirinin muhakemenin tamamı bakımından sonuç doğuracağı belirtilmiştir⁹⁰.

5271 sayılı CMK'nın 102'nci maddesine dört ile beşinci fıkralar, 17.10.2019 tarihli ve 7188 sayılı Kanun'un 18'inci maddesiyle eklenmiştir. Buna göre, soruşturmaya ilişkin tutukluluk süresi; asliye cezalık işlerde altı ayı, ağır cezalık işlerde ise bir yılı geçemeyeceği belirtilmiştir. TCK'nın 2'nci Kitap 4'üncü Kısım 4, 5, 6 ve 7'nci Bölümlerinde düzenlenen suçlar, 3713 sayılı Kanun kapsamındaki suçlar ile toplu olarak işlenen suçlar yönünden ise, bu sürenin en çok bir yıl altı ay olabileceği ancak altı ay daha uzatılabileceği belirtilmiştir. Keza, madde metninde belirtilen tutukluluk sürelerinin, eylemi gerçekleştirdiğinde on beş yaşını tamamlamamış olanlar yönünden yarı oranında; on sekiz yaşını tamamlamamış olanlar yönünden ise dörtte üç oranında indirileceği belirtilmiştir.

1.3.2.AİHS ve AİHM'in Tutukluluk Süresinin Değerlendirilmesindeki Kıstasları

⁹⁰Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/521, Prg. 48, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/521>, e.t.: 22.12.2024.

AIHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında; 1/c bendinde belirtildiği şekilde yakalaması yapılan yahut tutuklanan kimsenin makul bir süre içerisinde yargılanma hakkını haiz olduğu belirtilmiş olup makul süre kavramı vurgulanmıştır.

AIHM tarafından tutukluluk sürelerinin makul olup olmadığı hususunda somut olaydaki spesifik durumlara göre değerlendirmede bulunulması gerektiği ve belirli bir tutukluluk süresinin bulunmasının gerekmediği belirtilmiştir⁹¹. Dolayısıyla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi açısından tutuklulukta geçirilecek sürenin belirli olması aranmamıştır. AIHM tarafından, AIHS'te bahsi geçen makul sürenin bitiş tarihi, mahkemece esasa dair kararın verilmiş olduğu tarih olarak belirlenmiş olup bu husus, AIHM'in *Wemhoff/Almanya Kararında* ifade edilmiştir.

5275 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinde; mahkumiyet hükümlerinin kesinleşmeden infaz olunamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, kesinleşmeyen mahkumiyet hükmü neticesinde özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline neden olmak kanuna aykırılık oluşturacaktır. Ancak AIHS'e göre, kişinin mahkum edilmesi halinde usulüne uygun şekilde tutulması durumu, özgürlük ve güvenlik hakkında oluşan bir ihlal olarak görülmemiştir. Bu nedenle, hüküm kanun yolu aşamasında olsa dahi AIHS tarafından söz konusu sanığa, deyim yerinde ise hükümlü sıfatı verilmektedir.

1.4.Tutuklama Kararlarında Müdafî Zorunluluğu

5271 sayılı CMK'nın 101'inci maddesinin 3'üncü fıkrası uyarınca, soruşturma veya kovuşturma aşamalarında tutuklama tedbirine hükmedilmesi talep edildiğinde, şüpheli yahut sanığın seçeceği bir müdafî ya da baro tarafından görevlendirmesi yapılacak bir müdafî hazır bulunur. Bu emredici hüküm dolayısıyla hakkında tutuklama tedbiri uygulanması talep edilen kimselerin, müdafî yardımından faydalanması gerekmektedir. Bununla birlikte müdafî tarafından savunma hazırlanması hususunda gerekli kolaylık sağlanmalıdır⁹². Keza, kişinin kendi seçtiği müdafî ile tutuklamaya ilişkin duruşmaya katılmasına engel olunmamalı, salt hızlıca karar alabilmek amacıyla kişinin kendi seçmiş olduğu müdafî beklenmeksizin, doğrudan baro tarafından müdafî görevlendirilmesi yoluna gidilmemelidir. Zira, bu durumda şüpheli veya sanığın kendi seçmiş olduğu avukata öncelik tanınması isabetli olacaktır.

⁹¹Centel/Zafer, s. 390.

⁹²Sınar, 244-245.

Tutuklama talebine neden olan suçun alt sınırına bakılmaksızın müdafî yardımına başvurulması gerekmekte olup Kanun'da suçun niteliğine veya gerektirdiği yaptırımın alt sınırına ilişkin herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Nitekim ilgili kanun maddesinde, şüpheli ve sanık kavramlarından bahsedilerek tutuklama kararı sırasındaki müdafî zorunluluğunun, hem soruşturma hem de kovuşturma aşamalarında geçerli olduğu ortaya koyulmuştur.

1.5.Tutuklama Kararlarının Gerekçeli Olması

Mahkeme veya hakim tarafından verilen tüm kararların temelini gerekçe oluşturmaktadır. Bununla birlikte gerekçe, ilgili merci tarafından verilen kararların denetlenebilir olmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Yeterli bir gerekçeden bahsedilebilmesi için mahkemece verilen karara esas teşkil eden tüm hususların, inandırıcı ve makul sebeplerle açıklanması gerekir. Keza somut olayın özelliklerine değinilmek suretiyle gerekçelerin kişiselleştirilmesi gerekir. Kaldı ki, Anayasa'nın 141'inci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, kararların gerekçeli olması hususu anayasal bir zorunluluktur. Mahkeme veya hakim tarafından verilen tutuklama kararlarının yahut tutukluluğun devamına ilişkin kararların da bu doğrultuda gerekçeli olması gerekir.

5271 sayılı CMK'nın 34'üncü maddesinde, her türlü hakim ve mahkeme kararlarının, gerekçeli olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda düzenlenmiş olan CMK'nın 101'inci maddesinde ise, tutuklama tedbirine veya tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda; kuvvetli suç şüphesi, tutuklama nedenleri, tutuklama tedbirinin ölçülülüğü ile adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacağı hususlarındaki delillerin somut olgularla gerekçelendirilmek suretiyle açıklanması gerektiği ifade edilmiştir. Dolayısıyla hakim veya mahkemece verilen tutuklama tedbirinin uygulanması veya devamına ilişkin kararlarda, delillerin tartışılarak değerlendirilmesi ve somut olaya dair özelliklere göre kişiselleştirme yapılması gerekmektedir. Zira gerekçe ile tutuklama tedbirinin kanuni olup olmadığı anlaşılabilecek, hakkında tutuklama tedbirine hükmedilen kimsenin tutukluluğa ilişkin nedenleri öğrenmiş olması sağlanacak ve tutukluluğa ilişkin itiraz merciinin de denetimde bulunabilmesine imkan sunulacaktır⁹³.

Somut olayın özelliklerinin incelenebilmesi bakımından, gerek AİHM gerekse Anayasa Mahkemesi'nce değerlendirilen temel husus, tutuklama tedbirine veya

⁹³Centel/Zafer, s. 384.

tutuklama tedbirinin devamına ilişkin kararların gerekçeleridir⁹⁴. Zira, AİHM ile Anayasa Mahkemesi'nin kamu davasının içeriğine ilişkin incelemede bulunma yükümlülükleri yoktur. Anayasa Mahkemesi'nce, tutuklama kararlarına ilişkin gerekçelerin ilgili ve yeterli olması aranmaktadır⁹⁵. Bununla birlikte gerekçelerin çelişki arz etmemesi ve ikna edici olması da gerekir⁹⁶.

Uygulamada yaygın bir şekilde, salt Kanun'da belirtilen tutuklama sebepleri sıralanmak suretiyle, tutuklama tedbiri veya tutuklama tedbirinin devamı kararları verilmektedir. Ancak sanığın üzerine atılı suçun mahiyeti, delillerin durumu ve kaçma şüphesi gibi somut olaya ilişkin hiçbir spesifik duruma yer verilmeyen gerekçelerin ilgili ve yeterli gerekçe kapsamında sayılmaları pek tabii ki mümkün değildir. Örneğin, kaçma şüphesinin tutuklama nedeni olarak gösterildiği durumlarda, sanığın kaçma şüphesinin bulunduğunu gösteren somut delillerin gerekçede belirtilmesi gerekir. Zira, salt kaçma şüphesinin bulunduğu belirtilerek tutuklama tedbirine hükmedilmesi halinde, gerekçenin ikna edici olduğundan söz edilemeyecektir.

AİHM, tutuklama tedbirine hükmedildiği ve tutuklama tedbirinin her seferinde “suçun niteliği, delil durumu ve kamu davasına ilişkin dosyanın mahiyeti” gibi değişiklik göstermeyen, basmakalıp sebeplerle uzatıldığı durumlarda, “delil durumu” şeklindeki belirtmenin suçun ciddiyetini gösterir bir etken olabileceği ancak bu durumun, tutuklama tedbirinin çok uzun sürmesini haklı çıkartmayacağını belirtilerek AİHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasının ihlal edildiği yönünde kararlar vermektedir⁹⁷.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'nin *E. D. Başvurusuna* ilişkin kararında, tutuklama tedbirinin devamına ilişkin kararların gerekçelerinde, isnat edilen suçun katalog suçlardan olmasının önemli bir yer tuttuğu, katalog suçların tutuklama tedbirinin uygulanmasını gerektirebilecek nedenlerin varlığına ilişkin yasal bir karine teşkil ettiği ancak AİHM'in de kararlarında vurgulamış olduğu gibi⁹⁸, yasal karinenin mevcut olduğu durumlarda dahi somut delillerin ikna edici şekilde açıklanması gerektiği, bu kapsamda AİHM'in otomatik tutuklama sistemlerinin AİHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasıyla uyuşmayacağını ifade ettiği⁹⁹, somut olayda ise tutuklama tedbirinin devamına dair

⁹⁴Tolga Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1**, Birinci Baskı, MRK Baskı ve Tanıtım, Ankara 2018, s. 185.

⁹⁵Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/1137, Prg. 63, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1137>, e.t.: 20.03.2025.

⁹⁶Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 185.; Centel/Zafer, s. 384.

⁹⁷AİHM, Koşti ve Diğerleri/Türkiye Kararı.

⁹⁸AİHM, T. 24/08/1998, Başvuru No: 27143/95, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 20.03.2025.

⁹⁹AİHM, T. 26/07/2001, Başvuru No: 22977/96, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 20.03.2025.

kararlarda, tutukluluğun devamını haklı kılacak somut olguların gösterilmediği ve salt isnat edilen suçun 5271 sayılı CMK'nın 100'üncü maddesinin 3'üncü fıkrasında sayılan katalog suçlardan olmasının gerekçe gösterildiği belirtilerek Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 7'nci fıkrasının ihlal edildiğine karar verilmiştir¹⁰⁰. Dolayısıyla Mahkeme'ce, tutuklama tedbirine veya tutuklama tedbirinin devamına ilişkin kararların gerekçelerinde, kişi özgürlüğüne sınırlandırma getirecek tüm somut olguların, objektif bir kimseyi ikna edebilecek şekilde açıklanmasının hakim in ödevi olarak görüldüğü söylenebilir¹⁰¹.

Uygulamada tutuklama kararlarının basmakalıp gerekçelerden oluşması sorununa ilişkin ileri sürülen sebepler, iş yükü problemi ile hakim in tarafsızlığı ilkesidir. Ancak iş yüküne ilişkin yaşanan problemler, kişilerin anayasal hakları ile hakim in ödevi olarak görülen durumları ortadan kaldırmayacaktır. Kaldı ki, ilgili ve yeterli gerekçelendirme yapılmaması halinde Anayasa Mahkemesi'nin iş yükü artacak, bununla paralel olarak söz konusu iş yükü yeniden yerel mahkemelere dönecektir¹⁰². Öte yandan, hakim in tarafsızlığı ilkesinin, kişilerin gerekçeli karar alma hakkını ortadan kaldırması mümkün değildir. Zira, mahkemece tutuklama tedbirinin uygulanmasını gerektiren sebeplerin açıklanması, ilgili kamu davasında ihsası reye sebep olunduğu anlamına gelmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi'nce tutuklama tedbirinin sebepleri, tutuklama kararının gerekçesinden anlaşılmakta olup tutuklu kimsenin makul sürede salıverilmesi hakkına ilişkin değerlendirmeler de bu gerekçeler üzerinden yapılmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin *M. A. B. Başvurusuna* ilişkin kararında, tutukluluğa ilişkin sürenin makul olup olmadığına dair değerlendirmenin, her kamu davasının kendi özelliklerine göre olacağı, masumiyet karinesi uyarınca özgürlüğün esas, mahkumiyetin ise istisna olduğu, bu karineye rağmen tutukluluğa hükmedilmesinin ancak önemli bir kamu yararı dolayısıyla haklı görülebileceği, ileri sürülen kamu yararına ilişkin olguların ise yerel mahkemece ortaya konması gerektiği ifade edilmiştir¹⁰³.

¹⁰⁰Anayasa Mahkemesi, T. 17/12/2015, Başvuru No: 2013/2947, Prg. 66, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2947>, e.t.: 20.03.2025.

¹⁰¹Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 198.

¹⁰²Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 198-199.

¹⁰³Anayasa Mahkemesi, T. 04/12/2013, Başvuru No: 2012/1272, Prg. 103, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1272>, e.t.: 20.03.2025.

İKİNCİ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI

Günümüz toplumlarında anayasal açıdan korunan hak ve hürriyetlerinin bilincinde olan bireyler, hak ihlalleri ile karşı karşıya kaldıklarında pek çok farklı hak arama yoluna başvurabilmektedirler. Bu yollardan biri ve belki de en önemlisi şüphesiz bireysel başvuru hakkıdır. Zira anayasal düzeyde yargı denetimi sağlayan bir kurum olan bireysel başvuru hakkı, bireylere iç hukukta tüketilmesi gereken kanun yolları aşıldıktan sonra bireysel olarak ve doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne ulaşabilme hakkını vermektedir. Bu husus hem bireylere hak arama yolunda yüksek bir mahkemeye doğrudan erişim imkanı tanımakta hem de oluşan hak ihlallerine karşı anayasal düzeyde bir yargı denetimi uygulanmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla bireysel başvuru yolunun, güvenilir ve üst düzey bir hak koruma mekanizması olduğuna şüphe yoktur.

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle bireysel başvuru hakkının tanımı ve özelliklerine değinilecektir. Bireysel başvuru hakkıyla ilgili temel bilgi ve niteliklerin açıklanmasından sonra bireysel başvurunun süjesi ve konusuna yer verilecektir. Bu kapsamda, bireysel başvuru hakkını haiz olan kimseler ile bireysel başvuruya konu edilebilen haklardan bahsedilecektir. Akabinde genel hatlarıyla bireysel başvuru hakkının kullanılması usulüne değinilecek olup bireysel başvuru hakkının kabul edilebilirlik şartları açıklanacaktır. Son olarak ise, Anayasa Mahkemesi'nce verilen bireysel başvuru kararlarının bağlayıcılığına değinilecektir.

2.1.Bireysel Başvuru Hakkının Tanımı, Gelişimi ve Özellikleri

2.1.1.Bireysel Başvuru Hakkının Tanımı ve Gelişimi

Bireysel başvuru hakkının koşulları, ülkelerin yasa ve anayasalarında belirlenmektedir. Dolayısıyla bireysel başvuru hakkı tanımının ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi mümkündür. Bireysel başvuru yolu, uygulama yönünden ülkeden ülkeye birtakım farklılıklar gösterebilirse de, genel hatları itibariyle bu kurum hakkında bir tanım yapılabilmesi mümkündür. Bu kapsamda bireysel başvuru hakkı; belirli kişilerce, temel hak ve hürriyetlerin, kamu gücünü haiz mercilerin işlem ve fiilleri sonucunda ihlal edilmelerine yönelik, iç hukukun belirlediği tüm başvuru yolları tüketildikten sonra,

ikincil nitelikte ve son çare olacak şekilde gerçekleştirilen olağan dışı bir başvuru hakkı olarak tanımlanabilir¹⁰⁴.

Ülkelerin anayasaları ile anayasa mahkemelerinin, bireylere vadettiği en önemli işlevleri temel hak ve özgürlükleri korumaktır. AYM'nin objektif ve sübjektif işlevlerinden ikincisi olan temel hak ve özgürlükleri koruma işlevinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bireylerin temel hak ve özgürlüklerini kamu gücünü haiz kurumların eylem ve işlemlerinden koruma ihtiyacı, anayasa mahkemelerince karşılanmaktadır. Anayasa mahkemelerinin bu fonksiyonu neticesinde, her geçen gün pek çok ülke tarafından anayasa mahkemesine bireysel başvuru yolu uygulamaya konmaya devam etmektedir.

AIHS ile korunan bir hakkının ihlal edildiğine dair iddiası olan bir kimse, öngörülen başkaca yollara başvurup bu yolların tükettikten sonra AYM'ye başvurabilmektedir¹⁰⁵. Bireysel başvuru yolunun birçok farklı ülkede uygulanması beraberinde uygulama farklılıklarını da getirmektedir. Dolayısıyla ülkeler birbirlerinin bireysel başvuru uygulamalarından etkilenmekte ve kendi uygulamalarını geliştirmektedirler. Bu kapsamda, ülkelerin yasa ve anayasalarında; kimlerin bireysel başvuru hakkını haiz olduğu, hangi temel hak ve hürriyetlerin ihlallerine karşı bireysel başvuru yoluna gidilebileceği, hangi eylem ve işlemlere karşı bireysel başvurunun mümkün olabileceği ve ne kadar süre içerisinde bireysel başvuru yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kurumunun ülkemizdeki gelişimine değinmek yerinde olacaktır.

Türkiye'nin anayasa metinlerine bakılacak olursa, temel hak ve hürriyetlerle ilgili ilk düzenlemenin 1924 Anayasası'ndaki "Türklerin Kamu Hakları" başlığı altında derlenmiş olduğu görülecektir. Bu başlık altında, bireylerin yalnızca aktif (katılma) ve negatif (koruyucu) statü hakları sıralanmış olup pozitif (isteme) statü haklarına yer verilmemiştir. 1924 Anayasası'nda belirlenen temel hak ve hürriyetlerin düzenlenmesi ile sınırlarının belirlenmesi yasalar yoluyla olmuştur. Ancak 1924 Anayasası'nda temel hak ve hürriyetlerin anayasa tarafından korunması yönünde herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Türkiye'de, temel hak ve hürriyetlerin korunmasıyla ilgili çalışmaların ve AYM'ye bireysel başvuru hakkının uygulamaya geçirilmesi süreci 1950'li yıllara dayanmaktadır.

¹⁰⁴Tahsin Erdiç, "Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikayeti)", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S.20, Ankara 2015, s. 87.

¹⁰⁵Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, 17. Baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 2014, s. 430.

Türkiye, 1954 yılında AİHS'e taraf olmuştur. Bu doğrultuda, 1961 Anayasası'yla da Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Anayasal düzeyde yargı denetiminin temelleri atıldıktan sonra, 1987 yılında AİHM'e bireysel başvuruda bulunabilme hakkı kabul edilmiş olup 1990 yılında ise, zorunlu yargılama yetkisi kabul edilmiştir. Bu kapsamda, 2004 Anayasa değişikliğiyle Türkiye'nin taraf olduğu temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası sözleşmeler kanunların üzerinde tutulmaya başlanmıştır. Nitekim 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'la değiştirilen Anayasa'nın 148'inci maddesi ile Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu açılmıştır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru ile ilgili usul ve esaslar, Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu değiştiren 30.03.2011 tarih ve 6216 sayılı Kanun'la düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 148'inci maddesinde, olağan kanun yollarının tüketilmiş olması halinde, Anayasa ve AİHS ile korunan haklarının ihlal edildiğinden bahisle herkesin Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluna gidebileceği belirtilmiş olup kanun yollarında nazara alınması gereken hallerle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'nce incelemede bulunulamayacağı da ifade edilmiştir. Keza, 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu düzenlenmiştir. Bahsi geçen yasanın devamındaki maddelerinde ise bireysel başvuru hakkını haiz kimselerden bahsedilmiş olup bireysel başvurunun usul ve esasları da sıralanmıştır. Bu bağlamda kanun metninden de anlaşıldığı üzere, bireysel başvurunun ancak kamu gücü tarafından ihlaline sebep olunan güncel bir hakkı direkt olarak etkilenen kimselerce gerçekleştirilebileceği açıktır. Kamu tüzel kişilerince bireysel başvuruda bulunulamayacağı, keza yabancıların da yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan birtakım haklar dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluna gidemeyecekleri 6216 sayılı yasanın 46'ncı maddesinde ayrıca belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun açılmasıyla, kamu gücünü haiz mercilerin neden olduğu hak ihlallerine yönelik 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren anayasal yargı denetimi başlamıştır. Bu tarih itibarıyla herkes, anayasal olarak korunan temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ile de korunan herhangi birinin kamu gücünü haiz mercilerce ihlal edildiğinden bahisle AYM'ye başvurabilmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun açılmasıyla, AİHM'e yapılan bireysel başvuru sayısının ve bu bağlamda olası ihlal kararlarının düşürülmesine zemin hazırlanmıştır.

2.1.2.Bireysel Başvuru Hakkının Özellikleri

Bireysel başvuru hakkının temel özellikleri arasında, olağanüstü bir kanun yolu olmaması, ikincil nitelikte olması, etkin bir iç hukuk yolu olması ve temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesine karşı bir hak koruma mekanizması olması belirtilebilir. Sayılan bu özelliklere başlıklar altında ayrıca değinmek yerinde olacaktır.

2.1.2.1.Bireysel Başvuru Hakkının Olağan veya Olağanüstü Bir Kanun Yolu Olmaması

Türk Anayasası'na bireysel başvuru hakkının kazandırılmasındaki temel gaye, temel hak ve hürriyetlerin halihazırdaki kanun yollarıyla korunamadığı hallerde, anayasal düzeyde koruma sağlamaktır¹⁰⁶. Doktrinde bireysel başvuru kurumunu olağanüstü bir kanun yolu olarak kabul eden görüşler¹⁰⁷ bulunsa da, bu tanımlama bireysel başvuru kurumunun yapısına uygun düşmemektedir. Zira, bir davanın olağanüstü kanun yolu neticesinde mahkemesince yeniden ele alınması söz konusu iken, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kurumunda, aynı hususta yeniden yargılama yapılması söz konusu değildir. Kaldı ki, kanun yollarının olağan ve olağanüstü olarak ayrılması halinde, bireysel başvuru yolu iki sınıfa da dahil edilmemiştir. Dolayısıyla bireysel başvuru yolunun, olağan yahut olağanüstü bir kanun yolu olduğundan bahsedilemeyecektir.

Kamu gücü işlem ve eylemlerinin anayasallığını denetleyen bireysel başvuru kurumu, bahsi geçen işlem ve eylemlerdeki ihlal olgularını değerlendirip karara bağlamaktadır. Halihazırda olağan iç hukuk yolları neticesinde incelemeyen geçen bir davada, çözüme kavuşturulamamış ihlal yahut ihlaller mevcut ise, son aşama olarak bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir¹⁰⁸. Bu sayede günümüz toplumlarındaki bireyler, anayasal olarak güvence altına alınmış olan haklarının kamu gücünü haiz kurumlarca ihlal edildiğinden bahisle bireysel başvuru yoluna gidebilmekte ve hak ihlallerinin önüne geçebilmektedirler. Bireysel başvurunun, Anayasa ve AİHS kapsamındaki haklara ilişkin

¹⁰⁶M. Yavuz Sabuncu ve Selin Esen Arnwine, “Türkiye İçin Anayasa Şikayeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, S.21, Ankara 2004, s. 230.

¹⁰⁷Hakan Atasoy, “Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.9, Ankara 2012, s. 72.; Bahadır Kılınç, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.25, Ankara 2008, s. 23.; Berkan Hamdemir, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015, s.41.

¹⁰⁸Yeşim Çelik, *Türk Hukukunda Bireysel Başvuru ve Anayasa Mahkemesi Uygulaması*, Ankara 2016, s. 17.; Köroğlu Kaya, *Cezai Konularda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, 2. Baskı, Ankara 2016, s. 37.; Selami Turabi, *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*, Ankara 2013, s.14.

ihlallerin değerlendirildiği bir kurum olduğu nazara alındığında, bu husustaki inceleme yetkisinin de pek tabii ki Anayasa Mahkemesi'ne verilmesi uygun görülmüştür¹⁰⁹. Doktrinde AYM kararlarının, yasama, yürütme ve yargı organlarını ve idareyi; keza gerçek kişiler ile tüzel kişileri bağlayıcı etkisi nedeniyle de, bireysel başvuruları inceleme yetkisinin Anayasa Mahkemesi'ne verildiği görüşü mevcuttur¹¹⁰.

2.1.2.2. Bireysel Başvuru Hakkının İkincil Nitelikte Olması

AYM'ye bireysel başvuru yolu, ikincil nitelikte bir hukuk yoludur¹¹¹. Hak ihlaline uğrayan bir kimseden, öncelikle halihazırdaki iç hukuk yollarını tüketmiş olması beklenir. Bireysel başvuru hakkının ikincil niteliği dolayısıyla, olağan iç hukuk yolları tüketilmeksizin, doğrudan bireysel başvuru yoluna gidilecek olursa, ilgili başvuru hukuki yarar yokluğundan kabul edilemez sayılacaktır. Öngörülen olağan iç hukuk yollarında çözüme kavuşturulamayan hak ihlalleri için ise bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir¹¹².

Bireysel başvuru yolunun ikincil nitelikte oluşuna ilişkin yasal düzenlemeler Anayasa ve 6216 sayılı Kanun'da yer almaktadır. Bu bağlamda Anayasa'nın 148'inci maddesinin üçüncü fıkrasının son cümlesinde, başvuru için öngörülen tüm kanun yollarına gidilmiş olması şartı aranmaktadır. Keza 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin ikinci fıkrası da bu doğrultuda düzenlenmiştir. Her iki yasal düzenlemeden de anlaşıldığı üzere, bu yola başvurulabilmesi için olağan kanun yolu imkanlarının tüketilmesi gerektiği açıktır. 6216 sayılı Kanun'un ilgili hükmünde, "tamamının" şeklinde belirtilmesi nedeniyle, olağan ve olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi gerektiği düşünülebilirse de, normlar hiyerarşisine göre üst hukuk normu olan Anayasa'nın dikkate alınması gerekmektedir.

¹⁰⁹Çelik, s. 18.

¹¹⁰Bekir Özçelik, **Bireysel Başvuru Yolunun İdari Yargı Kararları Bakımından Değerlendirilmesi, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)**, 2. Baskı, Ankara 2015, s. 135.

¹¹¹Turabi, s. 23.; Özcan Özbey, **Türk Anayasa Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2012, s. 69.; Hüseyin Ekinci ve Musa Sağlam, **66 Soruda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2012, s. 9.; Korkut Kanadoğlu, **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2015, s. 42.; Sami Sezai Ural, **Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013, s. 257.; Ergin Ergül, **Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması**, Yargı Yayınevi, Ankara 2012, s. 13.; Kılınç, s. 23.; Tolga Şirin, **Türkiye'de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme**, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 29.

¹¹²Hakan Atasoy, **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları**, Adalet Yayınevi, Ankara 2015, s. 9.

Bu nedenle, salt olağan iç hukuk yollarının tüketilmiş olması, bireysel başvuruda bulunulabilmesi için yeterli olacaktır¹¹³.

Anayasa Mahkemesi'nin *F. E. Başvurusuna* ilişkin kararının "Değerlendirme" başlıklı 27 ve 28'inci paragraflarında, yargısal başvuru yollarının tümünün tüketilmesinden sonra bireysel başvuruda bulunulabileceği belirtilmiş olup söz konusu ihlalin öncelikle olağan yollar ile giderilmesi gerektiği ifade edilmiş, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun ikincil niteliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca, bireyler tarafından tüketilmesi beklenen yolların ulaşılabilir ve şikayetleri giderebilir olması da gerekmektedir. Dolayısıyla Mahkeme'ce, öngörülen yolların etkisiz olduğunun kanıtlanmamış olması da aranmaktadır¹¹⁴.

Bireysel başvurunun ikincil niteliği haiz olmasının sonuçlarından biri, bireysel başvuru nedeniyle Anayasa Mahkemesi'nin önüne gelinceye kadar sunulan delillerin değiştirilip genişletilemeyeceğidir. Zira, bireysel başvuru yolu olağan bir kanun yolu olmadığından, başvuruya konu edilen davanın usul açısından denetimini yapmamaktadır. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, anayasal düzeyde korunan bir hakkın ihlal edilip edilmediği yahut gerekli hukuk yollarının tüketilip tüketilmediği yönünde inceleme yapmaktadır¹¹⁵.

Bireysel başvurunun ikincil niteliği haiz olmasının sonuçlarından bir diğeri ise, hak ihlallerinin olağan iç hukuk yolları neticesinde çözüme kavuşturulması halinde, AYM'ye gidecek bireysel başvuru sayısında azalma olmasıdır¹¹⁶. Bireysel başvurunun ikincil olma özelliği sayesinde, Anayasa Mahkemesi'nde oluşması muhtemel başvuru yoğunluğunun önüne geçilmiştir.

2.1.2.3. Bireysel Başvuru Hakkının Temel Hak ve Özgürlüklerin İhlal Edilmesine Karşı Hak Koruma Mekanizması Olarak Kullanılabilmesi

Bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan erişim imkanı sağlamak suretiyle, temel hak ve özgürlüklere dair oluşan ihlalleri çözüme kavuşturmayı amaçlar. Bu kapsamda, Anayasa'da ve 6216 sayılı Kanun'da gerekli düzenlemeler mevcuttur. Bireysel başvuru yolundan yararlanılabilmesi için ihlal konusu edilen hak ve özgürlüğün

¹¹³Kanadoğlu, s. 104.

¹¹⁴Anayasa Mahkemesi, T. 04/12/2013, Başvuru No: 2012/348, Prg. 27-28, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/348>, e.t.: 14.11.2024.

¹¹⁵Kılınç, s. 25.

¹¹⁶Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikayeti*, s. 500.

Anayasa’da ve AİHS’de yer alması gerekmekte olup söz konusu ihlal, her iki yasal metnin kesişim kümesinde yer alan bir hak ve özgürlüğe ilişkin olmalıdır¹¹⁷. Örneğin, özgürlük ve güvenlik hakkıyla alakalı bir başvuruda, ihlale konu olan hak ve özgürlük, Anayasa’nın 19’uncu maddesi ile AİHS’in 5’inci maddesinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla her iki yasal metinde de yer alan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının bireysel başvuruya konu edilebilmesi pek tabii ki mümkündür. Keza Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerde bulunan haklar ile AİHM içtihatları da bu kapsamda değerlendirilmelidir¹¹⁸. Ancak Türkiye’nin henüz tarafı olmadığı ek protokollerdeki bir hakla ilişkin bireysel başvuruda bulunulamayacaktır. Nitekim Anayasa ile AİHS’de yer almayan bir hakla ilgili olarak yapılan bireysel başvuru da kabul edilemez bulunacaktır¹¹⁹.

2.2.Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi ve Konusu

Çalışma kapsamında bireysel başvuruda bulunabilmesi mümkün olan kimseler ile bireysel başvuru konusu edilebilecek haklara değinilmesinde fayda bulunmaktadır. Bu bağlamda, bireysel başvuru kurumunun süjesi ile bireysel başvuru kurumunun konusuyla ilgili bilgilendirmede bulunulacaktır.

2.2.1.Bireysel Başvuru Hakkının Süjesi

Anayasa’nın “Görev ve Yetki” başlıklı 148’inci maddesi ile 6216 sayılı Kanun’un 45’inci maddesinde, herkesin anayasal olarak korunmakta olan hak ve özgürlükleriyle ilgili olarak bireysel başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda, AİHS ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerde belirtilen bir hakkın ihlali nedeniyle bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir.

2.2.1.1.Bireysel Başvuru Hakkını Haiz Olanlar

Anayasa ile 6216 sayılı Kanun’un lafzına göre, herkesin başvuruda bulunabileceği anlaşılmaktadır. Ancak herkes kavramı ile kastedilmek istenenin ne olduğu açık değildir¹²⁰. Herkes kavramından gerçek kişiler, tüzel kişiler ve yabancıların anlaşılması

¹¹⁷Saniye Gizem Okutan, *Anayasa Yargısı ve Bireysel Başvuru*, 1. Basım, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2024, s. 99.

¹¹⁸Okutan, s. 99.

¹¹⁹Kaya, s. 51.

¹²⁰Kaya, s. 95.; Çelik, s. 56.

gerektiği düşünülebilirse de, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun anayasal düzeyde korunan haklar yönünden yapılabildiği nazara alındığında, başvuruda bulunabilecek kimselerin de anayasal olarak kişi kabul edilenlerden ibaret olduğu kabul edilmelidir¹²¹. Bu kapsamda, gerçek kişiler, tüzel kişiler ile yabancıların bireysel başvuru açısından ayrı başlıklar altında incelenmesi yerinde olacaktır.

2.2.1.1.1. Gerçek Kişiler

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda, davacı ve davalı gibi kavramlar bulunmamaktadır. Bireysel başvuruda bulunan kimse başvuru sıfatını almaktadır. Bu bağlamda, ortada açılmış bir dava bulunmamakta, yalnızca başvuru konusu edilen ihlalin giderilmesine yönelik talep bulunmaktadır¹²².

Her ne kadar, yasal düzenlemelerde herkes kavramı üzerinde durularak başvuru kapsamı geniş tutulmuş ise de, 6216 sayılı Kanun'un 46'ncı maddesiyle bu kapsam daraltılmıştır. Kanun'un ilgili maddesinin ilk fıkrasında, ancak güncel ve kişisel bir hakkı direkt olarak etkilenen kimselerin bireysel başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla herkesin bireysel başvuru hakkı bulunmakta ise de, herkesin her ihlalle ilgili bireysel başvuruda bulunamayacağı ilgili yasal düzenlemeyle açıklığa kavuşturulmuştur. Bu bağlamda güncel ve kişisel hak kavramlarına değinmek yerinde olacaktır.

Bir kimsenin Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluna gidebilmesi, iki ön koşulun sağlanmasına bağlıdır. Bunlardan ilki, kamu gücünü haiz mercilerce güncel bir hakkın ihlali; ikincisi ise, mevcut ihlal neticesinde şahsın kişisel olarak ve doğrudan etkilenmesidir¹²³.

Güncel hak kavramı ile hak ihlaline uğrayan kimsenin söz konusu ihlalinin henüz çözüme kavuşturulmamış olması kastedilmekte olup diğer bir deyişle, başvurunun yapıldığı anda söz konusu ihlal neticesinde ortaya çıkan mağduriyetin varlığını sürdürüyor olması beklenmektedir¹²⁴. Keza, Anayasa Mahkemesi'nce başvuru olası bir ihlal tehdidi altında bulunduğu hallerde de, bireysel başvuru kabul edilebilir sayılmaktadır¹²⁵. Anayasa Mahkemesi'nin *A. H. P. Başvurusuna* ilişkin kararının

¹²¹Çelik, s. 56.; Şirin, *Türkiye'de Anayasa Şikayeti*, s. 148.

¹²²Çelik, s. 56.

¹²³Anayasa Mahkemesi, T. 09/01/2014, Başvuru No: 2013/1977, Prg. 42, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1977>, e.t.: 14/11/2024.

¹²⁴Okutan, s. 103.

¹²⁵Okutan, s. 103.

“Değerlendirme” başlıklı 23’üncü paragrafında; başvuruçuların haklarının ihlal edildiğine ilişkin soyut konumdaki iddialarını, kendilerini direkt olarak etkileyen somut olgularla ispatlamaları gerektiği yahut yaklaşan bir tehdit bulunduğunu inandırıcı bir biçimde belirtmiş olmaları halinde de bireysel başvurunun kabul edilebileceği belirtilmiştir¹²⁶.

AYM’ye bireysel başvuruda bulunulabilmesinin bir diğer şartı ise, ihlal neticesinde başvuruda bulunan kimsenin kişisel olarak ve doğrudan etkilenmiş olmasıdır. Kişisellik şartı dolayısıyla, bireysel başvuruda bulunan kimse, bir diğer kimsenin hak ihlalini kendi bireysel başvuru konusu haline getiremeyecektir. Anayasa Mahkemesi’nce de, toplum menfaatinin ihlale uğradığından bahisle yapılan bireysel başvurularda kişi yönünden yetkisizlikle başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir¹²⁷. Doğrudan etkilenme şartı ise, kişinin başvuruya konu edilen ihlal ile doğrudan ilgisinin bulunmasını ifade etmektedir.

Anayasa Mahkemesi’nin *A. U. Başvurusuna* ilişkin kararının “Değerlendirme” başlıklı 30’uncu paragrafında, ihlale uğrayan kimsenin, başvuru öncesinde ölmesi halinde, bu kimse adına bir başkasının başvuruda bulunmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir¹²⁸. Her ne kadar, Anayasa Mahkemesi tarafından ölen kişi adına bireysel başvuruda bulunulamayacağı belirtilmişse de, yaşam hakkı ihlalleri yönünden, mağdur kişinin bizzat başvuruda bulunmasının mümkün olmadığı hallerde, akrabalarının başvuruda bulunması kabul edilmiştir¹²⁹. Dolayısıyla mağdur kişinin ölümünden kamu gücünün sorumlu olduğu hallerde, akrabalarının bireysel başvuruda bulunması mümkün kılınmıştır¹³⁰.

2.2.1.1.2. Tüzel Kişiler

6216 sayılı Kanun’un 46’ncı maddesinin 2’inci fıkrasında, kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuruda bulunamayacağı; özel hukuk tüzel kişilerinin ise, yalnızca tüzel kişiliğe ilişkin bir hakkın ihlal edildiğinden bahisle başvuruda bulunabileceği belirtilmiştir. Bu noktada kamu tüzel kişilerinin tanımına değinmek yerinde olacaktır.

¹²⁶Anayasa Mahkemesi, T. 06/02/2014, Başvuru No: 2013/8479, Prg. 23, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8479>, e.t.: 14/11/2024.

¹²⁷Okutan, s. 103.

¹²⁸Anayasa Mahkemesi, T. 05/11/2024, Başvuru No: 2013/6140, Prg. 30, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6140>, e.t.: 14/11/2024.

¹²⁹Anayasa Mahkemesi, T. 16/07/2014, Başvuru No: 2013/6319, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6319>, e.t.: 14/11/2024.

¹³⁰Atasoy, s. 113.

Kamu tüzel kişileri; kamu hukukuna tabi olan, kanunla veya kanunun verdiği yetkiye dayanılarak idarece kurulan, özel hukuk kişilerinden üstün konumda olan ve kamu gücü ayrıcalıkları ve yükümlülüklerine tabi olan tüzel kişiliklerdir¹³¹.

Madde metnine göre kamu tüzel kişilerince bireysel başvuruda bulunulamayacağı açıktır. Zira, kamu gücünü haiz bir tüzel kişiliğin, bir başka kamu tüzel kişiliğinin işlem veya eylemi dolayısıyla bireysel başvuru yoluna gitmesi bireysel başvuru kurumunun niteliğiyle bağdaşmayacaktır¹³². Kaldı ki, bu durumun kamu tüzel kişilikleri arasında menfaat çatışmalarını doğurması da muhtemeldir. Anayasa Mahkemesi'nin *B. K. M. Başvurusuna* ilişkin kararının "Değerlendirme" başlıklı 28'inci paragrafında, kamu gücünün neden olduğu ihlaller dolayısıyla bireysel başvuru yoluna gidilebildiği ve bu nedenle kamu tüzel kişilerince bu hakkın kullanılmasının başvuru yolunun hukuki niteliğine uygun düşmeyeceği ifade edilmiştir¹³³. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi'nce, bu ve benzer mahiyetteki bireysel başvurularda, kişi yönünden yetkisizlik kararları verilmektedir. Keza, İstanbul Barosu'nun avukatlık hakkı ile toplu savunma hakkına uygun davranılmadığından bahisle bireysel başvuruda bulunduğu 2013/1631 başvuru numaralı başvurusu neticesinde, Anayasa Mahkemesi'nce İstanbul Barosu'nun kamu tüzel kişiliğini haiz kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olması dolayısıyla başvurusunun kabul edilmez olduğuna karar verilmiştir¹³⁴.

Doktrinde, kamu tüzel kişilerinin, özel hukuka ilişkin iş ve işlemlerinde bireysel başvuruda bulunabilmeleri gerektiği şeklinde görüşler de mevcuttur¹³⁵. Bu durumda, kamu tüzel kişilerince bireysel başvuruda bulunulamayacağı yönündeki kuralın, salt kamu gücü ve ayrıcalıklarından doğan işlem ve eylemlerden ötürü uygulanması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada Anayasa Mahkemesi'nce bu hususta verilen bir bireysel başvuru kararını örnek göstermek yerinde olacaktır. Anayasa Mahkemesi'nin *İ. D./B. Ü. Başvurusuna* ilişkin kararının "Değerlendirme" başlıklı 22, 25 ve 26'ncı paragraflarında; vakıflarca kurulan üniversitelerin kamu tüzel kişiliğini haiz olduğu ve 6216 sayılı Kanun'daki düzenlemenin başvuru konusu olayın özel hukuk yahut kamu hukuku ilişkisinden doğan bir olay olup olmadığına ilişkin ayırım yapılmaksızın, kamu tüzel

¹³¹Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 15. Baskı, Bursa 2015, s. 87.

¹³²Kanadoğlu, s. 59.; Kaya, s. 97.; Kılınç, s. 30.

¹³³Anayasa Mahkemesi, T. 25/12/2012, Başvuru No: 2012/22, Prg. 28, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/22>, e.t.: 15.11.2024.

¹³⁴Anayasa Mahkemesi, T. 17/12/2015, Başvuru No: 2013/1631, Prg. 71, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1631>, e.t.: 15/11/2024.

¹³⁵Kaya, s. 97.; Çelik, s. 67.

kişilerince başvuruda bulunulamayacağına düzenlenmiş olduğu, dolayısıyla bahsi geçen hukuki ilişkinin herhangi bir öneminin bulunmadığı belirtilmiştir¹³⁶. Bu bağlamda, alıntılanan kararda Mahkeme’ce, Kanun’un lafzına göre, başvuruya konu edilen eylemin özel hukuk yahut kamu hukuku ilişkisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı hususunda herhangi bir ayrıma gidilmediğinin altı çizilmiştir¹³⁷.

Özel hukuk tüzel kişileri ise; gerçek yahut tüzel kişilerce serbest iradeyle kurulan, diğer gerçek ve tüzel kişiliklerle eşit konumda olan, kamu gücü ayrıcalıklarını haiz olmayan ve kar elde etmek yahut hayır yapmak amacıyla faaliyette bulunan kişi veya mal toplulukları olarak tanımlanabilir¹³⁸. 6216 sayılı Kanun’un 46’ncı maddesinin 2’nci fıkrasında, özel hukuk tüzel kişileri tarafından ise, sadece tüzel kişilikle alakalı haklarıyla sınırlı olmak üzere bireysel başvuruda bulunabilecekleri belirtilmiştir. Keza Kanun’un gerekçesinde de, özel hukuk tüzel kişiliği ile ilgisi bulunmayan, salt üyelere ilişkin ihlallerle ilgili olarak bireysel başvuruda bulunulamayacağı belirtilmiştir¹³⁹. Özel hukuk tüzel kişilerinin bireysel başvuru yoluna gidebilmeleri için, kamu gücünü haiz kurumlarca ihlaline neden olunan hakkın, tüzel kişiler üzerinde uygulanabilen bir hak olması gerekmekte olup özel hukuk tüzel kişinin bu ihlal neticesinde mağdur sıfatını alabilmesi gerekmektedir¹⁴⁰.

2.2.1.1.3.Yabancılar

6216 sayılı Kanun’un 46’ncı maddesinin 3’üncü fıkrasında, yabancıların, salt Türk vatandaşı olanlara tanınan bir hak dolayısıyla bireysel başvuruda bulunamayacakları açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla yabancılar açısından bireysel başvuru yolu, yalnızca kendilerine tanınmış olan haklarla ilgili olarak mümkün olabilecektir¹⁴¹. Diğer bir deyişle, yabancıların, vatandaşlara hasredilmiş haklarla ilgili bireysel başvuruda bulunmaları mümkün değildir. O halde, yabancıların yaşam hakkı yahut işkence ve eziyet yasağı kapsamında bireysel başvuruda bulunma hakları bulunuyor iken, vatandaşlara

¹³⁶Anayasa Mahkemesi, T. 21/11/2013, Başvuru No: 2013/1430, Prg. 22-25-26, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1430>, e.t.: 15/11/2024.

¹³⁷Kararın karşı görüşü için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1430>.

¹³⁸Gözler/Kaplan, s. 86.

¹³⁹Kaya, s. 96.

¹⁴⁰Ebru Karaman, **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu**, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 140.; Kanadoğlu, s. 56.; Bu hususta Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru karar örneği için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/95>.

¹⁴¹Ekinci/Sağlam, s. 21.

hasredilmiş siyasi hak ve ödevlerle ilgili bireysel başvuru yoluna gitmeleri mümkün olmayacaktır¹⁴². Keza, vatansızların durumu da yabancılarla aynıdır.

2.2.2.Bireysel Başvuru Hakkının Konusu

AYM'ye bireysel başvuru konusu edilebilen haklar, anayasal olarak korunan haklar ile AİHS ve buna bağlı olarak Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerdeki temel hak ve hürriyetlerdir. Bir hak ve özgürlükle ilgili olarak bireysel başvuruda bulunulabilmesi için bu hak ve özgürlüğün salt anayasal olarak korunması yeterli olmayıp ayrıca AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokolleriyle de korunuyor olması gerekmektedir. Bu hak ve özgürlüklerin kamu güçlerince ihlaline sebebiyet verildiği durumlarda, bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir.

2.2.2.1.Bireysel Başvuru Konusu Olabilen Haklar

6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca Anayasa'da ve AİHS ile Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerde güvence altına alınmış haklar dolayısıyla bireysel başvuruda bulunulabileceği nazara alındığında, bu hakların neler olduğundan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda, Anayasa tarafından korunan hakların, AİHS'deki karşılıklarının belirlenmesi gerekmektedir.

Tablo 1

Anayasa'da Güvence Altına Alınmış Hak ve Özgürlüklerin AİHS'teki Karşılığı¹⁴³

Haklar	Anayasa	AİHS
Yaşam Hakkı	Madde 17/1, 7/4	Madde 2
İşkence ve kötü muamele yasağı	Madde 17/1, 17/3	Madde 3
Zorla çalıştırma ve zorunlu çalışma yasağı	Madde 17/1, 24/1, 48/1, 50, 72	Madde 4
Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı	Madde 18, 141/4	Madde 5
Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı	Madde 36, 38/5-6, 39, 141/3	Madde 6
Masumiyet karinesi	Madde 36, 38/4	Madde 6

¹⁴²Okutan, s. 105.; Çelik, s. 69.; Turabi, s. 114.

¹⁴³Okutan, s. 134-135.

Suç isnat edilen kişinin asgari hakları	Madde 36	Madde 6
Makul sürede yargılanma hakkı	Madde 36, 141/1	Madde 6
Suçta ve cezada kanunilik	Madde 38/1	Madde 7
Özel hayata saygı hakkı	Madde 17/1, 20/1-2-3, 23/2-4-5	Madde 8
Aile hayatına saygı hakkı	Madde 20/1-2	Madde 8
Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü	Madde 24, 136	Madde 9
İfade özgürlüğü	Madde 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 133/1	Madde 10
Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı	Madde 34	Madde 11
Etkili başvuru hakkı	Madde 40, 148/3, 74/4	Madde 13
Ayrımcılık yasağı	Madde 10, 41/1	Madde 14

Tablo 1’de sayılan hakların kamu gücünü haiz mercilerce ihlal edilmesi neticesinde bireysel başvuru yoluna gidilebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye’nin taraf olması koşuluyla, AİHS ek protokollerinde belirtilen haklarla ilgili olarak da bireysel başvuruda bulunulabilmektedir. Ancak AİHS ek protokolleri, her ne kadar AİHS’den doğmuş olsalar da, ayrı birer sözleşme niteliğini haizdirler. Bu nedenle, uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girme usulüne tabidirler. Dolayısıyla bir uluslararası sözleşmenin yürürlüğe girebilmesi için, belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir¹⁴⁴. Bu bağlamda, AİHS ek protokollerinden 4,7, 9 ve 12 numaralı protokoller Türkiye tarafından onaylanmış olmasına rağmen henüz yürürlükte değildir. Henüz yürürlükte bulunmayan bu protokollerle güvence altına alınan haklarla ilgili bireysel başvuru yoluna gidilip gidilemeyeceği hususu doktrinde tartışmalıdır. Ancak bu husus, Anayasa Mahkemesi’nin *S. T. Başvurusuna* ilişkin kararının 52 ve 53’üncü paragraflarında açıklanmıştır. İlgili karara göre, Türkiye’nin henüz taraf olmadığı ek protokollerle ilgili başvurular Mahkeme’ce incelenemez. Mahkeme’nin inceleme konusu edebileceği hususlar Anayasa ve kanunla belirlenmiş olup bunun genişletilmesi mümkün değildir. İlgili karara konu olan 4 No’lu Protokol’e Türkiye taraf değildir. Dolayısıyla, bu protokol çerçevesinde korunan haklara dair başvuruda bulunulması mümkün olmayacaktır¹⁴⁵.

¹⁴⁴Okutan, s. 142.

¹⁴⁵Anayasa Mahkemesi, T. 20/02/2014, Başvuru No: 2012/1051, Prg. 52-53, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1051>, e.t.: 16/11/2024.

Türkiye’de henüz yürürlüğe girmemiş olan ek protokollerle güvence altına alınan haklar dolayısıyla bireysel başvuru yoluna gidilmesi halinde, Anayasa Mahkemesi’nce ilgili başvuruların konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir.

2.2.2.2.Bireysel Başvuru Konusu Olamayan Haklar

6216 sayılı Kanun’un 45’inci maddesinin üçüncü fıkrası ile Anayasa Mahkemesi’nin konu bakımından yetkisizliğinin kapsamı belirlenmiştir. Madde metni gereğince, yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine bireysel başvuruda bulunulamayacaktır. Bu noktada yasama işlemlerinin tanımını yapmak yerinde olacaktır. Yasama işlemleri, yasama organı tarafından belli bir hukuki sonuç doğurmayı amaçlayarak yapılan irade açıklamalarıdır¹⁴⁶. Yasama işlemleri öncelikle kanunları ifade etmekte olup kanunlara karşı doğrudan bireysel başvuruda bulunulamayacağı Anayasa Mahkemesi’nce benimsenmiş durumdadır¹⁴⁷. Bu husus, Anayasa Mahkemesi’nin *A. G. Başvurusuna* ilişkin kararında ifade edilmiştir. Karara göre, bireysel başvuru yolu anayasal bir güvence olup bu bağlamda bireylere direkt olarak yasama işleminin iptalini talep etme hakkı verilmemiştir. Bireysel başvuru kurumu, bir düzenlemenin Anayasa’ya uygun olmadığını iddia etmeyi sağlayan bir araç değildir. Söz konusu işlemin, ancak hak ihlaline sebebiyet vermesi halinde, fiil yahut ihmallere yönelik olarak başvuruda bulunulabilecektir. Dolayısıyla, bireysel başvuru ile doğrudan bahsi geçen yasama işlemine karşı başvuru yapılabilmesi mümkün değildir¹⁴⁸. Bu hususta Mahkeme önüne gelen bireysel başvuruların da, konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduklarına karar verilmektedir.

İdarenin düzenleyici işlemleri nedeniyle de, bireysel başvuruda bulunulamayacağı madde metninde düzenlenmiş bulunmaktadır. İdarenin düzenleyici işlemleri, genel ve kişilik dışı idari işlemler olup bu hususta tüzük ve yönetmelikler örnek olarak gösterilebilir¹⁴⁹. Her ne kadar, Kanun metni uyarınca, düzenleyici idari işlemlerle ilgili olarak doğrudan bireysel başvuru yoluna gidilemeyecek ise de, düzenleyici idari işlemin uygulanması neticesinde oluşan ihlal nedeniyle idari yargı yoluna başvurulup bu hususta

¹⁴⁶Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Temel Esasları*, 5. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2014, s. 350.

¹⁴⁷Okutan, s. 137.

¹⁴⁸Anayasa Mahkemesi, T. 05/03/2013, Başvuru No: 2012/837, Prg. 17-18, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/837>, e.t.: 17/11/2024.

¹⁴⁹Gözler/Kaplan, s. 276.

söz konusu ihlale çözüm bulunamadığı takdirde, idari yargıdan alınan karara yönelik olarak bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir¹⁵⁰. Nitekim, yasama işlemleri ile idarenin düzenleyici işlemleri nedeniyle direkt olarak bireysel başvuruda bulunulması kanunen mümkün değil ise de, yasama işlemi yahut idarenin düzenleyici işleminin uygulanması neticesinde bir hak ihlali oluşması durumunda, bireysel başvuruda bulunulabilecektir¹⁵¹. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'nin yapmış olduğu denetimin türü fark etmeksizin, almış olduğu kararların bireysel başvuruya konu yapılması mümkün değildir¹⁵². İlgili Kanun maddesinde son olarak belirtildiği üzere, Anayasa'nın yargısal denetimin dışında tuttuğu işlemlerle ilgili olarak bireysel başvuru yoluna gidilemeyeceği açıktır. Bu noktada, Anayasa'yla Anayasa Mahkemesi'nin yargısal denetimi dışında bırakılan hususların sıralanması yerinde olacaktır. Anayasa'da, Mahkeme'nin yargısal denetimi dışında tutulan hususlar şu şekilde sıralanabilir:

- a. Yüksek Askeri Şura'nın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma kararları dışında ilişik kesmeye ilişkin kararları,
- b. Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin tahkim kararları,
- c. Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun meslekten çıkarma cezası dışında almış olduğu kararlar¹⁵³.

Bir hak ve özgürlüğe hem Anayasa'da hem de AİHS'de güvence verilmemiş ise, diğer bir deyişle bir hak ve özgürlük iki yasal metnin kesişim kümesinde bulunmuyor ise, bu hak ve özgürlüğe ilişkin olarak bireysel başvuruda bulunulamayacaktır¹⁵⁴. Dolayısıyla bu hak ve özgürlükten kaynaklanan ihlallere ilişkin bireysel başvurular, Mahkeme'ce konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez sayılacaklardır.

2.3.Bireysel Başvuru Usulü

6216 sayılı Kanun'un 47'nci maddesinin ilk fıkrasında, bireysel başvuruların doğrudan yahut mahkemeler ile yurt dışı temsilcilikleri vasıtasıyla yapılabileceği belirtilmiştir. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise, bireysel başvuru dilekçesinde

¹⁵⁰Okutan, s. 138.

¹⁵¹Akif Yıldırım ve diğerleri, **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2015, s. 61.

¹⁵²Ekinci/Sağlam, s. 14.; Bahadır Yalçınöz, "Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Ankara 2013, S.2, s. 203.

¹⁵³Özcan Özbey, **Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, 2013, s. 219.; Yalçınöz, s. 200.; Okutan, s. 136.

¹⁵⁴Okutan, s. 136.

bulunması gerekli unsurlar detaylıca sayılmıştır. Keza, Bireysel başvuru dilekçesinde bulunması gereken esaslar, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59'uncu maddesinde detaylıca sayılmıştır¹⁵⁵. Nitekim, İçtüzük ekinde bulunan form ile bireysel başvuruda bulunulmakta olup söz konusu form, bireysel başvuru dilekçesi yerine geçmektedir. Bu nedenle, başvuru sahiplerinin Anayasa Mahkemesi'ne ayrıca bir dilekçe sunmalarına gerek bulunmamaktadır¹⁵⁶.

6216 sayılı Kanun'un 47'nci maddesinin beşinci fıkrasında, başvuru yollarının tüketilmiş olduğu tarihten itibaren yahut bu hususta başvuru yolu belirlenmemişse, ihlalin gerçekleştiğinin öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde başvuru yapılması gerektiği belirtilmiş olup Anayasa Mahkemesi'nce bu süre, başvurunun her aşamasında nazara alınması gerekli bir usul hükmü olarak kabul edilmektedir¹⁵⁷. Maddenin devamında, haklı bir mazeret dolayısıyla süresi içinde bireysel başvuruda bulunamayanların, mazeretlerini belgeleyen delilleri de sunmak suretiyle, mazerete konu edilen durumun sonlandığı tarihten itibaren on beş gün içerisinde bireysel başvuruda bulunabilecekleri belirtilmiştir.

Nitekim, bireysel başvuru evraklarında eksik bir durumun tespit edilmesi neticesinde, başvuru sahibine on beş günden fazla olmamak kaydıyla süre verilmekte ve geçerli mazeret bildirilmeksizin eksikliğin giderilmemesi halinde ise bireysel başvurunun idari yönden reddine karar verilmektedir.

2.4.Bireysel Başvuru Hakkının Kabul Edilebilirlik Şartları

Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurular Mahkeme önüne geldiğinde, iki aşamaya tabi tutulacak şekilde incelemeden geçmektedir. Bu aşamalardan ilki, kabul edilebilirlik aşamasıdır. İkinci aşama ise, esas inceleme aşamasıdır. 6216 sayılı Kanun'un 48'inci maddesinin ilk fıkrasında, başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesinin, 45 ile 47'nci maddelerde öngörülen şartların mevcut olmasına bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda, Anayasa Mahkemesi'nin inceleme aşamalarından ilkinin konusunu oluşturan kabul edilebilirlik şartlarından bahsedilecek olup sırasıyla başlıklar altında incelenecektir.

¹⁵⁵Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "Bireysel Başvuru Formu ve Ekleri" başlıklı 59'uncu maddesi için bkz: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1&MevzuatTur=17&MevzuatTertip=5>.

¹⁵⁶Hamdemir, s. 278.

¹⁵⁷Anayasa Mahkemesi, T. 04/12/2013, Başvuru No: 2013/7521, Prg. 32, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7521>, e.t.: 18/11/2024.

2.4.1.Başvuru Süresi

Kabul edilebilirlik kriterlerinden biri olan bireysel başvuru süresi, Anayasa Mahkemesi’nce her zaman nazara alınması gerekli olan usule ilişkin bir hükümdür. Bireysel başvuruda bulunma süresi, 6216 sayılı Kanun’un 47’nci maddesinin beşinci fıkrasında ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 64’üncü maddesinde iki ayrı şekilde düzenlenmiştir. İlk durum, ihlali gerçekleşen hak ve özgürlükle ilgili olarak başvurulabilecek olağan kanun yollarının bulunduğu ihtimale ilişkindir. Bu bağlamda, öncelikle söz konusu hak ihlaline ilişkin öngörülen kanun yollarının tüketilmesi gerekecektir. O halde, otuz günlük başvuru süresi de kanun yollarının tüketilmesiyle ve başvuru yahut vekilinin karara erişiminden itibaren başlayacaktır¹⁵⁸. Bu süre, başvuru konusu edilecek ihlalle ilgili kesinleşmiş kararın, başvuruda bulunacak kimseye tefhim yahut tebliğ edilmesinden itibaren başlayacaktır.

İkinci durum ise, başvuruya konu hak ihlaline ilişkin herhangi bir kanun yolunun öngörülmediği hale ilişkindir. Bu durumda, başvuruya ilişkin otuz günlük süre, ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren başlayacaktır. Mahkemesi’nce somut olaya göre, öğrenme halinin farklı biçimlerde gerçekleşebileceği kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi’nin *B. A. ve Diğerleri Başvurusuna* ilişkin kararında, her ne kadar bireysel başvuruya ilişkin yasal düzenlemelerde, başvuru süresinin ne zaman başlayacağına ilişkin olarak tüm başvuru imkanlarının tüketildiği tarihten bahsedilmekte ise de, başvuru tarafından henüz haberdar olunmamış bir durumla ilgili olarak başvuruda bulunulamayacağı nazara alındığında, süre başlangıcının nihai kararın gerekçesinden haberdar olduğu tarih olarak kabul edilmesi gerektiği ve öğrenme halinin, somut olayın spesifik özelliklerine göre farklı biçimlerde gerçekleşmesinin mümkün olduğu ifade edilmiştir¹⁵⁹.

Anayasa Mahkemesi’nin bir başka bireysel başvuru kararında ise, nihai karardan daha erken haberdar olunması halinde, Anayasa Mahkemesi’nce, sürenin başlangıcı için bu tarihin de kabul edilebileceği belirtilmiştir¹⁶⁰. Keza, Anayasa Mahkemesi kararına konu olan bu başvuruda; Mahkeme’ce, Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP)’nde bulunan evrak işlem kütüğünden faydalanılmak suretiyle gerçekleştirilen incelemede, ihlale ilişkin nihai kararın başvuru tarafından açılarak okunduğunun tespit edildiği, bu

¹⁵⁸Okutan, s. 154.

¹⁵⁹Anayasa Mahkemesi, T. 07/12/2016, Başvuru No: 2014/19389, Prg. 11, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19389>, e.t.: 18/11/2024.

¹⁶⁰Anayasa Mahkemesi, T. 08/03/2023, Başvuru No: 2019/13338, Prg. 32, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/13338>, e.t.: 18/11/2024.

nedenle otuz günlük sürenin, başvuru UYAP üzerinden söz konusu karara erişim sağladığı tarihten itibaren başlaması gerektiği değerlendirilerek başvurunun süre aşımı nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz ile Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma yollarının, bireysel başvuruda bulunulabilmesi için otuz günlük başvuru süresinin başlangıcına herhangi bir etkileri bulunmamaktadır¹⁶¹.

Anayasa Mahkemesi’nce verilen bir başka bireysel başvuru kararında; Yargıtay ceza dairelerince kararların taraflara tebliğ edilmesi şeklinde bir usulün bulunmadığı, bu nedenle söz konusu karar başvuru tarafından erişebilir olduktan sonra başvuru süresinin başlaması gerektiği, bu bağlamda en fazla üç ay içerisinde gerekçeden haberdar olunduğunun kabulünün gerekeceği ve başvuru süresinin de, bu üç aylık sürenin sona ermesinden itibaren başlayacağı ifade edilmiştir¹⁶².

Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel başvuruda bulunulabilmesi için süre şartı bulunmasının amaçlarından biri, Anayasal düzeyde korunması gerekli görülmüş olan bir hakla ilgili olarak hukuk güvenliğinin ve davaların makul sürede görülmesinin sağlanmasıdır¹⁶³. Bir diğer amaç ise, başvuruda bulunacak kimseye iddia ettiği hak ihlalini gerekçelendirmesi amacıyla süre tanınmasıdır¹⁶⁴.

Son olarak belirtmek gerekir ki, bireysel başvuru için belirlenen otuz günlük süre hak düşürücüdür. Dolayısıyla, sürenin geçirilmiş olması halinde, bireysel başvuru hakkının kullanılması mümkün olmayacaktır. Başvurucunun geçerli bir mazeretinin bulunması halinde ise, mazerete sebep olan durumun sonlandığı tarihten itibaren on beş gün içerisinde başvuruda bulunulabilecektir. Anayasa Mahkemesi’nce, hangi durumların haklı birer mazeret olarak kabul edileceğinin önceden tespit edilmesinin mümkün olmadığı ve olayın özellikleri dikkate alınarak mazeretin haklılığının değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁶⁵.

2.4.2.Olağan Kanun Yollarının Tüketilmesi

¹⁶¹Okutan, s. 156.

¹⁶²İlgili karar için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1827>, e.t.: 18/11/2024.

¹⁶³Şirin, **Türkiye’de Anayasa Şikayeti**, s. 534.; Hüseyin Ekinci, “Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, C.30, Ankara 2013, s. 174.;

¹⁶⁴Musa Sağlam, “Bireylerin Anayasa Mahkemesi’ne Başvurusu (Bir Reform Önerisi)”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.60, Ankara 2005, s. 160.

¹⁶⁵Anayasa Mahkemesi, T. 12/02/2013, Başvuru No: 2012/1075, Prg. 21, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1075>, e.t.: 18/11/2024.

AYM’ye bireysel başvuru kurumu, ikincil özellikte bir hak koruma mekanizmasıdır. Bireysel başvurunun bu niteliğinin doğal bir sonucu olarak bireysel başvuru yoluna gidilmeden önce gerek idari gerekse yargısal olağan başvuru yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir. Ancak pek tabii ki, başvuru konusu edilecek hak ve özgürlüğün ihlali neticesinde herhangi bir kanun yolu öngörülmemiş ise, direkt olarak bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir. Bu husus, Anayasa Mahkemesi’nin *İ. B. İ. Başvurusuna* ilişkin kararında açıklanmıştır. İlgili karara göre, başvuru için olağan kanun yollarının tüketilmesi şartı aranmakta olup söz konusu ihlallerinin düzeltilmesi öncelikle idari ve yargısal mercilerin işidir. Dolayısıyla ihlal iddialarına, öncelikle ilk derece mahkemelerine götürülmek suretiyle bir çözüm aranması gerekmektedir¹⁶⁶.

Öngörülen kanun aşamaları tüketilmeksizin bireysel başvuruda bulunulması halinde, Mahkeme tarafından, başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle, başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir. Keza Mahkeme’ce, ihlali ileri sürülen hak ve özgürlükle ilgili olarak kanun yollarının tüketilmiş olduğuna ilişkin belge sunulmayan başvuruların da kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir¹⁶⁷.

Olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi, bireysel başvuru yoluna gidilebilmesi açısından gerekli değildir. Ancak başvuru konusu edilen bir ihlalle ilgili olarak olağanüstü kanun yoluna da gidilmiş ise, o halde Anayasa Mahkemesi’nce olağanüstü kanun yolunun neticesi beklenecek ve bunun sonucunda başvuru karara bağlanacaktır¹⁶⁸. Zira, olağanüstü kanun yolu neticesinde söz konusu kararın kaldırılabilmesi ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle, aynı hususta hem Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nca hem de Anayasa Mahkemesi’nce incelemede bulunulması, bireysel başvurunun ikincil niteliğine de uygun düşmeyecektir.

Koruma tedbirleri için itiraz kanun yolunun bulunması halinde, Anayasa Mahkemesi’nce bu yolun tüketilmiş olması aranmakta olup aksi halde başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir¹⁶⁹. Keza, Anayasa Mahkemesi’nce, tutukluluk hali sona ermiş olan başvuru sahiplerinin, öncelikle koruma tedbirleri nedeniyle tazminat yoluna başvurmaları aranmaktadır¹⁷⁰.

¹⁶⁶Anayasa Mahkemesi, T. 26/03/2013, Başvuru No: 2013/1177, Prg. 16, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1177>, e.t.: 18/11/2024.

¹⁶⁷Anayasa Mahkemesi karar örneği için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7718>, e.t.: 18/11/2024.

¹⁶⁸Anayasa Mahkemesi, T. 05/11/2014, Başvuru No: 2013/9044, Prg. 46, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9044>, e.t.: 18/11/2024.

¹⁶⁹Anayasa Mahkemesi, T. 01/12/2015, Başvuru No: 2013/7239, Prg. 32-33, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7239>, e.t.: 19/11/2024.

¹⁷⁰Okutan, s. 152.

Öngörülen olağan kanun yollarının tüketilmesi şartının, esnek yorumlanması önem arz edecektir¹⁷¹. Zira, bireysel başvuru yolundaki temel amaç insan haklarını korumaktır. Bu bağlamda, başvuruların salt şekil şartı dolayısıyla mutlak olarak kabul edilemezliğine karar verilmesi, temel amaçtan uzaklaşılmasına neden olacaktır. Dolayısıyla başvuru konusu edilen somut olayın spesifik durumlarına göre inceleme yapılması gerekecektir. Nitekim, gerek AİHM gerekse Anayasa Mahkemesi’nce bu kuralın esnek uygulandığı pek çok kararda görülmektedir. Bu hususta en sık görülen örnek ise, makul sürede yargılanma hakkına ilişkin bireysel başvurulardır. Mahkeme’ce, makul sürede yargılama yapılmadığından bahisle yapılan başvurularda, belirlenmiş olan kanun yollarının tüketilmesine ilişkin koşulun, ancak etkili bir başvuru yolunun bulunması halinde geçerli olacağı belirtilmiş olup mevcut hukuk sisteminde, muhakemenin uzaması halini önleyecek nitelikte yahut uzama nedeniyle oluşan zararları gidermeye yönelik herhangi bir başvuru yolu bulunmadığından, mevcut olmayan bir başvuru yolunun tüketilmesi de beklenemeyecektir¹⁷².

Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi’nce, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine dair başvurularda, olağan kanun yollarının tüketilmesi şartı aranmamaktadır. Ayrıca başvuru konusu olan hak ihlalinin, telafisi imkansız sonuçlar doğurması muhtemel ise yahut öngörülen başvuru yollarının etkisiz kalacağı bariz ise, Anayasa Mahkemesi’nce olağan başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranmadığı karar örnekleri de mevcuttur¹⁷³. Keza, yargı merci tarafından ilgili kararda kanun yolunun gösterilmemesi yahut yanlış gösterilmesi hallerinde de, Anayasa Mahkemesi’nce bu şart aranmaksızın başvuru incelenmektedir¹⁷⁴.

2.4.3. Başvurucunun Güncel ve Kişisel Bir Hakkının Doğrudan Etkilenmesi

6216 sayılı Kanun’un 46’ncı maddesinin ilk fıkrasında, bireysel başvuruda bulunabilecek kimselerin, ileri sürdükleri ihlal neticesinde, güncel ve kişisel bir haklarının direkt olarak etkilenmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bireysel başvurunun

¹⁷¹Okutan, s. 153.

¹⁷²Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/13, Prg. 27-28-29-30, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/13>, e.t.: 19/11/2024.

¹⁷³Okutan, s. 153.; AYM Karar örneği için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3986>, e.t.: 19/11/2024.

¹⁷⁴Anayasa Mahkemesi, T. 20/01/2016, Başvuru No: 2013/7114, Prg. 29, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7114>, e.t.: 19/11/2024.

kabul edilebilirlik koşullarından biri olan bu hususun eksik olması halinde, Mahkeme’ce başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilecektir.

Anayasa Mahkemesi’nce başvurunun kişisel bir hakkının ihlale uğramış olması aranmakta olup kişisellik şartı, başvurunun gerçekleştiği iddia edilen ihlalden kendisinin etkilenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, başvuru, bir başkasını etkileyen hak ihlali neticesinde bireysel başvuruda bulunamayacaktır¹⁷⁵. Ancak pek tabii ki, hak ihlaline uğrayan başvuru sahiplerinin kanuni temsilcileri ile ebeveynleri başvuru sahipleri adına Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunabileceklerdir¹⁷⁶. Başvuru sahipleri tarafından kişisellik şartının sağlanmadığı durumlarda, Mahkeme’ce başvuru kişi yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez sayılacaktır¹⁷⁷.

Anayasa Mahkemesi’nce, ihlale neden olduğu iddia edilen hakkın güncel bir hak olması aranmakta olup bu hakkın başvuru sonuçlanana kadar güncel kalması gerekmektedir¹⁷⁸. Güncel olma şartı neticesinde, Anayasa Mahkemesi’nce, ihlali ileri sürülen hakkın güncel olup olmadığının her başvuruda yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir¹⁷⁹. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi’nce her başvuruda somut olay ayrıca değerlendirilmekte ve hak ihlali neticesinde mağdur olma ihtimali bulunan kimselerin de bireysel başvuruda bulunma haklarının olduğu kabul edilmektedir.

Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunulabilmesi için, ihlali gerçekleştiği ileri sürülen hak ile başvuruda bulunan kimsenin doğrudan bağlantısının bulunması gerekmektedir¹⁸⁰. Aksi halde, söz konusu başvuru Mahkeme’ce kabul edilemez bulunacaktır.

2.4.4. Başvurucunun Önemli Bir Zarara Uğraması

6216 sayılı Kanun’un 48’inci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, başvuruda bulunan kimsenin, kamu gücü tarafından ihlale sebebiyet verilen hak neticesinde, önemli bir zarara uğraması gerekmektedir. Bahsi geçen kanun maddesinin amacı, Anayasa Mahkemesi’nin önem arz etmeyen hususlarla ilgili incelemede bulunmamasını

¹⁷⁵Şirin, s. 384.;

¹⁷⁶Öykü Didem Aydın, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.15, S.4, Ankara 2011, s. 154.

¹⁷⁷AYM karar örneği için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5619>.

¹⁷⁸Özbey, s. 251.

¹⁷⁹Ekinci/Sağlam, s. 22.

¹⁸⁰Kanadoğlu, s. 87.; AYM karar örneği için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4705>

sağlamaktır¹⁸¹. Kişisel önem şartı, Anayasa Mahkemesi'nin *K. V. Başvurusuna* ilişkin kararında ifade edilmiş olup somut olay kapsamında meydana gelen kişisel zararın önemi başvuruçunun algısına bırakılmamıştır. Bu husus, Mahkeme'ce her somut olayda ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Keza, zararın parayla ölçülmesi de değerinin belirlenmesi açısından önem arz etmemekte olup parayla ölçülebilenler yönünden ise, herkes için uygulanabilir bir meblağ belirlenmesi mümkün değildir¹⁸². Anayasa Mahkemesi'nce, kişisel önem şartını taşımayan bireysel başvurularla ilgili olarak kabul edilemezlik kararları verilmektedir.

2.4.5. Anayasal Açıdan Önem Taşınması

Anayasal önem koşulu, bir başvurunun Anayasa'nın uygulanması ve temel hak ve hürriyetlerin kapsamının belirlenmesi açısından önem arz etmesi olarak ifade edilebilir¹⁸³. Anayasa Mahkemesi'nce, bir başvurunun kabul edilemez bulunabilmesi, anayasal önem ile kişisel önem koşullarının her ikisinin de başvuru konusu olayda eksik olmasına bağlıdır. Anayasa Mahkemesi tarafından, kanunda bu iki şartın arasında “ve” bağlacının kullanılması dolayısıyla somut olayda iki şartın birlikte bulunması gerektiği ifade edilmiştir¹⁸⁴. Dolayısıyla, bir başvurunun hem anayasal hem de kişisel önemden yoksun olduğu hallerde, Mahkeme'ce bireysel başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir.

2.4.6. Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmaması

Açıkça dayanaktan yoksunluk kavramı, bireysel başvurunun ilk bakışta ve açıkça kabul edilemez olduğunun anlaşılmasıdır¹⁸⁵. Anayasa Mahkemesi'nin *İ. S. Başvurusuna* ilişkin kararında; başvurularda, ihlalin anlaşılabilirliğini imkansız hale getirecek biçimde karmaşık olarak dile getirilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Başvuruçucu, başvurusunu titizlikle hazırlama yükümlülüğü nedeniyle, ihlal iddiasını açıklamak suretiyle kanıtlamalıdır. İddianın soyut bir biçimde ileri sürülmesi pek tabii ki yeterli olmayacaktır. Bireysel başvuruda bulunan kimse, ihlale ilişkin iddiasını sağlam bir

¹⁸¹Okutan, s. 160.

¹⁸²Anayasa Mahkemesi, T. 01/12/2016, Başvuru No: 2014/2293, Prg. 68, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2293>, e.t.: 19/11/2024.; benzer karar örneği için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/10405>.

¹⁸³Okutan, s. 160.

¹⁸⁴AYM kararı için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2293>.

¹⁸⁵Okutan, s. 158.

şekilde temellendirmemiş ise, Mahkeme’ce başvuru esas yönünden incelenemeyecektir¹⁸⁶. Bu husus dolayısıyla hangi durumlarda açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilebileceği Mahkeme içtihatlarıyla zaman içerisinde belirlenmiş olup bu haller şu şekilde sıralanabilir:

-İhlal iddiasının kanun yollarında nazara alınması gereken konulara ilişkin olması (kanun yolu şikayeti),

-Başvuru konusu edilen ihlal iddiasının kanıtlanamaması,

-Başvuru konusu edilen ihlalin karmaşık ve zorlama bir şikayet olması,

-Temel hak ve hürriyetlere dair herhangi bir müdahalenin bulunmaması yahut müdahalenin yasal olması¹⁸⁷.

Nitekim, Anayasa Mahkemesi’nce başvuru hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine ilişkin iddialarını, delillerini ortaya koymak ve gerekli açıklamalarda bulunmak suretiyle temellendirmek zorunda olduklarını belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi’nce kanun yolu şikayeti olarak kabul edilen hallerde, ihlal iddiasının kanun yollarında nazara alınması gereken konularla alakalı olduğundan bahisle kabul edilemezlik kararı verilmektedir. Mahkeme’ce, Anayasa’da bahsi geçen haklar ihlal edilmedikçe, mahkemelerin kararlarında bulunan kanun yorumlamalarına yahut maddi hatalara ilişkin incelemede bulunulamayacaktır. Ancak kanunlara ya da Anayasa’ya açık şekilde aykırılık oluşturan haller ile keyfilik halinde, incelemede bulunulabilecektir¹⁸⁸.

2.4.7.Mahkeme’nin Yer Bakımından Yetkili Olması

Her ne kadar, 6216 sayılı Kanun’da AYM’nin yer bakımından yetkisine ilişkin düzenleme bulunmuyor olsa da, Mahkeme’nin yer bakımından yetkisinin, devletin egemenlik yetkisini kullandığı alanla sınırlı olduğu varsayılmaktadır¹⁸⁹. Ancak pek tabii ki, bu alanın dışında da birtakım hak ihlallerinin gerçekleşmesi mümkündür. Bu durumda, hak ihlaline neden olan fiil yahut işlemin Türk kamu gücünü haiz merciler tarafından gerçekleştirilmesi halinde, Anayasa Mahkemesi yer bakımından yetkili

¹⁸⁶Anayasa Mahkemesi, T. 30/06/2014, Başvuru No: 2014/1397, Prg. 23-24, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1397>, e.t.: 19/11/2024.

¹⁸⁷Okutan, s. 158.

¹⁸⁸Öztürk Günay, s. 144.; Anayasa Mahkemesi kararı için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/348>.

¹⁸⁹Atasoy, s. 134.; Okutan, s. 150.

sayılmaktadır¹⁹⁰. Mahkeme'nin yer bakımından yetkisi, Anayasa Mahkemesi'nin A. K. R. Başvurusuna ilişkin kararında ifade edilmiş olup bireysel başvuruya sebep olan kamu gücüne ilişkin faaliyet, Türkiye Cumhuriyeti Devletine ait olmalıdır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin yabancı devletlere ilişkin başvuruları incelemesi mümkün değildir¹⁹¹.

Doktrinde Anayasa Mahkemesi içtihatlarının aksi yönünde görüşler de mevcut olup aksi yöndeki bu görüşler, AİHM içtihatlarında olduğu gibi¹⁹² devletlerin yer bakımından yetkisinin, devletler tarafından etkili şekilde kontrol edilebilen topraklarda gerçekleşen hak ihlallerinden sorumlu olacak şekilde geniş yorumlanması gerektiği yönündedir¹⁹³.

2.4.8. Mahkeme'nin Zaman Bakımından Yetkili Olması

6216 sayılı Kanun'un geçici 1'inci maddesinin 8'inci fıkrasında, Mahkeme'ce ancak 23.09.2012 tarihinden sonra kesinleşen işlemlerle ilgili başvuruların incelenebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla, Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisi 23.09.2012 tarihinde başlamıştır. Anayasa Mahkemesi'nce, Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisinin kesinleştirilmesinin ve buna bağlı olarak geriye yürüyecek biçimde olmamasının hukuk güvenliği ilkesi ile doğrudan ilgili olduğu belirtilmiştir¹⁹⁴. Zaman bakımından yetkisizliğin söz konusu olduğu hallerde, kişi yahut konu bakımından yetkisizlik yönünden incelemede bulunulmaksızın, başvuru zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez sayılmaktadır¹⁹⁵.

2.5. Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı

Anayasa'nın 153'üncü maddesinin son fıkrasında, Anayasa Mahkemesi'nin bağlayıcılığı hususu düzenlenmiştir. Buna göre, Anayasa Mahkemesi kararlarının hüküm fıkraları, Anayasa Mahkemesi de dahil olacak şekilde herkesi bağlayıcı niteliktedir¹⁹⁶. Ancak Anayasa'nın bahsi geçen maddesindeki bu düzenleme, bireysel başvuru yolunun

¹⁹⁰ Atasoy, s. 137.

¹⁹¹ Anayasa Mahkemesi, T. 12/02/2013, Başvuru No: 2012/171, Prg. 17-18, Kaynak: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/171>, e.t.: 19/11/2024.; benzer kararlar için bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/15990>, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/12161>.

¹⁹² Örnek AİHM kararı için bkz: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-59454%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-59454%22]}).

¹⁹³ Hamdemir, s. 270.

¹⁹⁴ Anayasa Mahkemesi, T. 05/03/2013, Başvuru No: 2012/73, Prg. 17, Kaynak: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/73>, e.t.: 20/11/2024.

¹⁹⁵ Okutan, s. 149.

¹⁹⁶ Okutan, s. 87.

hukuk sistemine kazandırılmasından önce de mevcuttur. Dolayısıyla, mevcut düzenlemenin bireysel başvuru kararları açısından da uygulanıp uygulanmayacağı tartışma konusu olmuştur¹⁹⁷. Nitekim, Anayasa'nın üstünlüğü ilkesi nazara alındığında, mevcut düzenlemenin bireysel başvuru kararları açısından da uygulanması gerektiği açıktır. Aksi takdirde, temel hak ve özgürlük ihlalleriyle ilgili bireysel başvuru kararlarının etkisi olumsuz olarak etkilenecek ve bu bağlamda hukuk güvenliği ilkesine de aykırılık oluşacaktır¹⁹⁸.

Anayasa Mahkemesi'nin kararlarındaki gerekçe bölümlerinin bağlayıcılığı hususu ise, Anayasa Mahkemesi'nce “...*başta yasama organı olmak üzere yasama ve yürütme, kararların yalnız sonuçlarıyla değil, bir bütünlük içinde gerekçeleri ile de bağlıdır.*” şeklinde açıklığa kavuşturulmuştur. Keza, doktrindeki hakim görüş de bu yönde olup hüküm ve gerekçe ayrımı yapılmaksızın Mahkeme'nin vermiş olduğu bireysel başvuru kararlarının bağlayıcı olduğu kabul edilmektedir¹⁹⁹. Kaldı ki, Anayasa Mahkemesi'nce verilen bir ihlal kararı neticesinde, söz konusu kararın uygun şekilde yerine getirilebilmesi için pek tabii ki kararın gerekçesinin de dikkate alınması gerekecektir²⁰⁰.

6216 sayılı Kanun'un 50'nci maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesinde, yeniden yargılama yapmakla yükümlü olan mahkemenin, Mahkeme'ce kararda belirtilen ihlal ile bu ihlalin sonuçlarını ortadan kaldıracak biçimde karar vermekle yükümlü olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda, derece mahkemeleri, Anayasa Mahkemesi kararlarına uymakla yükümlü oldukları gibi kararların gereklerini de yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu husus, Anayasa Mahkemesi'nin *Ş. A. Başvurusuna* ilişkin kararında da açıklanmıştır. Karara göre, ilgili mercilerce Mahkeme'ce verilen kararın gerekçelerinin yerine getirilmesi gerekmektedir. Derece mahkemeleri, Mahkeme'ce ortaya koyulan ihlali ortadan kaldırmakla yükümlüdür²⁰¹. Bireysel başvuru kararlarının gerekçelerinin yerine getirilmemesi halinde mevcut ihlalin devam edeceği yahut yeni bir ihlalin doğacağına şüphe yoktur²⁰².

¹⁹⁷Ece Göztepe Çelebi, “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.33, Ankara 2016, s. 96.

¹⁹⁸İşıl Karakaş, “Bireysel Başvuru Kararlarının Etkileri”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, C.33, Ankara 2016, s. 13-17.

¹⁹⁹Okutan, s. 87.

²⁰⁰Göztepe Çelebi, s. 96.

²⁰¹Anayasa Mahkemesi, T. 15/03/2018, Başvuru No: 2018/3007, Prg. 58, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/3007>, e.t.: 22/12/2024.

²⁰²Anayasa Mahkemesi, T. 07/11/2019, Başvuru No: 2016/12506, Prg. 52, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/12506>, e.t.: 20/11/2024.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKI VE BİREYSEL BAŞVURUDA

TUTUKLAMA TEDBİRİ

Temel hak ve özgürlükler arasındaki en önemli insan haklarından biri olan özgürlük ve güvenlik hakkı, AİHS'in 5'inci maddesinde belirtildiği üzere, belli hallerde sınırlandırılabilir. İlgili madde metninde belirtilen yakalama, tutma ve hapsedme halleri haricinde gerçekleştirilen özgürlükten mahrum bırakma hallerinin, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına açıkça aykırılık teşkil edeceğine şüphe yoktur. Ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlayan tutuklama da, bu hakkın kısıtlanmasına sebep olan koruma tedbirlerinden biridir. Dolayısıyla, tutuklama tedbiriyle olan bağlantısına binaen, özgürlük ve güvenlik hakkına yer vermek uygun olacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle özgürlük ve güvenlik hakkına değinilecektir. Özgürlük ve güvenlik hakkıyla ilgili temel hususların açıklanmasından sonra bu hakkın 1982 Anayasası'na göre ve AİHS'e göre sınırlandırılmasına yer verilecektir. Bu kapsamda, özgürlüğünden yoksun bırakılan kimselerin haklarından bahsedilecektir. Akabinde tutuklama tedbirine karşı bireysel başvuru hakkına değinilecektir. Tutuklama tedbirine ilişkin bireysel başvuru kararlarında, Anayasa Mahkemesi'nce kabul edilebilirlik yönünden yapılan inceleme ile esas yönünden yapılan incelemeye yer verilecek olup bu inceleme sonucunda Anayasa Mahkemesi'nce verilebilecek kararlara değinilecektir.

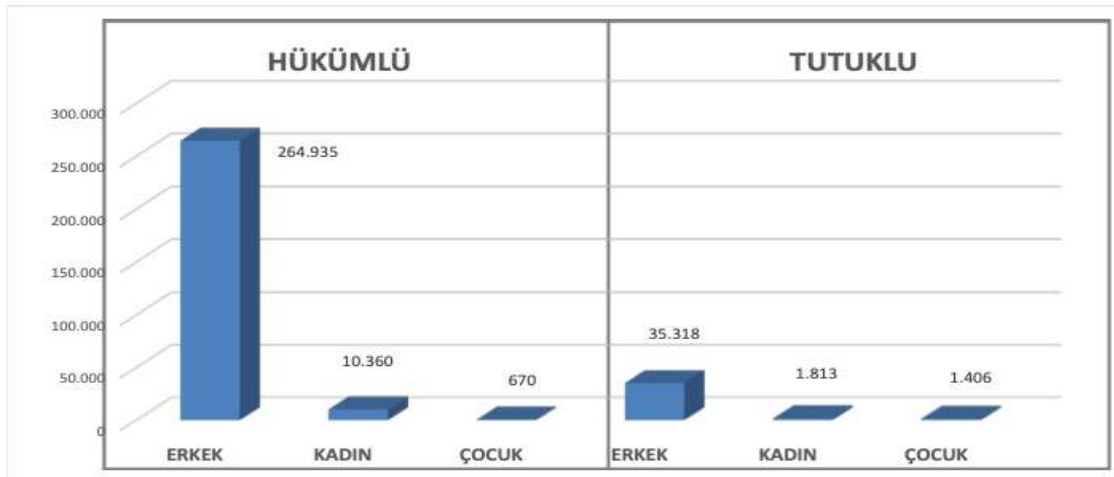
3.1.Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, AİHS'in 5'inci maddesi ve Anayasa'nın 19'uncu maddesi ile koruma altına alınmış temel haklardandır. Bu haliyle, AYM'ye bireysel başvuru yoluna götürülebilen bir haktır. Temel hak ve özgürlükler arasında oldukça önemli bir konumda olan bu hak, insan haklarına ilişkin en eski metinlerde dahi kendini göstermiştir. Bu bağlamda, 1215 yılında imzalanan Magna Carta Libertatum, 1628 yılında ilan edilen İngiliz Haklar Bildirgesi ile 1679 tarihli Habeas Corpus Act gibi ilk anayasal belgelerde yer almıştır.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan ceza infaz kurumları istatistiklerine göre, 31.03.2022 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında bulunan toplam tutuklu ve hükümlü sayısı 314.502'dir.

Tablo 2

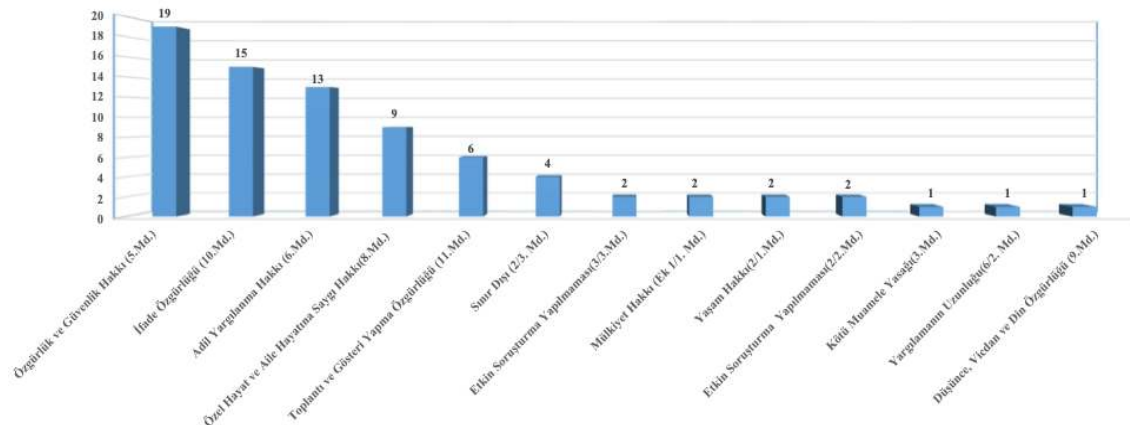
Cinsiyete ve İnfaz Durumuna Göre Ceza İnfaz Kurumları Mevcutları²⁰³

Yıllar içerisindeki istatistiklere bakıldığında, AİHM'in Türkiye aleyhine vermiş olduğu ihlal kararlarının başında, özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin ihlal kararlarının geldiği görülmektedir²⁰⁴. Dolayısıyla, bu hakkın Türkiye'de yeterince korunamadığı açıktır.

Tablo 3

2024 Yılı AİHS İhlal Sayıları Dağılımı²⁰⁵

²⁰³Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Ceza İnfaz Kurumları İstatistikleri, <https://cte.adalet.gov.tr/Home/>, e.t.: 20/02/2025.

²⁰⁴Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 6.

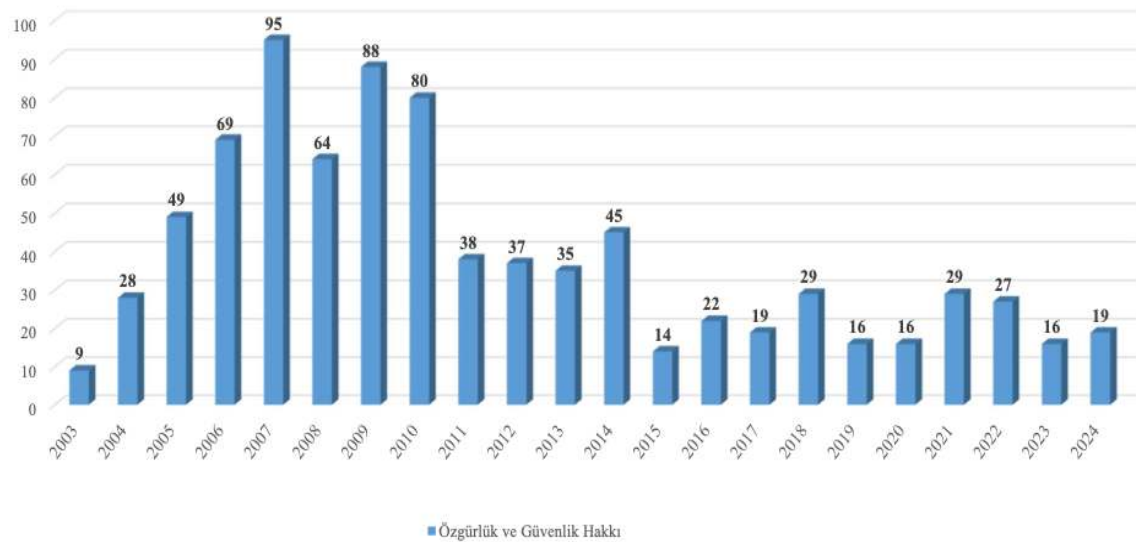
²⁰⁵Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, 2024 yılı AİHM istatistikleri, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>, e.t.: 09/02/2025.

Tablo 3'te gösterilen dağılım nazara alındığında, 2024 yılında AİHM tarafından Türkiye aleyhine özgürlük ve güvenlik hakkı bağlamında ihlal kararları verilmiş olup özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin ihlallerin diğer haklara ilişkin ihlal sayılarından fazla olduğu görülmektedir.

Bireysel başvuru hakkının Anayasa'ya eklenmesindeki amaçlardan biri de, Türkiye aleyhine AİHM'e yapılan başvuru sayısı ile buna bağlı olarak olası ihlal kararlarının azaltılmasıdır. 07.05.2010 tarih ve 5982 sayılı Kanun'la değiştirilen Anayasa'nın 148'inci maddesi ile bireysel başvuru imkanı doğmuştur. Bireysel başvuru kurumunun açılmasıyla, kamu gücünü haiz mercilerin neden olduğu hak ihlallerine yönelik 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren anayasal yargı denetimi başlamıştır. Bu tarih itibarıyla herkes, anayasal olarak korunan temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğinden bahisle AYM'ye başvurabilmektedir. Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan AİHM istatistiklerine göre, özgürlük ve güvenlik hakkı dolayısıyla Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarında 2010 yılına kadar yükseliş hakim iken, bu tarihten sonra amaçlandığı şekilde düşüş meydana gelmiştir.

Tablo 4

Yıllara Göre AİHS 5'inci Madde İhlal Sayıları Dağılımı²⁰⁶

Demokratik toplumlarda, kişilerin hak ve özgürlüklerine fazlasıyla önem verilmekte olup kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına ise ayrı bir önem atfedilmektedir. Diğer tüm özgürlüklerin temeli olarak görülen özgürlük ve güvenlik hakkı, hak ve özgürlüklere

²⁰⁶ Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, 2024 yılı AİHM istatistikleri, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10>, e.t.: 15/02/2025.

ilişkin her ulusal yahut uluslararası metinde bulunmaktadır²⁰⁷. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na göre, kişinin özgürlük ve güvenlik hakkındaki güvenlik kavramı, kişilerin özgürlüklerine gelebilecek kısıtlamalardan korunması anlamına gelmektedir²⁰⁸.

AİHS'in 5'inci maddesinde açıkça belirtildiği üzere, herkes özgürlük ve güvenlik hakkını haizdir. Gerçek kişiler, bu hakkın öznesi olabilmektedir²⁰⁹. Bu kapsamda, taraf ehliyetine sahip olunması aranmaksızın çocuklar, ayırt etme gücünü haiz olmayan kimseler ve akıl hastaları da bu haktan pek tabii ki faydalanabilmektedir²¹⁰. Ancak tüzel kişiler, yapıları gereği bu hakkın öznesi konumunda bulunamazlar. Özgürlük ve güvenlik hakkının öznesi konumunda olan kimselerin, bireysel başvuru yoluna gidebilmeleri için güncel olarak mağdur durumda bulunmaları gerekmekte olup devlet tarafından bu hakka ilişkin ihlalin halli sağlanmadığı sürece mağdurluk durumu devam ediyor olacaktır²¹¹. Özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin ihlallerde, ihlali giderecek olan pek tabii ki devlettir. AİHS'in 5'inci maddesinde sayılan haller hariç olmak üzere, kimsenin özgürlüğünden mahrum bırakılamayacağı açıkça belirtilmiştir. Bu kapsamda, özgürlük ve güvenlik hakkı yalnızca madde metninde belirtilen hallerde sınırlandırılabilir. Dolayısıyla devlet, negatif yükümlüğünün bir sonucu olarak bireylerin özgürlük ve güvenlik hakkına keyfi şekilde müdahalede bulunamaz²¹². Keza, devlet tarafından AİHS'in 5'inci maddesinde sayılan durumlara aykırılık teşkil edecek şekilde bireylerin özgürlüklerinden mahrum bırakılmaları mümkün değildir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının tarihi, tıpkı insanlık tarihi gibi oldukça eskiye dayanmaktadır²¹³. Bu nedenle, devletlerin kurulmalarından da önce var olan bu hakka, devletler tarafından saygı gösterilmesi gerekir²¹⁴. Zira, bu hak bireylere devlet tarafından verilmiş değildir.

Özgürlük ile güvenlik kavramları, birbirlerini tamamlar niteliktedirler. Kişi özgürlüğü kavramı, belirlenen hukuki durumlar haricinde bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanamayacağı, yakalamalarının yapılamayacağı ve tutuklanamayacakları anlamına

²⁰⁷A. Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara 2003, s. 221.; İbrahim Şahbaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği", **TBB Dergisi**, S.55, Ankara 2004, s. 202.

²⁰⁸Gözübüyük/Gölcüklü, s. 223.

²⁰⁹Osman Doğru ve Atilla Nalbant, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar**, 1. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 366.

²¹⁰Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 11.

²¹¹Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 12.

²¹²Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 13.

²¹³Şahbaz, s. 202.

²¹⁴Öztürk Günay, s. 39.; Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, 3. Baskı, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996, s. 164.

gelir²¹⁵. Özgürlük hakkı, diğer hakların temeli ve güvencesi olarak görülmekte olup bu hakkın ihlal edilmesi halinde, diğer pek çok hakkın da direkt olarak etkilenmesi söz konusudur²¹⁶.

Kişi güvenliği kavramı ise, kişi özgürlüklerinin yasal olarak güvence altında bulunması anlamına gelir. Kişi güvenliği, kişi özgürlüğüyle birlikte anlam kazanır ve zamanaşımına uğramayan tabii bir hak olarak değerlendirilir²¹⁷. Bu bağlamda, kişi özgürlüğüne yönelik kısıtlama ve müdahalelerin keyfi olmaması ve hukuka uygun olması gerekir. Keyfilik ise ancak kişi güvenliğine ilişkin önlem alınmasıyla engellenebilmektedir.

3.1.1.Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkının Sınırlandırılması

AİHS'in 5'inci maddesi ile Anayasa'nın 19'uncu maddesinde, sayılan haller hariç olmak üzere, kimsenin özgürlüğünden mahrum bırakılamayacağı açıkça belirtilmiş olup özgürlük ve güvenlik hakkı yalnızca ilgili madde metinlerinde belirtilen hallerde sınırlandırılabilir. Bu kapsamda, ilgili hakkın 1982 Anayasası'na göre sınırlandırılması ile AİHS'e göre sınırlandırılması hususlarının ayrı başlıklar halinde incelenmesi yerinde olacaktır.

3.1.1.1.1982 Anayasası'na Göre Sınırlama

03.10.2001 tarihli, 4709 sayılı Kanun ile 1982 Anayasası'nda birtakım değişiklikler yapılmış olup Anayasa'nın 13'üncü maddesi de, 4709 sayılı Kanun ile son şeklini almıştır. Madde metnine göre, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine ilişkin kısıtlamaların ancak kanunla olabileceği belirtilmiştir. İlgili madde metninde, bu kısıtlamaların, Anayasa'nın söz ve ruhuna, demokratik toplumun gereklerine, laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil edemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Anayasa'ya göre temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin koşullar şu şekilde sıralanabilir:

- a. Hakkın sınırlandırılması ancak kanun ile mümkündür.
- b. Sınırlandırma dolayısıyla temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunulamaz.

²¹⁵Kemal Dal, **Türk Esas Teşkilat Hukuku**, 2. Baskı, Bilim Yayınları, Ankara 1986, s. 173.

²¹⁶Öztürk Günay, s. 40.

²¹⁷Şahbaz, s. 208.

c. Anayasa'nın ilgili hakka ilişkin maddelerinde belirtilen sebeplere bağı şekilde sınırlandırmada bulunulabilir.

ç. Sınırlandırma, Anayasa'nın söz ve ruhuna aykırı olamaz.

d. Sınırlandırma, demokratik toplumun gereklerine aykırılık teşkil edemez.

e. Sınırlandırma, laik Cumhuriyetin gereklerine aykırılık teşkil edemez.

f. Sınırlandırma, ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil edemez.

Anayasa'nın "Kişi Hürriyeti ve Güvenliği" başlıklı 19'uncu maddesinin ikinci fıkrasında ise, kişi hürriyetinin hangi durumlarda kısıtlanabileceği sınırlı şekilde sayılmış olup bu haller şu şekildedir:

a. Mahkemeler tarafından hükmedilen özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların yahut güvenlik tedbirlerinin icrası.

b. Mahkemece alınan bir karar veya kanundaki bir yükümlülük dolayısıyla yakalama ya da tutuklama.

c. Küçüğün ıslahı ya da yetkili merci önüne getirilmesi amacıyla özgürlüğünün kısıtlanması.

ç. Toplumda tehlike arz eden akıl hastaları, uyuşturucu madde ya da alkol bağımlıları, serseri veya hastalık yayma ihtimali bulunan kimselerin tedavileri için alınan tedbirlerin icrası.

d. Usulsüz bir şekilde ülkeye girmeye çalışan veya giren kimselerin yakalanmaları ve tutuklanmaları ile sınır dışı etme yahut geri verme neticesinde yakalama veya tutuklama.

Anayasa'nın 13'üncü maddesinde sayılan kişi özgürlüğünün kısıtlanabileceği haller ile AİHS'in 5'inci maddesinde belirtilen hukuki kısıtlama halleri aynıdır. Yapılan değişiklikler neticesinde son şeklini alan Anayasa'nın 13'üncü maddesi, AİHS'e uygun hale gelmiştir²¹⁸.

3.1.1.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Sınırlama

AİHS'in "Özgürlük ve Güvenlik Hakkı" başlıklı 5'inci maddesinin ilk fıkrasında, bireylerin özgürlüklerinden yoksun bırakılabilecekleri hukuki durumlar sınırlı olarak sayılmıştır. Bu durumları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Kişinin, hakkında verilen mahkumiyet hükmü neticesinde kanuna uygun şekilde tutulması.

²¹⁸Öztürk Günay, s. 62.

b. Kişinin, kanuna uygun şekilde alınmış olan bir karara riayet etmemesi nedeniyle ya da kanunen getirilmiş olan bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak için yakalama veya tutuklama.

c. Kişinin suç işlediğine ilişkin şüphe bulunduğu veya suçun işlenmesinden sonra kaçma şüphesinin bulunduğu dair makul sebeplerin varlığı neticesinde, yetkili adli makam karşısına çıkarılması amacıyla yakalama veya tutma.

ç. Küçüğün, gözetime tabi tutularak eğitilmesi amacıyla kanunen alınmış bir karar uyarınca tutulması ya da yetkili makam karşısına çıkarılması amacıyla kanuna uygun şekilde tutulması.

d. Bulaşıcı hastalıklara ilişkin önlem alınması dolayısıyla tutma veya akıl hastası, serseri, uyuşturucu madde bağımlısı veya alkolik kimselerin kanuna uygun şekilde tutulması.

e. Bir kimsenin, usulsüz bir şekilde ülkeye girmesinin engellenmesi veya bir kimse hakkında alınmış sınır dışı yahut iade kararının bulunması sebebiyle kanuna uygun şekilde yakalanması ya da tutulması.

Sözleşme’de kişi özgürlüğünün hangi hallerde kısıtlanabileceğinin açıkça belirtilmiş olması neticesinde, bireylerin devlet tarafından kişi özgürlüğü ve güvenliği haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmiştir. Bu sayede bireyler, devletin keyfi uygulamalarından da korunmuş olmaktadır. Kişi özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar ancak kanunla düzenlenmeleri halinde Sözleşme’ye uygun olacaktır. Keza, kanunda belirtilen usule uygun olarak gerçekleşen müdahaleler de Sözleşme’ye uygundur. Dolayısıyla iç hukuktaki kişi özgürlüğüne ilişkin kanunla getirilen düzenlemeler ile AİHS’e uyum sağlanmaktadır. Sözleşme’nin ilgili maddesinde belirtilen kısıtlamalar sınırlı sayıdadır. Bu nedenle, sınırlı sayıdaki bu kısıtlamaların dar yorumlanması gerekmekte olup genişletilmesi mümkün değildir²¹⁹. AİHM tarafından da, sınırlı olarak sayılan bu haller haricinde bireylerin özgürlüklerinden yoksun bırakılamayacakları vurgulanmıştır.

3.1.1.2.1. Mahkumiyet Hükümü Nedeniyle Hapsetme

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının kısıtlanmasının meşru sayıldığı hallerden biri olan hükümlünün tutulması durumu ancak yetkili mahkemece kişi hakkında verilen bir mahkumiyet hükmü neticesinde mümkündür. Mahkumiyet hükmü neticesinde hapsetme halinde, söz konusu mahkumiyet hükmünün kesinleşmiş olması aranmamakta olup bu

²¹⁹Şahbaz, s. 210.; Öztürk Günay, s. 62.

haliyle, hapsedme hukuka uygun sayılmaktadır. Sözleşme'ye göre, kişi, hakkında yetkili mahkemece verilen bir mahkumiyet hükmü neticesinde kanuna uygun şekilde tutulabilir. Yetkili mahkeme kavramı, mahkemenin kanun ile kurulmuş olması ve bununla birlikte yetkili ve görevli mahkeme olması anlamlarını bünyesinde barındırır²²⁰. Keza, hükmü veren mahkemenin bağımsız ve tarafsız da olması gerekir. Bu kapsamda, AİHM'in Türkiye aleyhine özgürlük ve güvenlik hakkı kapsamında ihlal kararı vermiş olduğu *K. ve D. Kararında*²²¹, AİHS'in 5'inci maddesi hükümlerine uyum sağlanabilmesi için, özgürlükten mahrum bırakan cezaya ilişkin kararın, yetkili mahkemece verilmesi gerektiği belirtilmiştir. İlgili mahkemenin karar verme yetkisini haiz olması dışında ayrıca bağımsız olması da gerekmektedir. Aksi halde, AİHS'in 5'inci maddesinde düzenlenmiş olan özgürlük hakkına aykırılık oluşacaktır.

Mahkeme'nin *K. ve D. Kararında*; başvuruçuların hücre hapsi dolayısıyla özgürlüklerinin kısıtlandığı ve bu kısıtlamaya ilişkin kararın, emir komuta zincirindeki askeri üstlerce verildiği, üstlerin karar vermeye ilişkin bu yetkiye, hiyerarşik ilişki dolayısıyla sahip olduğu, bu kapsamda hiyerarşik yapı dahilinde bağımsızlığın söz konusu olmadığı, bu nedenle özgürlük kısıtlamasına ilişkin kararın yetkili mahkemece verilmiş olduğunun düşünölemeyeceği değeriendirilmekle, AİHS'in 5'inci maddesi dolayısıyla Türkiye aleyhine ihlal kararı verilmiştir. Göröldüğü üzere, AİHM tarafından, yetkili ve bağımsız bir mahkemece verilmemiş olan özgürlüğü kısıtlayıcı kararlar, AİHS'in 5'inci maddesine aykırı bulunmakta olup bu kapsamda özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin ihlal kararları verilmektedir.

AYM'nin 12.03.2015 tarihli ve 2013/760 başvuru numaralı *H. B. G. Başvurusunda*; Anayasa'nın 19'uncu maddesinde bireylerin hürriyetlerinden yoksun bırakılabilecekleri hallerin sayılmış olduğu, özgürlük ve güvenlik hakkının ancak bu hallerde kısıtlanabileceği, AİHM içtihatları uyarınca hücre hapsinin özgürlüğü kısıtlayıcı bir yaptırım olarak kabul edildiği, özgürlükten yoksun bırakmaya ilişkin işlemin yetkili mahkemece verilmiş bir karara dayanması gerektiği, başvuruçunun askeri hiyerarşi dolayısıyla yetkisi bulunan kimselerce 7 günlük hücre hapsi ile cezalandırıldığı, cezayı verenlerin bağımsız davranabilecek bir konumda bulunmadıkları, bu haliyle yetkili

²²⁰Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 88.

²²¹AİHM, T. 20/03/2012, Başvuru No: 26793/08, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 20.02.2025.

mahkemece verilmiş bir yargı kararından bahsedilebilmesinin mümkün olmadığından bahisle özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir²²².

Bireyin özgürlüğünün kısıtlanması hali ile mahkemece verilen karar arasında illiyet bağının bulunması gerekir. Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının a bendinde "mahkumiyet kararı sonrasında" kavramı ile nedensellik bağına vurgu yapılmıştır²²³. Kişinin hapsedilmesi, mahkumiyete ilişkin karardan kaynaklanmalıdır. Dolayısıyla, başkaca etkenlerin ortaya çıktığı durumlarda, illiyet bağı kesintiye uğrarsa, Sözleşme'nin 5'inci maddesine aykırılık oluşabilmektedir. AİHM tarafından, *H.W./Almanya Kararında*; başvuru hakkında cinsel dokunulmazlığa ilişkin bir suç dolayısıyla mahkumiyet kararı verildiği, bununla birlikte psikolojik yönden de toplumda tehlike arz edeceğinden bahisle ihtiyaten tutulma tedbirine hükmedildiği, bu nedenle mahkumiyet sonrası bir süre gözlem altında tutulduğu ancak başvuru hakkında sağlık durumuna ilişkin yeniden rapor alınmaksızın tutmaya ilişkin tedbirin devam etmesine hükmedildiği somut olayda, nedensellik bağının bulunmaması dolayısıyla ihlal kararı verilmiştir²²⁴.

Kural olarak, AİHM tarafından, mahkumiyet kararının alınmasıyla sonuçlanan yargılama süreci kapsamlı bir şekilde incelenmemektedir. Ancak adil yargılanma hakkına ilişkin bariz aykırılıklar söz konusu ise, AİHM tarafından ihlal kararları verilmektedir. Dolayısıyla, mahkumiyete ilişkin karar öncesinde uygulanan usulde adil yargılanmaya aykırı hareket edilmemiş olması ve muhakemenin adil olarak yürütülmesi gerekmektedir. AİHM tarafından, *Gumeniuc/Moldova Kararında*; başvuru hakkında trafik cezası neticesinde para cezasına hükmedildiği ancak hükmedilen para cezasını ödeyemeyen başvurucuya yokluğunda hapis cezası verildiği ve yargılama dolayısıyla başvurucuya herhangi bir tebligat yapılmadığı anlaşılan somut olayda, başvurucuya kendini savunma imkanı verilmediğinden bahisle ihlal kararına hükmedilmiştir²²⁵.

3.1.1.2.2.Mahkeme Kararına Riayet Edilmemesi nedeniyle ya da Kanunen Getirilmiş Bir Yükümlülüğün İnfazı İçin Yakalama veya Tutma

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının b bendinde, mahkeme kararına riayet edilmemesi nedeniyle ya da kanunen getirilmiş bir yükümlülüğün infazı için yakalama

²²²Anayasa Mahkemesi, T. 12/03/2015, Başvuru No: 2013/760, Prg. 47-48, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/760>, e.t.: 21.02.2025.

²²³Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 90.

²²⁴AİHM, T. 19/09/2013, Başvuru No: 17167/11, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 22.02.2025.

²²⁵AİHM, T. 16/05/2017, Başvuru No: 48829/06, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 22.02.2025.

veya tutma hali, bireylerin özgürlüklerinden yoksun bırakılabilecekleri hukuki durumlar arasında sayılmıştır. Dolayısıyla bir kimse, hakkında mahkemece verilmiş bir karara uymaması nedeniyle hürriyetinden mahrum bırakılabilmektedir. Sözleşme’de belirtildiği şekliyle, söz konusu mahkeme kararının kanuna uygun olması gerekmektedir. Bu bent kapsamında da, kararı veren mahkemenin, bağımsız ve tarafsız olması aranmaktadır²²⁶. Keza, mahkemenin adil yargılanma teminatını haiz olması da gerekir.

Bu bent kapsamında bahsi geçen mahkeme kararları, mahkumiyet kararları dışındaki kararlardır. Bu kararlara örnek olarak hukuk mahkemelerinin vermiş oldukları kararların icrasına yönelik cezalar, psikolojik gözlem nedeniyle tutma, kan testinin icrası nedeniyle tutma, ikametgah kısıtlamasına uymama nedeniyle tutma, kefalet koşullarına uymama nedeniyle tutma gösterilebilir²²⁷. Bahsi geçen örneklerde, alınmış bir mahkeme kararı bulunmakta olup kişilerin, bu kararlara uymamaları nedeniyle tutulmaları söz konusudur. Ancak pek tabii ki, bir kimsenin haberdar olmadığı bir kararı yerine getirmesi beklenemeyeceğinden, ilgili kararın kişiye tebliğ edilmesi önem arz etmektedir²²⁸. Dolayısıyla, Mahkeme’ce bir kimsenin haberdar olmadığı bir kararın gereklerini yerine getirmemesi neticesinde tutulması Sözleşme’ye aykırılık teşkil edecektir.

5271 sayılı CMK’nın 98’inci maddesi uyarınca, soruşturma aşamasında, çağrı sonrası gelmeyen şüpheli şahıs hakkında, savcı talebiyle sulh ceza hakimince yakalama emri çıkartılabilmektedir. Bu durum, Sözleşme’nin 5’inci maddesinin ilk fıkrasının b bendi kapsamındaki mahkeme kararlarının belirgin örneklerinden biridir. Keza, 5271 sayılı CMK’nın “Tanıkların Çağırılması” ve “Çağrıya Uymayan Tanıklar” başlıklı 43 ile 44’üncü maddeleri de, mahkeme kararına riayet edilmemesi nedeniyle yakalama haline örnek teşkil etmekte olup bahsi geçen bent kapsamındadır.

AIHM’in *K./Avusturya Kararında*; başvurucunun, mahkemede görülmekte olan davada tanıklık etmediği ve bu nedenle hapsedildiği somut olayda, Mahkeme’ce bu durumun Sözleşme’nin 5’inci maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkına aykırılık teşkil ettiğinden bahisle ihlal kararı verilmiştir²²⁹. Sözleşme’nin 5’inci maddesinin ihlaline sebebiyet veren bu hal, aynı zamanda Sözleşme’nin “İfade Özgürlüğü” başlıklı 10’uncu maddesine de aykırıdır. AIHM’in *Trutko/Rusya Kararında* ise; davanın tarafı olan kimselere ve mahkeme heyetine hakarete bulunduğu ileri sürülen

²²⁶Şahbaz, s. 211.

²²⁷Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 93.; Şahbaz, s. 211.

²²⁸Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 94.

²²⁹AIHM, T. 02/06/1993, Başvuru No: 16002/90, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

başvurucuya ilişkin, akıl hastalığı bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla, mahkeme tarafından, psikiyatri kliniğinde gözlem kararı alındığı somut olayda, bu haliyle olayın Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının e bendiyle alakalı olmasına rağmen, Mahkeme'ce, Sözleşme'nin 5'inci maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkına aykırılık dolayısıyla ihlal kararı verilmiştir²³⁰.

5275 sayılı Kanun'un verilen adli para cezalarının yerine getirilmesine ilişkin 106'ncı maddesinin 3'üncü fıkrası da, tazyik hapisleri kapsamında Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının b bendine örnek olarak gösterilebilir²³¹. İlgili madde hükmüne göre, hükümlü, ödeme emrine ilişkin tebligat yapıldıktan sonra belirtilen süre içerisinde cezayı ödemez ise, ödemesi yapılmayan miktara karşılık gün sayısı hapis cezasına çevrilmekte olup hükümlü kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaktadır. Bununla birlikte, mahkemece verilen 5271 sayılı CMK'nın 74'üncü maddesinde düzenlenen gözlem altına alınma kararları da, bu bent kapsamındadır. İlgili madde uyarınca, şüpheli ya da sanığın akıl hastalığının bulunup bulunmadığının tespiti amacıyla, hekim önerisiyle, üç haftayı geçmeyecek şekilde resmi sağlık kuruluşunda gözlem altına alınması kararı verilebilmektedir. Aynı şekilde, şüpheli ya da sanığın vücudundan kan örneği alınmasına ilişkin CMK'nın 75'inci maddesi de Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının b bendi kapsamındadır.

Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının b bendinde düzenlenen bir diğer hal ise, kişinin, kanunen getirilmiş bir yükümlülüğün infazı için yakalanması veya tutulması durumudur. Bu durumda, mahkeme kararı alınmasına ihtiyaç yoktur. Zira, bu halde, doğrudan kanunen getirilmiş bir yükümlülüğün infazının sağlanması amacıyla özgürlükten yoksun bırakma durumu söz konusudur²³². Kişinin, kanunen getirilmiş bir yükümlülüğün infazı için yakalanması veya tutulması durumunda, ölçülülük ilkesinin de göz önünde bulundurulması gerekir²³³.

AIHM tarafından *Gatt/Malta Kararında* belirtildiği şekliyle, demokratik bir toplumda, mahkeme kararlarına riayet edilmesini sağlama ile kişi hürriyeti arasında bir denge sağlanması gerekmektedir²³⁴. Ölçülülüğe ilişkin yapılacak değerlendirmede, kanunen getirilmiş bir yükümlülüğün infazının sağlanması amacıyla özgürlükten yoksun bırakma halinin ne kadar süreyle devam ettiği önem arz etmektedir. Bu bağlamda,

²³⁰ AIHM, T. 06/12/2016, Başvuru No: 40979/04, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

²³¹ Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 95.

²³² Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 95.

²³³ Öztürk Günay, s. 65.; Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 95.

²³⁴ AIHM, T. 27/07/2010, Başvuru No: 28221/08, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

AİHM, tutmanın kısa süreli olduğu hallerde Sözleşme'nin bu bendi kapsamında ihlal olmayacağını belirtmekle birlikte, bazı durumlarda, kısa süreli tutmaların dahi Sözleşme'nin bu bendinin ihlaline yol açabileceğini vurgulamıştır²³⁵. Dolayısıyla, ölçülülük ilkesi bağlamında, tutma süresine ilişkin değerlendirmeler somut olaya göre değişkenlik gösterebilmektedir. AİHM içtihatları uyarınca; bir kimsenin kimlik göstermekten kaçınması²³⁶, bir kimsenin kolluk tarafından polis merkezi amirliğinde ifadesinin alınması²³⁷, bir kimsenin kolluk marifetiyle duruşmaya götürülmesi²³⁸ ile uluslararası sınırlarda güvenliğe ilişkin yapılan kontroller²³⁹ Sözleşme'nin ilgili bendinin ikinci kısmı kapsamında kalmaktadır²⁴⁰.

2559 sayılı PVSK'nın 4/A maddesi uyarınca, kolluk görevlisi tarafından olası bir tehlikenin önlenmesi maksadıyla, durdurma işlemi yapılabilir. Durdurulan kimselerin kimlik tespitlerinin yapılamaması halinde ise, gözaltı işlemi yapılabilmektedir. Keza, PVSK'nın 11'inci maddesi uyarınca, madde metninde sayılan hallerde, herhangi bir şikayet olmasa dahi, kolluk görevlisi tarafından, genel ahlak kurallarına aykırı davranışların gerçekleştirilmesi engellenerek durdurulabilmektedir. Madde metninde sayılan eylemlerin bazıları suç oluşturmakta olup bunlar dışında kalan hallerde kanunen getirilmiş bir yükümlülüğün infazı için tutma hali söz konusu olabilecektir²⁴¹. Zira, suç oluşturan eylemlerle ilgili olarak suç şüphesi nedeniyle tutma hali söz konusu olacaktır.

3.1.1.2.3. Yetkili Adli Makam Karşısına Çıkarılma Amacıyla Yakalama veya Tutma

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının c bendi uyarınca, bir kimsenin suç işlediğine ilişkin şüphe bulunduğu veya suçun işlenmesinden sonra kaçma şüphesinin bulunduğu dair makul sebeplerin varlığı neticesinde, yetkili adli makam karşısına çıkarılması amacıyla yakalanması veya tutulması mümkündür. AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının c bendi gereğince, hakkında suç işlediği şüphesi olan bir kimsenin, yetkili adli makam karşısına çıkarılması amacıyla hürriyetinden yoksun bırakılabileceği haller şu şekilde sıralanabilir:

- a. Bir kimsenin suçluluğuna ilişkin makul şüphenin varlığı,
- b. Bir kimsenin suç işlemesini önlemenin zorunluluk arz etmesi,

²³⁵AİHM, T. 24/06/2008, Başvuru No: 28940/95, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

²³⁶AİHM, T. 25/09/2003, Başvuru No: 52792/99, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

²³⁷AİHM, T. 09/11/2010, Başvuru No: 4634/04, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

²³⁸AİHM, T. 27/03/2012, Başvuru No: 17835/07, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

²³⁹AİHM, T. 18/05/1981, Başvuru No: 8022/77, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 23.02.2025.

²⁴⁰Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 96.

²⁴¹Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 97.

c. Bir kimsenin işlediği suç sonrasında kaçmasını engelleme zorunluluğu.

Anayasa'nın 19'uncu maddesinin üçüncü fıkrasında ise, suç işlediğine ilişkin olarak kuvvetli belirti bulunan bir kimsenin ancak delil karartmasını veya kaçmasını engellemek amacıyla ya da benzer şekilde tutukluluğu mecbur kılan hallerde tutuklanabileceği belirtilmiştir. Görüldüğü üzere, her iki metinde de benzer düzenlemeler yer almaktadır.

AİHM yaptığı değerlendirmelerde, suçun tanımlanmış olduğu hallerde söz konusu tanımı dikkate almaktadır²⁴². Bu kapsamda, ceza kanunları ile diğer kanunlarda düzenlenen suçlar, Mahkeme'ce göz önünde bulundurulur. AİHM tarafından; kasap olarak çalışan bir kimsenin fiyat sabitleme yönetmeliğine uymaması²⁴³, bir kimsenin kendisine gönderilen kolide gümrük kanununa aykırılık teşkil eden eşyaların yer alması dolayısıyla gümrük kanununa muhalefette bulunması²⁴⁴ ve fatura kesilmeksizin gelir sağlanması dolayısıyla vergi kaçırılması²⁴⁵ halleri geneli kapsayan uygulamalar olması dolayısıyla suç olarak kabul edilmektedir. Keza Mahkeme'ce, bir eylemin suç olarak kabul edilmesinde, belirlenen yaptırım da göz önünde bulundurulmaktadır. Dolayısıyla, yaptırım uygulanmasına sebebiyet veren eylemler, Mahkeme'ce suç olarak kabul edilmektedir²⁴⁶.

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının c bendi uyarınca kişinin yakalanması veya tutulmasındaki amaç, bu kişinin yetkili adli makam karşısına çıkarılmasıdır. Sözleşme'nin bu bendi uyarınca kişi ancak yetkili adli makam karşısına çıkarılmak için yakalanabilir veya tutulabilir. Yetkisi kanunen belirlenmiş olan adli merci kavramı, hakim veya hukuken yargılama yapma yetkisini haiz kimse anlamına gelir²⁴⁷. Makul suç şüphesi bulunduğundan bahisle yakalanan kişi hakkında herhangi bir suçlamada bulunulmaz ve bu kişi adli merci karşısına çıkarılmaksızın serbest bırakılır ise, bu durum Sözleşme'ye aykırılık teşkil etmeyecektir²⁴⁸. Zira, önemli olan kişinin hürriyetinden yoksun bırakılmasındaki amaçtır. Dolayısıyla, yakalama ve gözaltına alma işlemlerinden sonra, suç isnadına ya da hakim önüne çıkarılmaya gerek görülmez ise, yakalanan kişi serbest bırakılır²⁴⁹. Bununla birlikte yakalama ve tutmaya ilişkin işlemler, kişilerin bu

²⁴²David Harris ve diğerleri, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan (çev.), Avrupa Konseyi, Ankara 2013, s. 147.; Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 102.

²⁴³AİHM, T. 26/03/1982, Başvuru No: 8269/78, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁴⁴AİHM, T. 07/10/1988, Başvuru No: 10519/83, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁴⁵AİHM, T. 24/02/1994, Başvuru No: 12547/86, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁴⁶Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 103.; AİHM, T. 19/05/2004, Başvuru No: 44568/98, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁴⁷Harris ve diğerleri, s. 149.; Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 105.

²⁴⁸Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 105.

²⁴⁹AİHM, T. 30/05/1989, Başvuru No: 11209/84, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

işlemler aracılığıyla cezalandırılmalarını amaçlayamaz. AİHM'in *Huseynli ve Diğerleri/Azərbaycan Kararında*; aralarında ana muhalefet partisi üyelerinin de bulunduğu başvuruçuların, gösteri yapma taleplerinin reddedildiği ve gösterinin engelleneceğinin belirtildiği ancak başvuruçuların gösteriyi Bakü'de gerçekleştirmek istedikleri, bu kapsamda sosyal medya aracılığıyla duyuru yaptıkları, bunun üzerine başvuruçuların yakalandıkları ve haklarında kamu düzenini bozma suçunu işlediklerinden bahisle 7 günlük tutma kararı alındığı somut olayda, Mahkeme'ce, yapılan işlemlerin keyfilik içerdiği değerlendirilmiş ve bununla birlikte başvuruçuların tutulmasındaki asıl amaç, söz konusu gösteriye katılmalarının engellenmesi ve önceki gösterilere olan katılımlarının yaptırma bağlanması olarak görülmüştür²⁵⁰. Dolayısıyla AİHM'e göre, kişilerin yetkili adli makam karşısına çıkarılmaları dışında başkaca bir gaye ile hareket edilmesi durumunda, Sözleşme'ye aykırılık oluşacağı açıktır²⁵¹.

Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının c bendinde, makul şüphe kavramı yer almakta olup Sözleşme'ye göre bir kimsenin bu bent kapsamında tutulabilmesi için ortada makul bir şüphenin bulunması gerekmektedir²⁵². AİHM'e göre makul şüphe kavramı, iç hukuktaki makul şüphe kavramından farklıdır. Mahkeme'ye göre makul şüphe, somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmelidir. AİHM'in *Fox, Campbell ve Hartley/Birleşik Krallık Kararında*; keyfiliğe karşı önlem olarak görülen makul şüphenin, objektif olması gerektiği belirtilmiş, bununla birlikte objektif bir kimsenin, ilgili kişi tarafından suç işlenmiş olabileceğini düşündürecek olay ve bilginin bulunması gerektiği vurgulanmıştır²⁵³. Keza Mahkeme'ce, makul şüphenin yerel mahkeme tarafından belirlenebileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda, AİHM tarafından da, yerel mahkemece takdir hakkı kapsamında uygun bir değerlendirme yapıp yapılmadığı denetlenecektir²⁵⁴.

3.1.1.2.4. Küçüğün Gözetime Tabi Tutularak Eğitilmesi veya Yetkili Makam Karşısına Çıkarılması Amacıyla Tutulması

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının d bendi uyarınca, küçüklerin, gözetime tabi tutularak eğitilmeleri amacıyla kanunen alınmış bir karar gereğince tutulmaları ya da

²⁵⁰ AİHM, T. 11/02/2016, Başvuru No: 67360/11, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, **e.t.:** 27.02.2025.

²⁵¹ Şahbaz, s. 212.

²⁵² Öztürk Günay, s. 66.; Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 107.

²⁵³ AİHM, T. 30/08/1990, Başvuru No: 12244/86, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, **e.t.:** 27.02.2025.

²⁵⁴ Öztürk Günay, s. 67.

yetkili makam karşısına çıkarılmaları amacıyla kanuna uygun şekilde tutulmaları mümkündür. Bu husus, Anayasa'nın 19'uncu maddesinin ikinci fıkrasında da düzenlenmiş olup özgürlükten yoksun bırakma hali olarak sayılmıştır.

Sözleşme'nin ilgili bendinde geçen küçük kavramı, Mahkeme'ce 18 yaşından küçükler için kullanılmaktadır²⁵⁵. Bununla birlikte, devletler tarafından ergin kabul edilme yaşı 18'den daha büyük bir yaş olarak belirlenmiş ise, bu durumda 18 yaşını geçmiş kişilerin tutulmasının, Sözleşme'nin bu bendine uygun kabul edilip edilmeyeceği konusunda kesin bir kural bulunmamaktadır²⁵⁶. Aynı şekilde, Anayasa'nın 19'uncu maddesinde bahsi geçen küçük kavramı da, 18 yaşından küçük kimseleri ifade etmektedir.

Her iki düzenlemede de, küçüklerin tutulması hususunda iki amaç söz konusudur. Bunlardan ilki, küçüğün gözetime tabi tutularak eğitilmesi amacıyla tutulmasıdır. İkincisi ise, küçük hakkında herhangi bir hususta karar alınabilmesi için, küçüğün yetkili adli makam önüne çıkarılması söz konusudur²⁵⁷. Küçüklerin, başkaca sebeplerle de tutulabilmeleri mümkündür. Bunlara örnek olarak akıl hastalığı ya da suç şüphesi nedeniyle tutma hali gösterilebilir. Ancak örnek olarak gösterilen hallerdeki tutmalar Sözleşme'nin bu bendi kapsamında değerlendirilmemektedir²⁵⁸.

AİHM'in *İchin ve Diğerleri/Ukrayna Kararında*, Sözleşme metninde geçen eğitim kavramı ile sınıf içi öğretim kavramının eşdeğer olduklarının düşünülmemesi gerektiği belirtilmiştir²⁵⁹. Söz konusu eğitim, farklı şekillerde tezahür edebilir. Ancak küçüğün kürtaj yaptırmasını engellemek amacıyla tutulması²⁶⁰ ya da küçüğün ailesinin talebiyle hastaneye yatışının yapılması²⁶¹ halleri bu kapsamda değerlendirilemeyecektir.²⁶² İslahevlerindeki tutma halleri, akabinde eğitim amacıyla izlemeye ilişkin bir programa devamı sağlanacak ise bu kapsamda değerlendirilebilir²⁶³.

5395 sayılı Kanun'un 5'inci maddesinde, çocukların korunmasına ve desteklenmesine ilişkin tedbirler yer almaktadır. Ayrıca, TCK'nin 31'inci maddesi gereğince, küçüğün

²⁵⁵Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 119.; AİHM, T. 12/10/2000, Başvuru No: 33670/96, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁵⁶Harris ve diğerleri, s. 153.

²⁵⁷Şahbaz, s. 214.

²⁵⁸Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 120.

²⁵⁹AİHM, T. 21/12/2010, Başvuru No: 28189/04, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁶⁰AİHM, T. 14/02/2006, Başvuru No: 21377/02, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁶¹AİHM, T. 28/11/1988, Başvuru No: 10929/84, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁶²Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 120.

²⁶³AİHM, T. 27/06/1988, Başvuru No: 9106/80, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.; Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 120.

algılama yeteneğinin yeteri kadar gelişip gelişmediğinin anlaşılabilmesi için araştırma yapılarak 5395 sayılı Kanun'un 35'inci maddesinin ilk fıkrası gereğince küçük hakkında sosyal inceleme raporu alınması gerekmektedir²⁶⁴. Bu kapsamda, küçüğün gözlem altına alınabilmesi de mümkündür. Fakat bu hususta mevzuat açık ve anlaşılır değildir.

Sözleşme'nin bu bendi kapsamında kalan bir diğer özgürlüğü kısıtlayıcı hal ise, küçüğün yetkili adli makam karşısına çıkartılması amacıyla tutulmasıdır. Küçük hakkında herhangi bir hususta karar alınabilmesi için, küçüğün hürriyetinden yoksun bırakılması söz konusu olabilmektedir²⁶⁵. AİHM'in *X./İsviçre Kararında*, küçücüğün somut olayda bahsi geçen suçlarla ilgisinin bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi amacıyla 8 ay süreyle gözlem altına alınması hali, Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının d bendi kapsamında hukuka uygun kabul edilmiştir²⁶⁶. Somut olayda gözlem süresi oldukça uzun sürmesine rağmen, gözlem amacıyla tutma hali bu bent kapsamında Mahkeme'ce hukuka uygun sayılmıştır.

3.1.1.2.5. Bulaşıcı Hastalıklara İlişkin Önlem Alınması Dolayısıyla Tutma veya Akıl Hastası, Serseri, Uyuşturucu Madde Bağımlısı veya Alkolik Kimselerin Kanuna Uygun Şekilde Tutulması

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının e bendi uyarınca, bulaşıcı hastalıklara ilişkin önlem alınması dolayısıyla tutma veya akıl hastası, serseri, uyuşturucu madde bağımlısı veya alkolik kimselerin kanuna uygun şekilde tutulmaları mümkün olup bahsi geçen haller sözleşmeye aykırılık teşkil etmemektedir.

AİHM, bir kimsenin bulaşıcı hastalıklara ilişkin önlem alınması sebebiyle tutulması halinde, bu kimseye uygulanan tedbirin gerekli olup olmadığı hususunda inceleme yapmaktadır²⁶⁷. Mahkeme'ce yapılan gereklilik incelemesinde; bulaşıcılığı bulunan hastalığın kamu sağlığı açısından risk taşıyıp taşımadığı ve bulaşıcı hastalığı olan kimseye uygulanan tedbirin son çare olup olmadığı hususları göz önünde bulundurulmaktadır²⁶⁸. Bu bağlamda, uygulanan tedbirden daha hafif bir tedbire başvurulmasının mümkün olduğu durumlar, Mahkeme'ce son çare olarak kabul edilmemektedir. AİHM'in *Enhorn/İsveç Kararında*, başvurucunun HIV virüsü taşıdığı

²⁶⁴Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 122.

²⁶⁵Şahbaz, s. 214.

²⁶⁶AİHM, T. 14/12/1979, Başvuru No: 8500/79, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 27.02.2025.

²⁶⁷Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 123.

²⁶⁸Harris ve diğerleri, s. 155.

ve bu virüsü taşıdığından habersiz iken bir başka kimseye de bu virüsü bulaştırdığı, söz konusu virüsün yayılmasının önlenmesi amacıyla sağlık görevlilerince başvurunun uyarıldığı somut olayda, başvurunun uyarıları dikkate almamasının kamu sağlığı açısından tehlike oluşturduğu kabul edilmiştir²⁶⁹. Ancak Mahkeme’ce, başvurucuya uygulanan tedbirin son çare olmadığından bahisle, Sözleşme’nin 5’inci maddesinin ilk fıkrasının e bendinin ihlal edildiğine karar verilmiştir. Zira, HIV virüsü taşıyan başvuru, henüz bu hastalığından haberdar değilken bu virüsün bir başkasına bulaşmasına sebep olmuştur. Bu haliyle, başvurunun kasıtlı olarak söz konusu hastalığı yaydığına ilişkin herhangi bir delil yoktur. Dolayısıyla, başvurunun özgürlük hakkı ile kamu sağlığı arasında makul bir denge sağlanamamıştır.

4721 sayılı Medeni Kanun’un koruma nedeniyle hürriyetin kısıtlanmasına ilişkin koşulların belirlendiği, 432’nci maddesinde, toplum için ağır tehlike oluşturan bulaşıcı bir hastalık taşıyan kimselerin, başka türlü korunmalarının mümkün olmadığı hallerde, tedavi amacıyla alıkonulabileceği belirtilmiştir. Madde metninde geçen tedbirlerin uygulanabilmesi için herhangi bir bulaşıcı hastalığın söz konusu olması yeterli değildir. Toplum için ağır tehlike oluşturan bir bulaşıcı hastalığın söz konusu olması gerekir. Keza, Medeni Kanun’un 436’ncı maddesi gereğince, bir kimse hakkında tedbire başvurulabilmesi için, bulaşıcı hastalığın sağlık kurulu raporu ile tespitinin yapılmış olması aranmaktadır. İlgili madde uyarınca, kişiler ancak başka türlü korunmalarının mümkün olmadığı hallerde alıkonulabilecektir. Bu haliyle, AİHM’in gereklilik testi kapsamında nazara aldığı son çare kavramı, ilgili madde metninde de yer almıştır. Bu bağlamda, yerel mahkemelerce tedbir uygulanırken, bulaşıcı hastalığı olan kimsenin kamu sağlığı açısından risk taşıyıp taşımadığı ve bulaşıcı hastalığı olan kimseye uygulanan tedbirin son çare olup olmadığı hususlarının tartışılarak gerekçelendirilmesi gerekmektedir²⁷⁰. Aksi halde, AİHS’in 5’inci maddesinin ilk fıkrasının e bendine aykırılık oluşacaktır. Medeni Kanun’un 432’nci maddesinde, “*ağır tehlike arz eden bulaşıcı hastalık sebebiyle toplum için tehlike oluşturan her ergin kişi*” şeklinde ifade edilmek suretiyle, bulaşıcı hastalığa ilişkin tutma tedbirinin ancak yetişkinlere uygulanabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla küçükler, bulaşıcı hastalıkları sebebiyle hürriyetlerinden yoksun bırakılamazlar. Bu düzenlemeyle, küçükler açısından ayrı bir güvence sağlanmıştır²⁷¹.

²⁶⁹ AİHM, T. 25/01/2005, Başvuru No: 56529/00, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 01.03.2025.

²⁷⁰ Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 124-125.

²⁷¹ Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 125.

Bulaşıcı hastalıklara ilişkin önlem alınması dolayısıyla tutma hali ile ilgili mevzuattaki bir diğer örnek ise, Yakalama, Gözaltına Alma ve ifade Alma Yönetmeliği'nin 5'inci maddesinde yer almaktadır. İlgili madde metninde, hastalık bulaştırabilecek kimselerin kolluk tarafından yakalanabilmelerinin mümkün olduğu belirtilmiştir.

Serseri kişilerin, AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının e bendi uyarınca tutulmaları mümkündür. Serseri kavramının, ilgili hukuki metinde yer almasına rağmen belirli bir tanımı yoktur. Keza AİHM tarafından da, serserinin tanımı yapılmamıştır. AİHM'in *De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika Kararında* ise, Belçika Ceza Kanunu'nda, sabit ikametgah sahibi olmayan ve düzenli bir işte çalışmayan kimselerin serseri olarak tanımlandığı, bu tanıma uyan kimselerin Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ilk fıkrasının e bendi kapsamında serseri olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir²⁷². Ancak bu tanım güncel olarak incelendiğinde, bir kimsenin salt düzenli bir işinin ve sabit ikametgahının bulunmaması dolayısıyla hürriyetinden mahrum bırakılmasının mevcut düzene uygun düşmeyeceği açıktır²⁷³. AİHM'in *Guzzardi/İtalya Kararında*, davalı hükümetin, hakkında mafya üyeliği iddiası olan kişilerin gelirlerinin bulunmaması nedeniyle serseri olarak kabul edilmeleri yönündeki düşüncesi ise uygun bulunmamıştır²⁷⁴. Aynı şekilde, Anayasa'da ve diğer kanunlarda da serserinin tanımına yer verilmiş değildir.

Medeni Kanun'un 432'nci maddesinde, serserilik nedeniyle toplum için tehlikeli kabul edilen ergin kimselerin, başkaca bir biçimde korunmalarının mümkün olmadığı hallerde, özgürlüklerinden alıkonulabilecekleri belirtilmiştir. Tıpkı bulaşıcı hastalıklara ilişkin tutma tedbirinde olduğu gibi, serserilik dolayısıyla tutma tedbirinin de küçüklere uygulanması mümkün değildir. PVSK'nın 13'üncü maddesinde ise, kolluk görevlisinin serseri kişileri yakalayarak gereken hukuki işlemleri yapabileceği belirtilmiştir.

Uyuşturucu madde bağımlısı veya alkolik kimselerin de, AİHM'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının e bendi kapsamında hukuka uygun olarak tutulmaları mümkündür. AİHM'e göre, burada bahsi geçen alkoliklik kavramının, klinik anlamda bir hastalık olarak kabul edilen alkoliklik durumu ile aynı olması gerekmez²⁷⁵. Bu bağlamda Mahkeme'ce, alkol kullanımına bağlı olarak kamu düzenine ve kendine zarar veren kimseler de Sözleşme

²⁷²Harris ve diğerleri, s. 156.; AİHM, T. 18/11/1970, Başvuru No: 2832/66, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 01.03.2025.

²⁷³Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 125.

²⁷⁴AİHM, T. 06/11/1980, Başvuru No: 7367/76, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.; Şahbaz, s. 215.

²⁷⁵Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 127.

kapsamında alkolik olarak kabul edilmektedir²⁷⁶. Alkolik kimselerce gerçekleştirilen davranışların, bu bent kapsamında değerlendirilebilmesi için, suç teşkil etmemesi gerekir²⁷⁷. Zira, bu davranışların suç teşkil etmesi halinde, bu kimselerin tutulmaları suç şüphesi dolayısıyla gerçekleştirilecektir.

AİHM'in *Hilda Hafsteinsdottir/İzlanda Kararında*, başvurunun alkolün etkisinden çıkıncaya kadar karakolda tutulma tedbirinin devam ettiği somut olayda, tedbirin hukuki dayanağının belirli olmadığı ve kolluğun takdirine göre şekil aldığından bahisle Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir²⁷⁸. Mahkeme'ce, tutma haline ilişkin olarak iç hukuktaki düzenlemenin belirli olması ve bu kapsamda keyfiliğe sebebiyet vermemesi aranmaktadır²⁷⁹. AİHM'in *Gukovych/Ukrayna Kararında* ise, başvurunun belediye zabıta memurları tarafından durdurulduğu ve alkol etkisinde olmamasına rağmen, ertesi sabaha kadar tutulduğu somut olayda, Mahkeme'ce yine kanuni dayanaktan yoksunluk sebebiyle Sözleşme'nin bu bendine aykırılık kararı verilmiştir²⁸⁰. Bahsi geçen iki örnek kararda da kanunilik yönünden ihlal kararları verilmiştir. Ancak uygulanan tedbirin hukuki bir dayanağının bulunmasına rağmen, son çare olarak başvurulmaması dolayısıyla da Sözleşme'ye aykırılık oluşabilmektedir. AİHM'in *Witold Litwa/Polonya Kararında*, başvurunun alkol etkisindeyken postane görevlileriyle kavga ettiği, bu nedenle hakkında tutma tedbirinin uygulandığı somut olayda, başvurunun kolluk görevlilerince evine götürülmesi veya bulunduğu yerden uzaklaştırılması mümkünken, doğrudan tutma tedbirine başvurulmuş olmasının, Sözleşme'nin bu bendine aykırılık teşkil ettiği belirtilmek suretiyle ihlal kararı verilmiştir.

Alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı nedeniyle özgürlükten yoksun bırakılma halinde, kişilerin tutulacakları yer Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezleri Yönetmeliği'nde düzenlenmiş olup buna göre, bahsi geçen kişilerin, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (AMATEM)'nde tutulacakları belirlenmiştir²⁸¹. Keza, PVSK'nın 13'üncü maddesinde, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılarının yakalanmalarına ilişkin esaslar düzenlenmiştir.

²⁷⁶AİHM, T. 04/06/2000, Başvuru No: 26629/95, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.; AİHM, T. 03/02/2011, Başvuru No: 37345/03, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.; AİHM, T. 28/06/2012, Başvuru No: 3300/10, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

²⁷⁷Harris ve diğerleri, s. 157.

²⁷⁸Harris ve diğerleri, s. 157-158.; Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 127.; AİHM, T. 08/06/2004, Başvuru No: 40905/98, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

²⁷⁹Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 127.

²⁸⁰AİHM, T. 20/11/2016, Başvuru No: 2204/07, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

²⁸¹Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 129.

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının e bendi uyarınca, akıl hastalığı bulunan kimselerin kanuna uygun şekilde tutulmaları mümkün olup bu durum sözleşmeye aykırılık teşkil etmemektedir. Anayasa'nın 19'uncu maddesinde ise, toplum için tehlikeli bulunan bir akıl hastasının, belirlenen bir kurumda tedavi, eğitim veya ıslah amacıyla kanuna uygun bir biçimde tutulabileceği belirtilmiştir.

Akıl hastalığının belirli bir tanımı bulunmamaktadır. Bu bağlamda AİHM tarafından da akıl hastalığına ilişkin kesin bir tanım yapılmamıştır. Bununla birlikte, AİHM'in *Winterwerp/Hollanda Kararında*, bir kimsenin salt diğer kişilerden farklı davranışlarının bulunmasının akıl hastalığı kapsamında değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir²⁸². Bu karar neticesinde, *Winterwerp Kriterleri* olarak adlandırılan üçlü bir test ortaya çıkmıştır²⁸³. Buna göre, akıl hastalarına ilişkin tutma tedbiri uygulanmadan önce akıl hastalığının tıbbi raporlar ile tespit edilmiş olması, uygulanacak tutma tedbirine son çare olarak başvurulması ve söz konusu akıl hastalığının tutma tedbiri boyunca devam ediyor olması gerekmektedir²⁸⁴.

Medeni Kanun'un 436'ncı maddesinde, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı olan kişilerin, haklarında resmi sağlık kurulu raporu alınmaksızın özgürlüklerinin kısıtlanmasına karar verilemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Aynı Kanun'un 432'nci maddesinde ise, bahsi geçen tutma tedbirine ancak başka türlü korunmanın mümkün olmadığı durumlarda başvurulabileceği belirtilmiştir. Bu haliyle, Mahkeme'ce benimsenen son çare hususu iç hukukta da nazara alınmıştır. Aynı Kanun'un 432'nci maddesinin devamında ise, akıl hastalığı bulunan kimsenin durumu elverdiğinde, derhal ilgili kurumdan çıkartılması gerektiği belirtilmiştir. İlgili hükümle, Mahkeme'ce benimsenen *Winterwerp Kriterlerinin* üçüncü basamağına da uyum sağlanmıştır. AİHM, akıl hastalığı bulunan kimselerin ancak hastane, klinik ya da yetkili bir kurumda tutulabileceklerini ifade etmiştir²⁸⁵.

3.1.1.2.6. Kişinin İadesi Amacıyla Yakalanması veya Tutulması

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının f bendi uyarınca, bir kimsenin usulsüz bir şekilde ülkeye girmesinin engellenmesi veya bir kimse hakkında alınmış sınır dışı yahut

²⁸²AİHM, T. 24/10/1979, Başvuru No: 6301/73, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

²⁸³Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 132-133.; Harris ve diğerleri, s. 158.

²⁸⁴AİHM, T. 05/10/2000, Başvuru No: 31365/96, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.;

AİHM, T. 18/12/2012, Başvuru No: 13837/07, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

²⁸⁵AİHM, T. 24/11/2011, Başvuru No: 4646/08, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

iade kararının bulunması sebebiyle kanuna uygun şekilde yakalanması ya da tutulması mümkündür. Aynı şekilde, Anayasa'nın 19'uncu maddesinde, usulsüz olarak ülkeye giren veya girmeye çalışan ya da hakkında sınır dışı edilme veya geri verilme kararı bulunan bir kimsenin yakalanarak tutuklanabileceği belirtilmiştir.

Devletler tarafından, bir kimsenin ülkeye girişinin izne bağlanması ya da izni olmaksızın ülkeye giriş yapan kimsenin ülkeden çıkartılması hallerinde, herhangi bir gerekçe gösterilmesi mecburiyeti bulunmamakla birlikte, bu durumun keyfi hareket edilmesine sebebiyet vermemesi gerekir²⁸⁶. AİHM, bu bent kapsamındaki özgürlükten yoksun kılma hallerinde, dört hususu göz önünde bulundurmaktadır²⁸⁷. Buna göre:

1-Özgürlükten yoksun bırakmaya ilişkin tedbirin, iyi niyet ile gerçekleştirilmiş olması gereklidir.

2-Özgürlükten yoksun bırakmaya ilişkin tedbirin, kişilerin ülkeye izinsiz olarak girmesini engellemek amacı dışında, başkaca amaçlar taşıyor olması gerekir.

3-Özgürlükten yoksun bırakmaya ilişkin tedbirin, hayatından endişe duyan ve bu sebeple ülkelerinden kaçan kimselere uygulandığı nazara alınarak makul bir tutma yeri sağlanması gerekir.

4-Özgürlükten yoksun bırakmaya ilişkin tedbirin, makul bir süreyle sınırlı olarak uygulanması gerekir.

Ülkeye izni bulunmaksızın giren veya girmeye çalışan kişiler yönünden değerlendirmelerde bulunulan, AİHM'in *Saadi/Birleşik Krallık Kararında*; başvurunun ülkeye giriş yaptığı ve iltica isteminde bulunduğu, akabinde başvurucuya üç gün süreyle geçici olarak giriş izni verildiği, iltica istemi henüz inceleme aşamasındayken, başvurunun havaalanına geldiği ve yedi günlük tutma tedbiri uygulandığı somut olayda, Mahkeme'ce, başvurucuya verilen geçici iznin, başvurucuyu usule uygun olarak ülkeye giriş yapanlarla aynı statüye getirmeyeceği ve başvurucuya ülkeye giriş izni verildiği anlamına gelmeyeceği belirtilerek bu durumun Sözleşme'nin bu bendine aykırılık teşkil etmeyeceği ifade edilmiştir²⁸⁸.

AİHS'in 5'inci maddesinin ilk fıkrasının f bendi gereğince, bir kimsenin, hakkında alınmış sınır dışı ya da iade kararının bulunması sebebiyle kanuna uygun şekilde yakalanması ya da tutulması mümkündür. Sözleşme'ye taraf devletler, bir kimse

²⁸⁶Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 138.

²⁸⁷Harris ve diğerleri, s. 161.

²⁸⁸AİHM, T. 29/01/2008, Başvuru No: 13229/03, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t: 02.03.2025.; Harris ve diğerleri, s. 161-162.

hakkında sınır dışı ya da iadeye ilişkin belirlenen tedbirler uygulanırken iş birliğinde bulunabilirler²⁸⁹. Devletlerce, sınır dışı etme dışında başka gayelerin varlığı söz konusu olur ise, Sözleşme'ye aykırılık durumu oluşabilmektedir²⁹⁰. Örneğin AİHM'in *Conka/Belçika Kararında*, gayrimeşru göçmen topluluğu olan başvuruçuların iltica talebinde bulundukları, hileli olarak tebligat almaları üzerine karakola başvurdıkları ve karakolda gözüaltına alınarak sınır dışı edildikleri somut olayda, Mahkeme'ce, iltica isteminde bulunan kimselerin, ilgili devlete güvenerek iltica talebinde bulundukları nazara alındığında, söz konusu güvenin kötüye kullanılması suretiyle sınır dışı etme tedbiri uygulanmasının, Sözleşme'nin temel ilkeleri ile bağdaşmayacağı vurgulanmıştır²⁹¹.

AİHM'in *Bozano/Fransa Kararında*, başvuruçucu hakkında İtalya'da ceza davasının bulunduğu, bu kapsamda İtalya tarafından Fransa'daki başvuruçunun iade edilmesinin istendiği, bu istemin henüz kesinleşmiş bir hükmün bulunmadığı gerekçesiyle Fransa tarafından reddedildiği, akabinde Fransa Hükümeti'nce başvuruçucu hakkında sınır dışı etmeye ilişkin karar alındığı ancak başvuruçuya söz konusu kararın bildirilmediği, başvuruçunun bir gece İsviçre sınırına götürülerek İsviçre kolluğuna teslim edildiği, daha sonra ise başvuruçunun İsviçre tarafından İtalya'ya teslim edildiği somut olayda, Mahkeme'ce Fransa Hükümeti'nin keyfililiğine vurgu yapmak suretiyle Sözleşme'nin bu bendine yönelik ihlal kararı vermiştir²⁹².

Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu'nun 14'üncü maddesinde, iade sebebiyle geçici olarak tutuklamaya yer verilmiştir. İlgili madde metnine göre, iade isteminde bulunulmasına sebebiyet verebilecek bir suçun işlendiği yönünde kuvvetli şüphenin bulunması halinde, ilgili devlet tarafından istemde bulunulması ve Adalet Bakanlığının da uygun görmesi üzerine geçici tutuklama kararı verilebilmektedir.

3.1.1.3.Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişilerin Hakları

Hürriyetinden mahrum bırakılan kimselerin AİHS ve Anayasa kapsamındaki haklarının şu şekilde sıralanması mümkündür: Bilgilendirilme hakkı, yakınlarla haber verilmesini talep etme hakkı, derhal hakim karşısına götürülme hakkı, makul bir sürede

²⁸⁹Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 139.

²⁹⁰Harris ve diğerleri, s. 165.

²⁹¹AİHM, T. 05/02/2002, Başvuru No: 51564/99, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

²⁹²AİHM, T. 18/12/1986, Başvuru No: 9990/82, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 02.03.2025.

salıverilme hakkı, özgürlükten yoksun bırakmaya ilişkin etkili başvuru hakkı ve tazminat hakkı. Bu aşamada, sayılan hakların başlıklar halinde incelenmesi isabetli olacaktır.

3.1.1.3.1. Bilgilendirilme Hakkı

AİHS'in 5'inci maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, yakalanan kimseye, yakalanmasına ilişkin sebeplerin ve isnat edilen suçlamaların mümkün olan en kısa sürede ve anlayabileceği bir dil kullanılmak suretiyle bildirilmesi gerekmektedir. Keza, Anayasa'nın 19'uncu maddesinin dördüncü fıkrasında, yakalaması yapılan ya da tutuklanan kimselere, yakalama veya tutuklamaya ilişkin nedenlerin ve isnat edilen suçların derhal bildirileceği, bununla birlikte toplu suçlarda ise, en geç hakim önüne götürülünceye kadar bildirileceği açıkça belirtilmiştir.

Bilgilendirilme hakkının söz konusu olabilmesi için, kişinin hürriyetinden yoksun kılınmış olması gerekir²⁹³. Aksi halde, Sözleşme'nin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası kapsamındaki bu hak uygulama alanı bulamayacaktır. Bir kimsenin salıverildikten sonra tekrar tutma tedbirine tabi tutulması halinde, tekrar bilgilendirme yapılması gerekir²⁹⁴. Zira, yeniden bir tutma tedbiri uygulandığında, kişi hakkındaki suçlamaların değişmesi ihtimali söz konusu olabilmektedir.

Bilgilendirmenin, mümkün olan en kısa sürede yapılması gerektiği AİHM tarafından belirtilmiştir²⁹⁵. Bu kapsamda, tedbirin uygulanmasından itibaren en fazla birkaç saat içerisinde gereken bilgilendirmenin yapılmış olması gerekir²⁹⁶. Örneğin AİHM'in *Saadi/Birleşik Krallık Kararında*, dört gün ya da dört günden fazla bir sürenin bilgilendirme hakkı kapsamında ihlal teşkil edeceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, AİHM'in *Lowry/Portekiz Kararında* ise, 48 saat sonra bilgilendirmede bulunulmasının ihlal oluşturmayaacağı değerlendirilmiştir²⁹⁷. Gecikmenin, bilgilendirmeyi yapan makam dışında, örneğin bilgilendirmede bulunulacak kişinin zorluk yaratması nedeniyle meydana gelmesi halinde ise, Mahkeme'ce ihlal oluşmayacağı değerlendirilmiştir²⁹⁸.

Anayasa'nın 19'uncu maddesinde, bilgilendirmenin derhal yapılması gerektiği belirtilmiştir. Madde metnine göre, toplu suçlarda ise, en geç hakim karşısına

²⁹³Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 154.; Erdal Yerdelen/Dilek Özge Erdem, “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Kapsamında Bilgilendirilme Hakkı”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S.59, Ankara 2024, s. 28.

²⁹⁴AİHM, T. 05/11/1981, Başvuru No: 7215/75, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 03.03.2025.

²⁹⁵Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 154.; Şahbaz, s. 217.; Yerdelen/Erdem, s. 33-34

²⁹⁶Harris ve diğerleri, s. 167.

²⁹⁷AİHM, T. 06/07/1999, Başvuru No: 42296/98, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 03.03.2025.

²⁹⁸AİHM, T. 11/07/2000, Başvuru No: 20869/92, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 03.03.2025.

götürülünceye kadar söz konusu bilgilendirmenin yapılmış olması gerekir. 5271 sayılı CMK'nın 147'nci maddesinde, şüpheli ya da sanığa isnat edilen suçun anlatılacağı belirtilmiş olup bu hususta herhangi bir zaman sınırlaması yapılmamıştır. Bu haliyle, ilgili düzenlemenin bildirim süresi açısından sorun yaratma ihtimali söz konusu olup oluşan boşluğun Sözleşme'ye ve Anayasa'ya paralel şekilde düzenlenmesi gerekmektedir²⁹⁹.

AIHM içtihatlarında, özgürlüklerinden mahrum kalmaları dolayısıyla başvuru haklarını kullanabilmeleri için, kişilere yeterli düzeyde bilgilendirmede bulunulması gerektiği ifade edilmiştir³⁰⁰. Bununla birlikte, bilgilendirme yapıldığına ilişkin tutanak tutulması da gerekir. Aksi halde Mahkeme'ce, bilgilendirmenin yapılmadığı kabul edilmektedir³⁰¹. AIHM'in *Sinan Tanrıku ve Diğerleri/Türkiye Kararında*, başvuru sahiplerinin yakalandıkları ancak yakalamaya ilişkin sebeplerin kendilerine bildirilmediği, yakalanmalarının üzerinden beş gün geçtikten sonra kolluk tarafından ifadelerinin alındığı ve ifadelerinin alındığı esnada yakalamaya ilişkin sebeplerin bildirildiği somut olayda, Mahkeme'ce, içerisinde yakalama nedeni yazılı olmayan yakalama tutanağı düzenlenmesinin bilgilendirilme hakkı kapsamında yeterli olmayacağından bahisle ihlal kararı verilmiştir³⁰².

AIHS kapsamında, bilgilendirmenin ne şekilde yapılması gerektiği belirtilmiş değildir³⁰³. Bilgilendirmenin sözlü ya da yazılı şekilde gerçekleştirilmesi mümkündür. Anayasa'nın 19'uncu maddesinin dördüncü fıkrasında da, bildirim sözlü veya yazılı şekilde yapılabileceği belirtilmiştir. Kişinin bilgilendirilmesi mümkün değil ise, bu durumda vekil ya da vasinin bilgilendirilmesi gerekecektir³⁰⁴. Bilgilendirmenin, pek tabii ki kişinin anlayacağı dilde yapılmış olması gereklidir³⁰⁵. Özgürlüğü kısıtlanan kimsenin anlayabileceği dilin, ana dili olması zorunluluğu yoktur³⁰⁶. Kişinin bu dili anlıyor olması Mahkeme'ce yeterli görülmüştür³⁰⁷.

AIHM'in *Conka/Belçika Kararında*, sınır dışı işlemleri için karakolda bulundurulanan Slovak başvuru sahiplerinin, kendilerine yapılan bildirimleri anlayabilmeleri için bir tercüman

²⁹⁹Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 155.

³⁰⁰AIHM, T. 12/04/2005, Başvuru No: 36378/02, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 03.03.2025.; Conka/Belçika Kararı.

³⁰¹AIHM, T. 08/10/2009, Başvuru No: 4922/04, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 03.03.2025.

³⁰²AIHM, T. 03/05/2007, Başvuru No: 50086/99, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 03.03.2025.

³⁰³Harris ve diğerleri, s. 166.

³⁰⁴Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 160.; Harris ve diğerleri, 166.

³⁰⁵Şahbaz, s. 217.

³⁰⁶AIHM, T. 26/05/2005, Başvuru No: 45097/04, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 04.03.2025.

³⁰⁷Yerdelen/Erdem, s. 39.

bulundurulduğu somut olayda, gerekli bilgilendirmenin tercüman aracılığıyla yapıldığı anlaşıldığından herhangi bir ihlalin söz konusu olmadığı belirtilmiştir³⁰⁸. Mahkeme’ce, Ladent/Polonya kararında ise, bilgilendirmenin başvurusunun anlayacağı bir dilde yapılmış olduğu tespit edilemediğinden, bilgilendirilme hakkı kapsamında ihlal kararı verilmiştir³⁰⁹.

3.1.1.3.2.Yakınlarına Haber Verilmesini İsteme Hakkı

AİHS’in 5’inci maddesi uyarınca tutulan kimselerin, yakınlarına haber verilmesini istemelerine ilişkin hakları, Sözleşme kapsamında düzenlenmiş değildir. Bununla birlikte, Anayasa’nın 19’uncu maddesinin 6’ncı fıkrasında, bir kimsenin yakınlarına yakalama ya da tutuklamaya ilişkin işlemlerin derhal haber verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

5271 sayılı CMK’nın 95’inci maddesinde, yakalaması yapılan ya da gözaltına alınan kimselerin, bu durumlarının yakınlarına bildirilmesine ilişkin düzenleme yer almaktadır. Buna göre, bir kimsenin yakalanması veya gözaltına alınması hallerinde, Cumhuriyet savcısının talimatıyla, kişinin haber vermek istediği bir yakınına, gecikmeye mahal vermeksizin haber verilir. Aynı şekilde, gözaltı süresinin uzatılması halinde de, kişinin bir yakınına durumun bildirilmesi gereklidir. Madde metnine göre, bu kimsenin yabancı olması halinde, ilgili konsolosluga bildirimde bulunulur. Yabancı kimsenin, bu bildirim yazılı şekilde karşı çıkması mümkündür. Aynı Kanun’un 107’inci maddesinde ise, tutuklanan kimselerin yakınlarına bildirimde bulunulması hali düzenlenmiştir. Buna göre, tutuklama veya tutuklamanın uzatılmasına dair kararlar, hakim kararıyla, tutuklanan kimsenin yakınına ya da tutuklunun talep ettiği bir kimseye bildirilir. Bununla birlikte, soruşturmayı riske atmamak koşuluyla, tutuklanan kimsenin, bu durumu bizzat haber vermesine de izin verilebilmektedir.

Tutuklanan kimsenin yabancı olması halinde, ilgili konsolosluga bildirimde bulunulur. Tutuklamaya ilişkin düzenlemede de, yabancı kimsenin, bu bildirim yazılı şekilde karşı çıkması mümkündür. 2559 sayılı PVSK’nın 13’üncü maddesinde, bir kimsenin yakalanmış olduğunun, yakınlarına derhal haber verileceği belirtilmiştir. Kanun’a göre, yakalanan kimsenin, haber verilmesini istediği kanuni yakınıni seçmesi mümkündür.

³⁰⁸Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 161.

³⁰⁹AİHM, T. 18/03/2008, Başvuru No: 11036/03, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 04.03.2025.

AIHM, tutulan kimselerin yakınlarına bildirimde bulunulmasına ilişkin hakkı, kanunun kalitesi ile tutmanın kanuniliği kapsamında değerlendirmektedir³¹⁰. Kanunun kalitesi kavramı, kanunlarda birtakım özelliklerin bulunması gerektiğini ifade eder. Bu özelliklerden biri, keyfiliği önleyici düzenlemelerdir. Özgürlük ve güvenlik hakkı kapsamında keyfiliği önleyici bir düzenleme olarak, tutulan kimsenin avukatı veya yakınlarıyla iletişim kurabilmesi gösterilebilir. Tutulan kimsenin yakınlarına ulaşmasının engellendiği durumlarda, kanunilik kapsamında ya da kişinin aile hayatına saygı hakkı kapsamında ihlal söz konusu olabilecektir³¹¹.

AIHM'in *Aksoy/Türkiye Kararında*, Mahkeme'ce, terörizme ilişkin sorunlar ve devletin almak zorunda olduğu önlemler göz önünde bulundurulmakla birlikte, başvurucunun terör suçu işlediği şüphesiyle on dört gün boyunca iletişimsiz bir şekilde gözaltında tutulmasını isabetli bulmamıştır³¹². Burada Mahkeme'ce vurgulanan husus, tutulan kimsenin iletişimsiz olarak tedbire maruz bırakılmasıdır. AIHM, iletişimsiz olarak tutulma (incommunicado detention) veya zorla kaybetme hallerini, devletin etkili soruşturmaya dair yükümlülüğünü yerine getirmemesi şeklinde değerlendirmektedir³¹³.

3.1.1.3.3. Derhal Hakim Önüne Çıkarılma Hakkı

AIHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında, aynı maddenin birinci fıkrasının c bendi gereğince tutulan kimselerin, derhal hakim önüne çıkarılmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla Sözleşme'nin 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında düzenlenmiş olan bu hak, özgürlüğü kısıtlayan tüm hallerde değil, yalnızca suç şüphesi nedeniyle tutulma halinde söz konusu olmaktadır. Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 5'inci fıkrasında ise, yakalanan ya da tutuklanan kimsenin, mahkemeye götürülme süresi hariç olmak üzere, 48 saat içerisinde hakim önüne çıkarılması gerektiği belirtilmiş olup madde metnine göre bu süre, toplu suçlarda en fazla dört gündür.

Derhal hakim karşısına çıkarılma hakkı ile sağlanmak istenen amaçlardan biri, hürriyetinden yoksun bırakılan kimselerin, kötü muamele ve işkence görmekten korunmalarıdır. AIHM'in *Aksoy/Türkiye Kararında*, kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanmasına ilişkin yargı yoluyla sağlanan denetimin, Sözleşme'nin 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasındaki güvencenin bir sonucu olduğu, yapılan yargısal denetim ile

³¹⁰Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 164.

³¹¹AIHM, T. 04/04/2006, Başvuru No: 42596/98, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 04.03.2025.

³¹²AIHM, T. 04/12/1995, Başvuru No: 21987/93, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 04.03.2025.

³¹³Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 164.

yürütmenin keyfi davranışlarının engellenmesinin amaçlandığı ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilen yargısal denetimin, kötü muameleye sebebiyet veren davranışların tespit edilebilmesini ve engellenmesini sağlayabileceği belirtilmiştir. Bu yönüyle, Sözleşme'nin 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrası, işkence yasağı kapsamında da teminat sağlamaktadır³¹⁴. Derhal hakim karşısına çıkarılma hakkı ile sağlanmak istenen amaçlardan bir diğeri ise, örneğin yerel dili konuşamayan ya da zihinsel olarak engeli bulunan kimselerin korunmasıdır³¹⁵. Zira, bahsi geçen kimselerin meramlarını tam olarak anlatamamaları nedeniyle, mağduriyetlerinin daha da artması söz konusu olabilmektedir. Derhal hakim karşısına çıkarılma hakkı dolayısıyla, bu mağduriyetin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

AIHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında, kişilerin ancak hakim yahut kanunen yargılama yetkisini haiz bir kamu görevlisi önüne çıkartılabileceği belirtilmiştir. Madde metninde geçen hakim kavramından, bağımsız ve tarafsız olma niteliğine sahip bir hakimin anlaşılması gerekir³¹⁶. Keza ilgili hakimin, tutmaya ilişkin tedbirin kanuna aykırılık teşkil edip etmediği hususunda detaylıca inceleme ve değerlendirmede bulunabilme yetkisini de haiz olması gerekir³¹⁷. Nitekim, incelemede bulunan hakimin kanuna aykırılık tespit etmesi halinde, kişiyi salıvermesinin de mümkün olması gerekir³¹⁸. AIHM'in *Aquilina/Malta Kararında*, hakim tarafından değerlendirme yapıp karar verilmeden önce, gözaltına alınan kimsenin bizzat dinlenmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir³¹⁹.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarında da, tutulmaya karar verecek olan hakimin özelliklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi'nin 14.01.2015 tarihli ve 2014/164 Esas 2015/12 Karar sayılı kararında; doğal hakim ilkesinin, suçun işlenmesinden önce davaya bakacak yargı merciinin kanun tarafından belirlenmiş olmasını ifade ettiği, bu haliyle doğal hakim ilkesinin, yargılanacak kişilere göre hakim belirlenmesine engel olduğu, kanuni hakim güvencesinin, mahkemelere yeni atanmış bir hakimin derdest davalarla ilgili yargılama yapamayacağı şeklinde anlaşılamayacağı, bu kapsamda sonradan atanan hakimin atanma tarihinden önceki davalara bakmasının kanuni hakim güvencesine aykırılık oluşturmayacağı, aksi halde yer değişikliği esasına

³¹⁴Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 167.

³¹⁵Harris ve diğerleri, s. 171.

³¹⁶Şahbaz, s. 218.

³¹⁷AIHM, T. 25/03/1999, Başvuru No: 31195/96, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 06.03.2025.

³¹⁸Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 168.; Şahbaz, s. 218-219.

³¹⁹AIHM, T. 29/04/1999, Başvuru No: 25642/94, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 06.03.2025.

tabi hakimlerin görevlendirildikleri mahkemelerdeki derdest dosyalara bakamayacakları şeklinde bir sonucun ortaya çıkacağı ancak söz konusu ilkenin bunu amaçlamadığı belirtilmiştir³²⁰. Aynı kararın devamında ise, bağımsızlık ve tarafsızlık kavramlarının bir mahkemenin temel özelliklerini oluşturduğu, bağımsızlık kavramının, mahkemelerin yasama, yürütme veya diğer yargı organlarının etkisi altında kalmamasını ifade ettiği, bir mahkemenin bağımsızlığına ilişkin değerlendirme yapılırken, üyelerinin ne şekilde atandığı, görevlendirme süreleri ve bağımsız bir görünüm sergileyip sergilemedikleri gibi hususların incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Kararda ayrıca, tarafsızlıktan bahsedilebilmesi için öncelikle bağımsızlığın söz konusu olması gerektiği, bu iki kavramın birbirleriyle bağlantılı olduğu, kurumsal açıdan da taraf izlenimi verebilecek herhangi bir yapılanmanın oluşmaması gerektiği, davaya bakmakla yükümlü hakim, davanın taraflarına önyargılı olmadan yaklaşması ve eşit davranarak vicdanen karar vermesi gerektiği ifade edilmiştir.

AIHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında, tutulan kimsenin hakim karşısına derhal çıkartılması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda Mahkeme'ce kesin bir azami süre belirlenmemiş olmakla birlikte beş³²¹ ve altı³²² gün gibi zaman dilimlerinin derhal kavramına uymadığı değerlendirilmiştir³²³. Mahkeme'ce somut olaya göre esneklik gösterilebilmektedir. Bu bağlamda AIHM'in *Medvedyev ve Diğerleri/Fransa Kararında*, başvuruçuların açık denizdeyken uyuşturucu ticareti şüphesiyle durduruldukları, hava muhalefeti sebebiyle 13 gün sonra Fransa'ya ulaştırılabildikleri ve burada gözaltına alındıkları, gözaltı sonrasında ise 8-9 saatlik bir sürede hakim karşısına çıkartıldıkları somut olayda, Mahkeme'ce Fransa'ya ulaşıldıktan sonra geçirilen 8-9 saatlik sürenin, derhal kavramına uyduğu değerlendirilmiştir³²⁴. AIHM'in *Hassan ve Diğerleri/Fransa Kararında* ise, başvuruçuların açık denizde Fransa makamlarınca yakalandıkları ve 6 gün 16 saat kadar alıkonuldukları, Fransa'ya ulaştırıldıktan sonra hakim karşısına derhal çıkartılmadıkları ve gözaltına alındıkları somut olayda, Mahkeme'ce bu durumun, AIHS'in 5/3 maddesine aykırılık teşkil ettiği değerlendirilmiştir³²⁵.

³²⁰Anayasa Mahkemesi, T. 14/01/2015, 2014/164 E. 2015/12 K., **Kaynak:** <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/12>, e.t.: 06.03.2025.; Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 169.

³²¹AIHM, T. 28/11/1991, Başvuru No: 12843/87, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 06.03.2025.

³²²AIHM, T. 22/05/1984, Başvuru No: 8805/79, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 06.03.2025.

³²³Şirin, **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı**, s. 171.; Harris ve diğerleri, s. 171.

³²⁴AIHM, T. 29/03/2010, Başvuru No: 3394/03, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 06.03.2025.

³²⁵AIHM, T. 04/12/2014, Başvuru No: 46695/10, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 06.03.2025.

3.1.1.3.4. Tutuklu Kimsenin Makul Sürede Salıverilme Hakkı

AİHS'in 5'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında, suç şüphesine dayalı olarak tutulan kimsenin, makul sürede yargılanma veya muhakeme boyunca salıverilme hakkının bulunduğu belirtilmiştir. Bu hak yalnızca suç şüphesi sebebiyle tutulan kimselere tanınmıştır³²⁶. Bu bağlamda, suç şüphesi dışında bir sebeple tutulan kimselerin, bu hakkın sağlamış olduğu güvenceden faydalanmaları mümkün olmayacaktır. AİHM Wemhoff/Almanya kararında, ilgili madde metnindeki düzenlemenin “*tutuklu kimselerin makul sürede salıverilme hakkı*” olarak anlaşılması gerektiğini ve makul sürede gerçekleştirilmesi gerekenin muhakeme değil tutukluluk olduğunu vurgulamıştır. Keza Anayasa Mahkemesi'nin *H. A. Başvurusuna* ilişkin kararında da, makul sürede yargılanma ile salıverilmeyi talep etme haklarının birbirlerinin tamamlayıcısı oldukları belirtilmiştir³²⁷.

AİHM'in *Ringeisen/Avusturya Kararında*, tutuklama süresinin makul olması gerektiğine ilişkin güvencenin ihlal edilmesi halinde, yargılama sonunda mahkumiyet kararı verilmiş olsa dahi, bu durumun tutuklama süresinin uzunluğunu haklı kılmayacağı belirtilmiştir³²⁸. Keza, mahkumiyet hükmü sonrasında yeterli gerekçe sunulmuş olsa dahi, bu durum tutmaya ilişkin kararın gerekçesiz yahut keyfi olmasını haklı kılmayacaktır³²⁹. Ancak tutuklulukta geçirilen sürelerin, mahkum olunan cezadan mahsubuna karar verilmesi ve tutuklu kalan kimsenin uğramış olduğu zararlar tazmin edilmesi hallerinde ise, bu kimsenin mağduriyeti giderilmiş sayılabilir³³⁰.

Anayasa Mahkemesi'nce, makul süre hesabındaki sürenin, gözaltı ya da tutuklama tarihinden itibaren başladığı ve tutulan kimsenin salıverilmesiyle veya yerel mahkemece hüküm verilmesiyle son bulduğu kabul edilmektedir. Temyiz kanun yolu aşamasında geçen tutulma süreleri, bu sürenin hesabında dikkate alınmamakta olup inceleme sonucunda bozma kararı verildiğinde ise, tutukluluk hali suç şüphesinden kaynaklanacağı için geçen süre hesaba dahil edilecektir³³¹.

Anayasa Mahkemesi'nin *S. Ç. Başvurusuna* ilişkin kararında, tutukluluğa ilişkin sürenin hesaplanmasında, yerel mahkemedeki muhakeme evresinde geçen sürenin

³²⁶Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 175.

³²⁷Anayasa Mahkemesi, T. 16/02/2017, Başvuru No: 2014/4994, Prg. 66, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4994>, e.t.: 08.03.2025.

³²⁸AİHM, T. 22/06/1972, Başvuru No: 2614/65, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 08.03.2025.

³²⁹Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 176.

³³⁰Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 176.

³³¹Anayasa Mahkemesi, T. 21/11/2013, Başvuru No: 2012/1303, Prg. 42, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1303>, e.t.: 08.03.2025.

nazara alınması gerektiği, kişinin yerel mahkemece mahkumiyetine karar verilmiş ise, suç şüphesiyle tutulma halinin sona ereceği ve hukuki statünün hükmen tutukluluğa dönüşeceği, AİHM tarafından mahkumiyet kararından sonra tutma durumunun tutukluluk şeklinde değerlendirilmediği ve temyiz kanun yolu evresinde geçen sürenin tutukluluk süresinden sayılmadığı ancak bozma kararı verilmesi halinde, tutma durumu yeniden suç şüphesinden kaynaklanacağı için geçen sürenin hesaba dahil edileceği ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere, temyiz aşamasındaki tutukluluk halinin, makul tutukluluk süresinin hesaplanmasında nazara alınmaması AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nce benimsenmiş durumdadır. Bu haliyle, Yargıtay önünde oldukça uzun süren tutukluluk halleri oluşsa dahi AİHM ve Anayasa Mahkemesi'nce ihlal kararı verilmemektedir. Ne var ki, yerel mahkeme önünde makul sayılabilecek olan tutukluluk sürelerinin, Yargıtay önünde oldukça uzun süreli tutukluluk haline dönüşmesi mümkündür. Örneğin Anayasa Mahkemesi'nin *L. G. ve M. E. G. Başvurusuna* ilişkin kararında, başvuruçuların yerel mahkemece mahkumiyet hükmü verinceye kadar 1 yıl 11 ay süreyle tutuklu kaldıkları, temyiz aşamasında ise 3 yıl 9 ay süreyle tutuklu kaldıkları somut olayda, Mahkeme'ce tutukluluğa ilişkin sürenin makul olmadığına dair iddianın açıkça dayanaktan yoksun olduğu belirtilerek başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir³³². Bu durum doktrinde eleştiri konusu olmaktadır³³³.

Uygulamada, 5271 sayılı CMK'da belirlenen süreler boyunca kişilerin tutuklu kalmasının, diğer şartlar oluşmasa dahi mümkün olduğu yönünde bir algı oluşmuştur³³⁴. Kanun'da belirtilen tutukluluk sürelerine ilişkin azami sınırlar, bir kimsenin en fazla ne kadar süreyle tutuklu kalabileceğini belirtmekte olup diğer koşulları sağlamayan tutukluluk hallerini meşru kılmamaktadır. Dolayısıyla bir kimsenin, salt tutukluluk sürelerinin geçmediğinden bahisle, bu süre zarfında tutuklu bırakılması düşünülemez.

Tutuklamaya ilişkin yerel mahkeme kararlarının yeterli gerekçeyi içermesi gerekir. Zira, AİHM ve AYM tarafından somut olayın özellikleri ilgili gerekçe üzerinden

³³²Anayasa Mahkemesi, T. 15/10/2015, Başvuru No: 2013/2254, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2254>, e.t.: 08.03.2025.; Anayasa Mahkemesi, T. 10/06/2015, Başvuru No: 2013/9771, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9771>, e.t.: 08.03.2025.; Anayasa Mahkemesi, T. 10/12/2014, Başvuru No: 2014/1125, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1125>, e.t.: 08.03.2025.; Anayasa Mahkemesi, T. 26/10/2016, Başvuru No: 2014/2321, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2321>, e.t.: 08.03.2025.

³³³Sınar, s. 330.; Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 179.; Muharrem Özen/Devrim Güngör/Güneş Okuyucu Ergün, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk Süresinin Hesaplanmasına İlişkin Değerlendirmeler", *Ankara Barosu Dergisi*, S.4, Ankara 2010, s. 182.

³³⁴Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 180.

değerlendirilebilmektedir³³⁵. Tutuklama tedbirinin gerekli olduğuna dair ispat yükü kamu gücündedir³³⁶. Bu nedenle tutuklama kararlarının, somut olayların niteliklerine göre bireyselleştirilmesi ve tutuklamaya neden olan delillerin açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

Bir kimsenin, salt 5271 sayılı CMK'nın 100/3'üncü maddesinde sayılan suçların varlığından bahisle tutuklanması, uygulamada oldukça yaygın olup bu durum, AİHS'e açıkça aykırılık teşkil etmektedir. Zira karar merci tarafından, söz konusu tedbirin ölçülü olup olmadığı hususu ile kuvvetli suç şüphesinin değerlendirilmesi zorunluluk arz etmektedir. Dolayısıyla, katalog suçlar olarak anılan bu suçların varlığı, gerekçelendirme yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.

Yargılama konusu somut olaydan habersiz bir kimse için hiçbir anlam ifade etmeyecek bir gerekçe, AİHM ve AYM tarafından özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali olarak değerlendirilmektedir³³⁷. Uygulamadaki tutuklama tedbirine ilişkin gerekçelerde, Kanun'da belirtilen tutuklama nedenlerinin sıralanmasıyla yetinilmekte olup somut olaya ilişkin herhangi bir detay yahut spesifik bir durum belirtilmeksizin gerekçe oluşturulmaktadır. Söz konusu kararların, görünüm itibariyle gerekçeli oldukları değerlendirilebilirse de, içerik olarak somut olaya ilişkin herhangi bir gerekçe barındırmadıkları açıktır.

3.1.1.3.5. Kişilerin Özgürlükten Yoksun Bırakılmaya Karşı Başvuru Hakları

AİHS'in 5'inci maddesinin 4'üncü fıkrasında, yakalama veya tutulma suretiyle özgürlüklerinden mahrum bırakılan kimsenin, tutma tedbirinin kanuna uygunluğuna dair kısa bir süre içerisinde karar verilmesi ve tutma tedbirinin kanuna aykırılık teşkil etmesi halinde salıverilme için mahkemeye başvurabilme hakkını haizdir. Keza Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 8'inci fıkrasında da benzer bir düzenleme mevcut olup "*her ne sebeple olursa olsun*" şeklinde belirtilmek suretiyle, kişinin özgürlüğünden ne şekilde mahrum bırakıldığıнын bir öneminin bulunmadığı vurgulanmıştır.

Burada güvence altına alınan hak, özgürlüğünden mahrum bırakılan kimselerin başvuruda bulunabilmelerine ilişkin bir haktır. Bu haliyle, Sözleşme'nin 13'üncü maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkından farklıdır. Zira, etkili başvuru hakkında

³³⁵Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 185.

³³⁶AİHM, T. 26/07/2001, Başvuru No: 33977/96, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 08.03.2025.

³³⁷Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 198.

yalnızca özgürlüğünden mahrum bırakılan kimselere yönelik değil, hak ihlaline uğrayan herkese yönelik bir güvence söz konusudur³³⁸. Bununla birlikte Sözleşme'nin 5/3'üncü maddesindeki düzenleme, yalnızca suç şüphesi nedeniyle tutulan kimselere yönelik güvence sağlarken, 5/4'üncü maddesindeki düzenleme ise, özgürlüğe dair tüm sınırlamalara ilişkin bir düzenlemedir³³⁹.

Hürriyetinden mahrum bırakılanların başvuruda bulunabilecekleri yargı yollarının, belirli ve ulaşılabilir olması gerekir³⁴⁰. Bu bağlamda kişilerin, söz konusu yargı yollarına bizzat ulaşabiliyor olmaları gerekir³⁴¹. Akıl zayıflığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı gibi sebeplerle bizzat başvuruda bulunamayacak kimselerin veli veya vasilerine ulaşılması gerekir³⁴². AİHM'in *D. D./Litvanya Kararında*, şizofreni hastalığı bulunan başvurunun, hukuki ehliyetinin 2000 yılında kısıtlandığı ve üvey babasının istemiyle bakımevine yerleştirildiği, bunun üzerine başvurunun rızasının alınmadığı ve yargısal herhangi bir denetimin uygulanmadığından bahisle bakımevine yerleştirilmesine ilişkin şikayette bulunduğu somut olayda, Mahkeme'ce, her ne kadar ehliyeti kısıtlanmış da olsa, görüşlerini ifade edebilme yeteneği bulunan başvurunun, mahkeme karşısında kendini ifade edebilme ve bu hususta itirazda bulunabilme imkanının verilmesi gerektiğinden bahisle Sözleşme'nin 5/4'üncü maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir³⁴³. Dolayısıyla hakkın kötü niyetli olarak kullanılması ihtimaline binaen, başvurunun veli veya vasi dışında başkaca hukuki bir temsilci ile yapılması da mümkündür.

Sözleşme'nin 5/4'üncü maddesinde düzenlenen hakkın unsurları³⁴⁴ şu şekilde sıralanabilir:

- a. Başvurunun, özgürlüğünden yoksun bırakılan kimseyi salıverme yetkisini haiz, bağımsız ve tarafsız bir yargı merci tarafından incelenmesi gerekir
- b. Başvurulan merci tarafından yapılan incelemenin, tutulmanın kanuni olup olmadığı hususunda olması gerekir.
- c. İncelemenin, kısa bir sürede yapılması gerekir.
- ç. İncelemenin, belirli aralıklarla gerçekleştirilmesi gerekir.

³³⁸Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 205.

³³⁹Şahbaz, s. 222.

³⁴⁰Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 208.

³⁴¹AİHM, T. 28/10/2003, Başvuru No: 58973/00, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁴²AİHM, T. 17/01/2012, Başvuru No: 36760/06, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁴³AİHM, T. 14/02/2012, Başvuru No: 13469/06, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁴⁴Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 209.

Başvurulan merci tarafından yapılan incelemenin, hem kanuna uygunluk yönünden hem de AİHM ve Anayasa'ya uygunluk yönünden yapılması gerekir. Bu kapsamda uygulanan tedbirin, Anayasa'nın 19'uncu maddesi ile Sözleşme'nin 5'inci maddesindeki düzenlemelere uygun olup olmadığının değerlendirilmesi gereklidir³⁴⁵. Bir kimsenin tutulmasına neden olan durumların zamanla değişmesi veya ortadan kalkması pek tabii ki mümkündür³⁴⁶. Bu nedenle, belirli aralıklarla incelemede bulunulması önem arz etmektedir. AİHM'in *Seki/Türkiye Kararında*, tutuklu olan başvurunun yargılanmasına 24.02.2009 tarihinde başlandığı ancak başvurunun mahkeme önüne çıkartıldığı bir sonraki tarihin 01.10.2009 olduğu somut olayda, Mahkeme'ce bu durum ihlal olarak değerlendirilmiştir³⁴⁷. Aynı şekilde Anayasa Mahkemesi'nce de, tutukluluk halinin üç³⁴⁸ ay ve yedi³⁴⁹ ay gibi süreler boyunca duruşmasız bir şekilde incelenmesi hali, söz konusu hakkın ihlali olarak değerlendirilmiştir.

Tutma tedbirinin kanuniliğine dair incelemenin, kısa bir sürede yapılması gerekir. Burada bahsi geçen sürenin başlangıcı, başvurunun başvuruda bulunduğu tarihtir³⁵⁰. Başvurucu tarafından tutukluluğa yönelik itirazda bulunulabilir yahut serbest bırakılmaya ilişkin isteminin reddedilmesi üzerine başvuruda bulunulabilir³⁵¹. Her ikisi de başvuru hakkının kapsamına girmektedir. Dolayısıyla, tutuklama tedbirine itiraz edildiği tarihte, söz konusu süre başlar ve bu hususta kısa bir sürede karar verilmesi gerekir. AİHM içtihatlarına göre sürenin sonu ise, geçen tüm zaman diliminin toplamı dikkate alınarak belirlenir³⁵². Bu bağlamda, söz konusu itirazın yahut istemin değerlendirilmesine ilişkin sürecin tamamı nazara alınmaktadır. Bununla birlikte söz konusu süre, yapılan değerlendirme sonucunda alınan kararın ilgisine tebliğ edilmesine kadar sürer³⁵³.

AİHS'te yer alan hak ve özgürlüklerden birinin ihlal edildiğine ilişkin iddiası olan bir kimsenin, öncelikle AYM'ye bireysel başvuruda bulunarak gerekli iç hukuk yolunu

³⁴⁵Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 241.

³⁴⁶Şahbaz, s. 222.

³⁴⁷AİHM, T. 21/06/2016, Başvuru No: 44695/09, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁴⁸Anayasa Mahkemesi, T. 16/10/2014, Başvuru No: 2012/1221, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1221>, e.t.: 08.03.2025.

³⁴⁹Anayasa Mahkemesi, T. 18/11/2015, Başvuru No: 2013/4128, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/4128>, e.t.: 08.03.2025.

³⁵⁰Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 247.

³⁵¹AİHM, T. 27/09/2007, Başvuru No: 18642/04, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁵²AİHM, Smatana ve diğerleri/Çek Cumhuriyeti Kararı.

³⁵³AİHM, T. 21/02/1996, Başvuru No: 23389/94, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.; AİHM, T. 11/04/2006, Başvuru No: 4528/02, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

tüketmiş olması gerekir³⁵⁴. Ancak pek tabii ki, bu iç hukuk yolunun ulaşılabilir ve etkili olmadığı durumlarda, tüketilmiş olması beklenmeyecektir. İç hukuk yolunun Sözleşme'nin 5/4'üncü maddesi anlamında etkili kabul edilmesi, tutma tedbirinin kanuniliğine dair kısa bir sürede karar verilmiş olmasına bağlıdır³⁵⁵.

3.1.1.3.6. Kişi Özgürlüğünün İhlali Sebebiyle Tazminat Hakkı

AIHS'in 5'inci maddesinin 5'inci fıkrasında, Sözleşme'nin bu maddesine aykırılık teşkil edecek şekilde yakalama veya tutmaya maruz kalan herkesin tazminat hakkının bulunduğu ifade edilmiştir. Bu hüküm, Sözleşme'de tazminat hakkı sağlayan tek hükümdür³⁵⁶. Maddenin 5'inci fıkrası uyarınca, ilk dört fıkra da belirtilen hususlarla ilgili olarak doğan ihlaller neticesinde, iç hukukta tazminat talep edilebilmesi mümkündür. Aynı şekilde Anayasa'nın 19'uncu maddesinin son fıkrasında da, kişilerin uğramış oldukları zararların, tazminat hukuku kapsamında devlet tarafından ödeneceği ifade edilmiştir.

Tazminat hakkının doğabilmesi için, AIHS'in 5'inci maddesinin ilk dört fıkrasında yer alan hükümlerden birinin ihlal edildiğinin AIHM ya da iç hukuktaki adli merciler tarafından tespit edilmiş olması gerekir³⁵⁷. Tazminat hakkının söz konusu olabilmesi için, ihlalin devam ediyor olması aranmaz. Sözleşme'nin bu maddesinin ilgili fıkraları uyarınca tespit edilmiş bir ihlal durumunun gerçekleşmiş olması yeterlidir³⁵⁸. Nitekim, AIHS ile iç hukuktaki düzenlemelere uygun bir tutma hali söz konusu olmuş ise, bu durumda tazminat hakkı doğmayacaktır³⁵⁹.

Kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılması hali, maddi veya manevi olarak zarara uğramasına yol açabilmektedir³⁶⁰. Bununla birlikte, herhangi bir zararın mevcut olmadığı hallerde de kişilerin mağdur sıfatı oluşabilmekte olup bu durumda, zarar bulunmadığından, tazminata hükmedilmesi de gerekmeyecektir³⁶¹. Özgürlükten yoksun kılmaya yönelik bir tedbirin, iç hukukta herhangi bir ihlale yol açmadığı ancak Sözleşme'ye aykırılık teşkil ettiği durumlarda, AIHM tarafından ihlal kararı

³⁵⁴ AIHM, T. 30/04/2013, Başvuru No: 10755/13, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁵⁵ Şirin, **Özgürlük ve güvenlik Hakkı**, s. 252.

³⁵⁶ Harris ve diğerleri, s. 199.

³⁵⁷ AIHM, T. 02/07/2008, Başvuru No: 55861/00, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.;

AIHM, T. 11/04/2006, Başvuru No: 28137/02, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.;

AIHM, T. 18/12/2002, Başvuru No: 24952/94, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁵⁸ AIHM, T. 21/06/2005, Başvuru No: 59512/00, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁵⁹ AIHM, T. 10/12/1975, Başvuru No: 6724/74, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 09.03.2025.

³⁶⁰ Şirin, **Özgürlük ve güvenlik Hakkı**, s. 256.

³⁶¹ Harris ve diğerleri, s. 199.

verilebilmektedir³⁶². Keza, iç hukukta herhangi bir tazminat hakkının bulunmadığı yahut yeterli olmadığı hallerde de Mahkeme’ce ihlal kararı verilebilmektedir³⁶³.

Hakkında hukuka aykırılık teşkil edecek şekilde tutma tedbiri uygulanan bir kimsenin, tazminat isteminde bulunabilmesi, uygulanan tedbirinin kesinleşmesine bağlıdır. Zira, tutuklama kararının kesinleşmediği hallerde, tazminat isteminde bulunulması mümkün olmayacaktır. Bu husus, 5271 sayılı CMK’nın “Tazminat İsteminin Koşulları” başlıklı 142’nci maddesinde belirtilmiş olup madde metnine göre, ilgili kararın kesinleştiğinin tebliğ edilmesinden itibaren 3 ay ve herhalde kesinleşme tarihinden itibaren 1 yıl içerisinde tazminat talebinde bulunulabileceği belirtilmiştir.

3.2.Tutuklama Tedbirine Karşı Bireysel Başvuru Hakkı

Koruma tedbirlerinden biri olan tutuklama tedbiri, kişi özgürlüğü hakkına doğrudan ve ağır bir müdahale içermesi sebebiyle, diğer koruma tedbirlerine kıyasla ayrı bir öneme sahiptir. Özgürlük hakkı, Anayasa ile AİHS tarafından koruma altına alınmış temel bir insan hakkıdır. Dolayısıyla bu hak, Anayasa’nın 148’inci maddesinin 3’üncü fıkrası uyarınca, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruya konu edilebilmektedir. Bu kapsamda, hakkında uygulanan tutuklama tedbiri dolayısıyla hak ihlaline uğradığını iddia eden bir kimsenin, olağan kanun yolu imkanlarını tüketme koşuluyla, AYM’ye bireysel başvuru yoluna gidebilmesi mümkündür.

3.2.1.Kabul Edilebilirlik Yönünden İnceleme

Anayasa Mahkemesi’nce, yapılan bireysel başvuruların kabul edilebilir olup olmadığına ilişkin birtakım kriterler incelenerek söz konusu başvuruların kabul edilebilir olup olmadıkları yönünde bir sonuca ulaşılmaktadır³⁶⁴. Mahkeme’ce bu inceleme resen gerçekleştirilir.

Yapılan bireysel başvuruların süresi, kabul edilebilirlik kriterlerinden biri olup Mahkeme’ce her aşamada nazara alınması gereken bir ölçüttür. AYM’ye bireysel başvuruda bulunma süresi, 6216 sayılı Kanun’un 47’nci maddesinin beşinci fıkrası ile Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 64’üncü maddesi uyarınca, hak ihlaline ilişkin kanun yolları tüketildikten sonra bireysel başvuru yoluna gidilebilecektir. Kişi hakkında

³⁶²AİHM, T. 20/09/2005, Başvuru No: 46262/99, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 10.03.2025.

³⁶³AİHM, T. 22/02/1989, Başvuru No: 11152/84, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>, e.t.: 10.03.2025.

³⁶⁴Ekinci, s. 167.

tutuklama tedbirinin uygulanmış olduğu hallerde, tutuklama tedbirine ilişkin yapılan itirazın kesinleşmesinden itibaren 30 gün içerisinde bireysel başvuruda bulunulabilecektir. Bu bağlamda, sulh ceza hakimliğince hakkında tutuklama kararı verilen bir kimsenin, ilgili asliye ceza mahkemesine tutukluluğa karşı itirazda bulunması üzerine, asliye ceza mahkemesince itirazın reddine karar verilir ise, asliye ceza mahkemesince verilen bu karar kesin nitelikte olduğundan ve bu karara karşı başkaca bir itiraz yolu da öngörülmediğinden, söz konusu kararın bireysel başvuru yoluna taşınması mümkün olacaktır. Keza, tutukluluğun gözden geçirilmesi sonucunda verilen tutukluluğun devamına ilişkin kararlar ile tahliye taleplerine ilişkin verilen kararların itiraz üzerine kesinleşmeleri halinde, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunulabilecektir. Bununla birlikte, Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 7'nci fıkrası uyarınca, tutuklu kimselerin makul bir sürede yargılanmayı talep etme hakları mevcuttur. Bu durumda, makul bir süreyi aşacak şekilde tutuklu bulunan kimselerin, tutukluluk durumlarının makul süreyi geçmesi anından itibaren, başvuru süresine ilişkin herhangi bir sınırlandırma uygulanmaksızın, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluna gidebilmeleri gerekir.

Kabul edilebilirliğe ilişkin bir diğer kriter ise, olağan başvuru yollarının tüketilmiş olmasıdır. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kurumunun, ikincil olma özelliği dolayısıyla bireysel başvuru yoluna gidilmeden önce olağan başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin *K. P. Başvurusuna* ilişkin kararında, tutuklama tedbirinin hukuka aykırılık teşkil ettiğine ilişkin bireysel başvurularda, kişilerin şikayetlerinin temel amacı, hukuka aykırılık ile tutukluluğun haklı sayılabilmesini sağlayacak nedenlerin mevcut olmadığının tespit edilmesi olduğu, bu tespitin gerçekleştirilmesi halinde, kişinin serbest kalması yolunun açılacağı, dolayısıyla salıverilmeyi sağlamak amacıyla yapılan bireysel başvuruların, olağan kanun yollarının tüketilmesi koşuluyla, tutuklama tedbirinin devam ettiği süre boyunca yapılabilmesinin mümkün olduğu belirtilmiştir³⁶⁵.

Anayasa Mahkemesi'nin *M. Y. Başvurusuna* ilişkin kararında ise, suç şüphesi nedeniyle tutuklama kararı verildiği hallerde, tutukluluğun kanunda belirtilen süreleri veya makul süreyi aştığı yönünde bir iddia ileri sürülerek yapılan bireysel başvurularda, tutukluluk halinin devamı kararlarına ilişkin bireysel başvuruların, tüm başvuru yolları

³⁶⁵Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/726, Prg. 30, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/726>, e.t.: 15/03/2025.

tüketildikten sonra başvuru süresi içerisinde yapılması gerektiği, somut olayda ise tutukluluk haline ilişkin duruşmada verilen karara karşı olağan başvuru yollarının tüketilmediği belirtilerek başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir³⁶⁶.

Anayasa Mahkemesi’nce, hakkında tutuklama tedbirine karar verilen kimsenin, 5271 sayılı CMK’nın 141’inci maddesinde düzenlenen tazminat yolunu tüketmesi aranmamaktadır³⁶⁷. Zira Mahkeme’ce, tüketilmesi beklenen yolların hak ihlalinin giderebilecek nitelikte etkili ve ulaşılabilir olması gerektiği belirtilmiş olup bu kapsamda, salt başvuru yolu öngörülmüş olmasının yeterli bulunmayacağı, aynı zamanda etkili olduklarının da ortaya konmuş olması gerektiği vurgulanmıştır³⁶⁸. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi’nin *R. A. Başvurusuna* ilişkin kararında, koruma tedbirlerine ilişkin tazminat hakkının, başvuruda bulunan kimselerin tutukluluk sürelerine ve tahliyelerine ilişkin taleplerine çözüm üretmediği, tazminat hakkının kullanılması halinde, yalnızca zarar tazmininin sağlanacağı ve bu durumun tahliyeye ilişkin herhangi bir etkisinin olmayacağı, bu nedenle tazminat hakkına ilişkin başvuruda bulunulmasının, çözüme kavuşturulması istenen şikayet açısından etkili sayılamayacağı, dolayısıyla tüketilmesinin gerekmeyeceği ifade edilmiştir³⁶⁹.

Anayasa Mahkemesi’nin *F. A. Başvurusuna* ilişkin kararında, bireysel başvuruda bulunan başvuru sahibinin, yargılamasının yapıldığı mahkemece tahliye edildiği ve tutuksuz olarak yargılamasının yapıldığı dava sonucunda hakkında mahkumiyet hükmü kurulduğu somut olayda, Anayasa Mahkemesi’nce başvuru sahibinin tutukluluğun makul olmadığına ilişkin iddiası değerlendirilerek başvuru için CMK’nın 141’inci maddesinde düzenlenen tazminat hakkının etkili bir yol olacağı belirtilmiş ve öngörülen başvuru yollarının tüketilmediği belirtilerek başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir³⁷⁰. Bu durumda Anayasa Mahkemesi’nce, yargılama esnasında tahliye edilmiş olan başvuru sahipleri yönünden, CMK’nın 141’inci maddesinde düzenlenen tazminat hakkının etkin bir yol olup olmadığı somut olay bazında değerlendirilmek

³⁶⁶Anayasa Mahkemesi, T. 30/12/2014, Başvuru No: 2014/1313, Prg. 28, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1313>, e.t.: 15/03/2025.

³⁶⁷Burcu Zoğlar Durmaz, “Uzun Tutukluluk Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kanun/Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı (Uzun Tutukluluk ve Anayasa 148/3)”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.150, Ankara 2020, s. 15.

³⁶⁸Anayasa Mahkemesi, T. 14/10/2015, Başvuru No: 2013/2950, Prg. 35, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2950>, e.t.: 15/03/2025.

³⁶⁹Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/239, Prg. 33, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/239>, e.t.: 15/03/2025.

³⁷⁰Anayasa Mahkemesi, T. 10/10/2019, Başvuru No: 2018/2521, Prg. 64, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/2521>, e.t.: 15/03/2025.

suretiyle başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğine ilişkin karar verildiği söylenebilir. AYM'nin bir başka kararında ise, hakkındaki mahkumiyet hükmü kesinleşen başvuru, azami tutukluluk süresinin aşıldığından bahisle bireysel başvuruda bulunduğu somut olayda, Mahkeme'ce bireysel başvuruya ilişkin karar verildiği tarihte tazminat hakkının kullanılması için öngörülen dava açma süresinin geçmiş olduğu, bu nedenle başvuru tazminat hakkının ulaşılabilir durumda olmadığı, bu haliyle başvuru tüketmesini gerektirir herhangi bir başvuru yolunun bulunmadığı değerlendirilmiştir³⁷¹.

Kabul edilebilirlik kriterlerinden bir diğeri, kişi yönünden yetki hususudur. Kişi hürriyeti hakkı dolayısıyla ölen kimsenin yakınları tarafından gerçekleştirilen bireysel başvurular ile hakkındaki tutma kararı nedeniyle cezaevinde bulunan kimselerin yakınları tarafından gerçekleştirilen bireysel başvurular, kişi yönünden yetki açısından değerlendirmeye tabi tutulan başvurulara örnek olarak gösterilebilir. Anayasa Mahkemesi'nce, kişi hürriyeti hakkının yaşam hakkını direkt olarak etkilediği hallerde, kişilerin yakınlarının bireysel başvuruda bulunabileceği kabul edilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin *S. O. Başvurusuna* ilişkin kararında, kişi hürriyeti hakkı kapsamında dolaylı olarak mağdurluğun mevcut olup olmadığı hususunun irdelenmesi gerektiği, kişi hürriyeti hakkının kişilere sıkı sıkıya bağlılık arz eden ve devredilemez haklardan olduğu, kural olarak eş veya yakın akrabaların mağdurla ilgili olarak ihlal iddiasında bulunamayacakları, diğer bir deyişle bahsi geçen kişilerin mağdurluk statülerinin bulunmadığı ancak kişi hürriyetinin ihlaline sebebiyet verdiği iddiasında bulunulan tedbirin, yaşam hakkına ilişkin şikayet ile bağlantılı olduğu durumlarda, mağdur olduğu iddia edilen kimsenin eşi veya yakın akrabalarının bireysel başvuruda bulunabilecekleri kabul edilmiştir³⁷². Başvurucunun oğlunun cezaevinde bulunduğu esnada yaşamına son verdiği, oğlunun yasal temsilcisi konumunda olan başvuru, sosyal inceleme raporu uyarınca psikiyatrik durumu nedeniyle tedaviye ihtiyaç duyan oğlunun bu durumuyla ilgili herhangi bir önlemin alınmadığı ve bu nedenle ceza infaz kurumundaki yetkili kimselerin bu durumdan sorumlu olmaları gerektiği yönünde yaşam hakkına ilişkin bireysel başvuruda bulunduğu somut olayda, Mahkeme'ce somut olaydaki tutuklama tedbirinin hukuka aykırılığına ilişkin şikayet ile yaşam hakkına

³⁷¹Anayasa Mahkemesi, T. 11/12/2018, Başvuru No: 2015/10260, Prg. 34, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/10260>, e.t.: 15/03/2025.

³⁷²Anayasa Mahkemesi, T. 17/07/2019, Başvuru No: 2015/19167, Prg. 37, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19167>, e.t.: 15/03/2025.

ilişkin şikayetin doğrudan bağlantılı olduğu değerlendirilerek ölen kişinin yasal temsilcisi olan başvurucunun, başvuruda bulunmaya yetkili olduğuna karar verilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nce, bireysel başvuruda bulunduktan sonra vefat eden başvurucunun mirasçısı olacak kimselerin, bireysel başvuruyu sürdürebilmeleri için bu yönde taleplerinin mevcut olması ve bu hususta menfaatlerinin söz konusu olması aranmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin *T. G. Başvurusuna* ilişkin kararında, başvurucunun mirasçılarının mirası reddetme haklarının olduğu, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 606'ncı maddesinde mirasın 3 ay içerisinde reddedilebileceğinin belirtildiği, bu nedenle mirası reddetme süresi nazara alınarak mirasçıların başvurusuna ilişkin makul sürenin belirlenmesi gerektiği, dolayısıyla mirasçıların başvuruyu devam ettirmeye dair taleplerini, başvurucunun ölüm tarihinden itibaren dört ay içerisinde Anayasa Mahkemesi'ne iletmeleri gerektiği belirtilmiştir³⁷³.

Tutuklama tedbiri dolayısıyla AYM'ye bireysel başvuruda bulunulabilmesi için, zaman yönünden yetki kriterinin de sağlanmış olması gerekir. AYM'nin zaman yönünden yetkisinin başladığı 23.09.2012 tarihi öncesinde kesinleşmiş olan kararlar dolayısıyla bireysel başvuruda bulunulması halinde, Mahkeme tarafından zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle başvuruların kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir³⁷⁴. Bu kapsamda, bireysel başvuru yolunun açıldığı tarih olan 23.09.2012 tarihinden önce tutuklama tedbirinin tahliyeyle sona ermesi ya da bu tarihten önce mahkumiyet kararı verilerek tutukluluğun statüsünün değişmesi hallerinde Anayasa Mahkemesi'nin zaman yönünden yetkisi bulunmayacaktır. Anayasa Mahkemesi'nin E.K. başvurusuna ilişkin kararında, ilk derece mahkemelerince verilen mahkumiyete ilişkin kararların, Mahkeme'nin yetkisinin başladığı 23.09.2012 tarihinden sonra alınmış olmasının gerektiği, bahsi geçen tarih öncesinde alınan bir nihai karar ile sonlanan tutuklama tedbirine dair bireysel başvurunun, zaman yönünden yetki kapsamında olmadığı kabul edilmiştir³⁷⁵.

Uygulamada, hüküm özlü tutukluluk ya da hükmen tutukluluk olarak adlandırılan, mahkumiyet hükmü sonrasında da tutuklama tedbirinin devam ettiği hallere ilişkin bireysel başvurularda, Mahkeme'ce zaman yönünden yetki, tutukluluğun hükmen tutukluluğa dönüştüğü tarihe göre belirlenmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin *N. T.*

³⁷³Anayasa Mahkemesi, T. 09/01/2019, Başvuru No: 2017/21163, Prg. 20, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/21163>, e.t.: 16/03/2025.

³⁷⁴Ekinci, s. 184.

³⁷⁵Anayasa Mahkemesi, T. 17/07/2019, Başvuru No: 2013/7637, Prg. 62, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7637>, e.t.: 16/03/2025.

Başvurusuna ilişkin kararında, başvurucunun 28.01.2005 tarihinde tutuklandığı, 04.09.2012 tarihinde ise başvurucunun mahkumiyetine hükmedildiği ve başvuru hakkında verilen tutukluluğun devamı yönündeki kararların Anayasa Mahkemesi'nin zaman yönünden yetkisinin henüz başlamamış olduğu dönemde kesinleştikleri, başvurucunun zaman yönünden yetki başladıktan sonra da tutukluluğa itirazda bulunduğu ve bu itirazının da reddedildiği somut olayda, Mahkeme'ce, zaman yönünden yetkinin başladığı tarih sonrasında verilse dahi, bu kararların tutma tedbirinin niteliğine herhangi bir etkilerinin bulunmayacağı, başvurucunun suç şüphesine dayalı tutma halinin, mahkumiyet kararının verilmesiyle birlikte sona erdiği, bu nedenle hükmen tutukluluğa ilişkin itirazın 23.09.2012 tarihinden sonra gerçekleşmesinin zaman yönünden yetkiye herhangi bir etkisinin bulunmayacağı belirtilerek başvurunun zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir³⁷⁶.

Kabul edilebilirlik kriterleri arasında bulunan bir diğer husus ise, ihlal iddiasının açıkça dayanaktan yoksun olmamasıdır. AYM'nin *N. A. Başvurusuna* ilişkin kararında, başvurucunun tutuklandığını ileri sürdüğü ancak tutuklanmasına kanıt teşkil edecek ifade veya sorgu tutanakları, tutukluluğa ilişkin karar veya iddianame gibi herhangi bir evrak sunmadığı, tutukluluğa ilişkin ihlal iddiasını temellendirmediği ve delillerini sunarak iddia ettiği ihlal durumuna ilişkin açıklamada bulunma yükümlülüğünü yerine getirmediği belirtilerek başvurucunun ihlal iddiasını kanıtlayamadığından bahisle Mahkeme'ce başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması sebebiyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir³⁷⁷. İlgili kararda açıkça belirtildiği üzere, Anayasa Mahkemesi'nce, tutuklama nedenlerini oluşturan evrakların bireysel başvuru formuna eklenmesi beklenmekte olup ihlal iddiasına ilişkin herhangi bir evrakın eklenmemesi halinde, başvurunun kanıtlanmamış şikayet olarak değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır.

İhlale yol açtığı iddia edilen durumun, Anayasal açıdan önemli olması da kabul edilebilirlik kriterleri arasındadır. Anayasa Mahkemesi'nin *D. D. Başvurusuna* ilişkin kararında, başvurucunun tutukluluk haline karşı itirazda bulunduğu ve itiraz incelemesine ilişkin savcılık görüşünün kendisine haber verilmemesi sonucunda, silahların eşitliği ilkesine aykırılık olduğundan bahisle başvurucunun bireysel

³⁷⁶Anayasa Mahkemesi, T. 09/01/2014, Başvuru No: 2012/1040, Prg. 48, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1040>, e.t.: 16/03/2025.

³⁷⁷Anayasa Mahkemesi, T. 21/11/2017, Başvuru No: 2014/11189, Prg. 18, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/11189>, e.t.: 16/03/2025.

başvuruda bulunduğu somut olayda, Mahkeme’ce ilgili başvurunun Anayasa’nın uygulanması ya da temel hakların kapsamlarının belirlenebilmesi yönünden herhangi bir önem taşımadığı sonucuna varılmış olup bu doğrultuda başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olması sebebiyle kabul edilemez olduğuna kadar verilmiştir³⁷⁸.

3.2.2.Esas Yönünden İnceleme

Yapılan bireysel başvurular Anayasa Mahkemesi’nce öncelikle kabul edilebilirlik açısından incelemeye tabi tutulur. Kabul edilebilirlik aşamasını geçen başvuruların ise, Mahkeme’ce esas yönünden incelemeleri yapılır. Tutuklama tedbiri dolayısıyla Mahkeme önüne gelen bireysel başvurularda sırasıyla, kanuniliğe dair inceleme, kuvvetli suç şüphesinin varlığına dair inceleme, meşru amaç ve ölçülülük yönünden inceleme yapılmaktadır. Anayasa Mahkemesi’nin tutuklama tedbirine yönelik yapmış olduğu bu incelemeleri ayrı başlıklar altında irdelemek yerinde olacaktır.

3.2.2.1.Kanunilik Şartı

Tutuklamaya ilişkin bireysel başvurular, Anayasa Mahkemesi’nce öncelikle kanunilik yönünden incelenmekte olup bu doğrultuda başvuru konusu edilen tutuklama tedbirine ilişkin dayanakların kanuni olup olmadığı hususu değerlendirilmektedir³⁷⁹. Anayasa’nın 13’üncü maddesindeki temel hak ve özgürlüklerin yalnızca kanun ile kısıtlanabileceğine dair düzenleme dolayısıyla kısıtlamaya neden olan işlem veya eylemin kanundan kaynaklanması gerekmektedir³⁸⁰. Anayasa Mahkemesi’nce, keyfiliğin önlenmesi amacıyla, kısıtlamaya neden olan kanunun açık ve anlaşılır olmasının yanı sıra ulaşılabilir olması da aranmaktadır³⁸¹. Anayasa Mahkemesi’nin *V. K. Başvurusuna* ilişkin kararında, kişi özgürlüğüne ilişkin kısıtlamaların kanuna uygunluğunu gözetme yükümlülüğünün kural olarak idare ve yerel mahkemelere ait olduğu, Anayasa’nın 19’uncu maddesinin temel amacının kişilerin özgürlüklerinin keyfi olarak kısıtlanmasının engellenmesi olduğu, kişi özgürlüğüne ilişkin olarak uygulanan kısıtlama hallerinin bu maddeye uygunluk arz etmesi ve keyfiyetten uzak olması gerektiği, bu nedenle Mahkeme’ce, tutukluluk halinin kanuni bir dayanağı olup olmadığının

³⁷⁸Anayasa Mahkemesi, T. 25/05/2017, Başvuru No: 2014/10405, Prg. 101-102-103, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/10405>, e.t.: 16/03/2025.

³⁷⁹Haşim Özpölat, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Maddi Anlamda Kanun Kriteri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.33, Ankara 2018, s. 610-611.

³⁸⁰Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 61.

³⁸¹Özpölat, s. 613-614.; Şirin, *Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*, s. 65-66.

incelenmesi gerektiği, bununla birlikte keyfiliğin engellenebilmesi açısından ilgili kanunun erişilebilir ve öngörülebilir olmasının da gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir³⁸².

Tutuklamanın kanuni dayanakları, Anayasa, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Türkiye'nin tarafı olduğu sözleşmelerdir. Kanuni dayanaktan yoksun bir tutuklama, özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline sebebiyet verecektir. Tutuklama tedbirinin yerine getirilmesi esnasında, bazı hallerde idare tarafından fazladan tutma halleri oluşabilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nce fazladan tutma haline ilişkin değerlendirme yapılırken, tedbirin uygulanması sırasında idarenin özenli davranıp davranmadığını incelemek suretiyle, makul sayılabilecek zaman dilimlerini fazladan tutma hali olarak değerlendirmemektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin *E. E. Başvurusuna* ilişkin kararında, başvurunun tahliye edildiği ve buna ilişkin yazının aynı gün saat 11.33'te cezaevi UYAP ekranına düştüğü, bunun üzerine başvurunun 16.25'te cezaevinden tahliye edildiği, bu haliyle tahliye kararının üzerinden yaklaşık beş saat geçtikten sonra salıverildiği, bu süre zarfında başvurunun adliyeden çıkartılarak cezaevine geri getirildiği ve çıkış işlemlerine başlandığı, bu hususta tahliye kararını veren mahkemenin kalemi aranarak tahliye kararının teyit edildiği somut olayda, Mahkeme'ce teyit işleminin hata ve karışıklıkların engellenmesi açısından gerekli olduğu, keza başvurunun cezaevinden çıkışının sağlanması adına yapılan işlemlerin de makul sürede gerçekleştirildiği, nitekim başvurunun çıkış anının görüş saatine denk gelmesinden kaynaklı olarak gecikmenin yaşanmış olduğu ancak bu hususta idarenin özensiz herhangi bir eyleminin bulunmadığı belirtilerek Anayasa'nın 19'uncu maddesinin ihlal edilmediğine karar verilmiştir³⁸³.

Tutuklama kararları ile tutuklama tedbirinin devamına ilişkin kararların gerekçeli olması hususu, tedbirin kanuniliğine ilişkin incelemenin unsurlarından biridir. Tutuklama tedbirine ilişkin kararın gerekçeli olması, tutuklama kararının denetlenebilirliği açısından önem arz etmektedir³⁸⁴. Anayasa'nın 141'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında tüm mahkeme kararlarının gerekçeli olması gerektiği belirtilmiş olup 5271 sayılı CMK'nın 101'inci maddesinin ikinci fıkrasında, tutuklama tedbirine ilişkin kararların gerekçesinde bulunması gereken hususlar sıralanmıştır³⁸⁵.

³⁸²Anayasa Mahkemesi, T. 16/07/2014, Başvuru No: 2013/6099, Prg. 32, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6099>, e.t.: 16/03/2025.

³⁸³Anayasa Mahkemesi, T. 21/02/2018, Başvuru No: 2014/4651, Prg. 48, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4651>, e.t.: 16/03/2025.

³⁸⁴M. Nedim Bekri, "Gerekçeli Karar Hakkı", **Ankara Barosu Dergisi**, S.3, Ankara 2014, s. 208.

³⁸⁵Bu hususa çalışmanın birinci bölümünde bulunan "*Tutuklama Kararlarının Gerekçeli Olması*" başlığı altında yer verildiğinden, bu başlık altında ayrıca değinilmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi'nin *M. G. Başvurusuna* ilişkin kararında, 24.08.2011 ile 10.10.2013 tarihleri arasındaki 24 duruşma boyunca somut bir delilden bahsedilmeksizin salt suçun vasıf ve mahiyeti üzerinde durularak başvurunun tutukluluk halinin devamına karar verildiği, 12.04.2012 tarihli duruşmada herhangi bir gerekçe sunulmaksızın başvurunun tutukluluk halinin devamına karar verildiği, 28.09.2012 tarihli duruşmada delillerin henüz eksiksiz olarak toplanamamış olması ile müşteki sayısının fazlalığına değinildiği, 20.08.2013 tarihli duruşmada ise, kaçma şüphesinden bahsedildiği, 07.11.2013 tarihinde ise sayılanlara ek olarak tutukluluk halinin orantılı olduğu hususundan bahsedildiği somut olayda, Anayasa Mahkemesi'nce, yerel mahkemenin tutuklama sebeplerine ilişkin kişiselleştirmede bulunmaksızın yüzeysel ve benzer gerekçelerle başvurunun tutukluluk halinin devamına karar verdiği, hem kuvvetli suç şüphesi hem de tutuklama sebepleri yönünden somut olgulara dayanılmadığı, mahkeme gerekçesinin tutuklama tedbirinin haklılığını gösterebilecek özende olmadığı belirtilerek tutuklama tedbirine ilişkin gerekçenin yetersiz ve ilgisiz olduğu değerlendirilmiştir³⁸⁶.

Tutuklama tedbirinin kanuniliğine ilişkin incelemenin unsurlarından bir diğeri ise, tutukluluk süreleridir. Kişinin tutuklu kaldığı sürenin, kanunda öngörülen azami süreleri aştığı hallerde, Anayasa Mahkemesi'nce tutuklama tedbirinin kanuni dayanağının bulunmadığı değerlendirilerek ihlal kararı verilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin *C. G. Başvurusuna* ilişkin kararında, başvurunun 19.01.2009 tarihinde tutuklandığı ve tutukluluğa ilişkin azami sürenin 20.01.2014 tarihinde dolduğu somut olayda, Mahkeme'ce azami süre dolduktan sonraki tutukluluk durumunun kanuna aykırılık teşkil ettiği, her ne kadar başvuru tarafından tutuklama tedbirinin gerekçelendirilmediğinden bahisle ayrıca bir hak ihlalinin daha mevcut olduğu ileri sürülmüşse de, somut olayda tutukluluk süresinin kanunda öngörülen azami süreyi aştığı, bu haliyle kanuni olmaktan çıkan tutuklama tedbirinin ayrıca gerekçelendirme yönünden incelenmesine gerek duyulmadığı belirtilmiştir³⁸⁷. Anayasa Mahkemesi'nce tutukluluk süresinin hesabında, gözaltı veya tutuklama tarihi sürenin başlangıcı olarak kabul edilmekte olup sürenin sonu ise, kişinin serbest bırakıldığı yahut yerel mahkemece mahkumiyet hükmü kurulduğu tarihtir. Mahkeme'ce yalnızca ilk derece mahkemesindeki tutukluluk hali süre hesabına

³⁸⁶Anayasa Mahkemesi, T. 17/05/2016, Başvuru No: 2014/1268, Prg. 60-61, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1268>, e.t.: 16/03/2025.

³⁸⁷Anayasa Mahkemesi, T. 23/07/2014, Başvuru No: 2014/2275, Prg. 40, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2275>, e.t.: 16/03/2025.

dahil edilmektedir. Tıpkı AİHM gibi Anayasa Mahkemesi de, temyiz aşamasındaki tutukluluk halini, makul tutukluluk süresinin hesabında dikkate almamaktadır³⁸⁸.

3.2.2.2.Kuvvetli Suç Şüphesinin Bulunması Şartı

Anayasa Mahkemesi'ne göre, bir kimsenin tutuklanabilmesi için, bu kimsenin suç işlediği yönünde kuvvetli belirti bulunması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin *H. A. Başvurusuna* ilişkin kararında, kuvvetli belirtinin tutuklama tedbiri açısından olmazsa olmaz bir unsur olduğu, kişi hakkındaki isnadın kuvvetli ve inandırıcı delillere dayandırılması gerektiği, inandırıcı delil olarak değerlendirilebilecek olguların somut olayın özelliklerine göre belirlenebileceği belirtilmiştir³⁸⁹. Bununla birlikte AYM'nin *Y. P. Başvurusuna* ilişkin kararında ise, bir kimsenin yakalanması ya da tutuklanması esnasında dosya kapsamındaki delillerin tamamen toplanmasının aranmadığı, tutuklama tedbirindeki amacın muhakeme sürecini sağlıklı bir biçimde yürütmek olduğu, bu nedenle suç isnadına dayanak oluşturan hususlar ile mahkumiyete gerekçe oluşturan hususların aynı düzeyde değerlendirilmemeleri gerektiği ifade edilmiştir³⁹⁰. Bu durumda Anayasa Mahkemesi'nce, tutuklama kararının verildiği anda tüm delillerin toplanmış olmasının beklenmediği ve delillerin tamamen toplanmamış olmasının ihlal nedeni olarak kabul edilmediği söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi, tutuklama kararına ilişkin esas yönünden yaptığı incelemede, yalnızca tutuklama kararında gösterilen deliller üzerinden değerlendirme yapmamakta, tutuklama tedbirinin uygulanması anından sonra dosyaya dahil olan delilleri de nazara almaktadır³⁹¹. Diğer bir deyişle, salt mahkeme veya hakimin tutuklama gerekçesiyle yetinmemekte, kuvvetli suç şüphesine ilişkin incelemesini, elde edilen tüm deliller üzerinden gerçekleştirmektedir³⁹². Bu aşamada belirtmek gerekir ki, Anayasa'nın 38'inci

³⁸⁸Anayasa Mahkemesi, T. 11/03/2015, Başvuru No: 2014/1425, Prg. 36-37-38, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1425>, e.t.: 16/03/2025.; Anayasa Mahkemesi, T. 23/07/2014, Başvuru No: 2013/8694, Prg. 29, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8694>, e.t.: 16/03/2025.; Anayasa Mahkemesi, T. 15/10/2014, Başvuru No: 2014/239, Prg. 28, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/239>, e.t.: 16/03/2025.

³⁸⁹Anayasa Mahkemesi, T. 18/06/2014, Başvuru No: 2013/2814, Prg. 46, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2814>, e.t.: 16/03/2025.

³⁹⁰Anayasa Mahkemesi, T. 04/06/2015, Başvuru No: 2013/2312, Prg. 54, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2312>, e.t.: 17/03/2025.

³⁹¹Anayasa Mahkemesi, T. 28/11/2019, Başvuru No: 2017/29347, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29347>, e.t.: 17/03/2025.

³⁹²Anayasa Mahkemesi, T. 16/07/2014, Başvuru No: 2012/1108, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1108>, e.t.: 17/03/2025.

maddesinin 6'ncı fıkrasında kanuna aykırılık teşkil edecek şekilde elde edilen hiçbir bulgunun, delil olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda, kuvvetli suç şüphesinin varlığına ilişkin yapılacak olan değerlendirmede, yalnızca hukuka uygun olan delillerin değerlendirmeye esas alınabilmesi mümkün olup hukuka aykırılık teşkil eden delillerin değerlendirilmesi suretiyle tutuklama tedbirine hükmedilemeyecektir.

Anayasa Mahkemesi'nin kuvvetli suç şüphesine ilişkin değerlendirmelerinin yerel mahkemelere etkisi ile tutuklama tedbiri dolayısıyla incelemede bulunduğu bireysel başvurularda yerindelik denetimi hususlarının irdelendiği *Ş. A. Başvurusuna*³⁹³ değinmek yerinde olacaktır. Karara göre, hakkında silahlı terör örgütüne üye olmaksızın örgüt adına suç işleme suçu dolayısıyla iddianame tanzim edilen başvurucunun, kuvvetli suç şüphesini gösteren somut olgular bulunmaksızın tutuklandığını iddia ettiği somut olayda, Mahkeme'ce, başvurucunun çalıştığı gazetede yazmış olduğu makalelerin muhalif düşünceler içerdiği ancak başvuru hakkında ilgili terör örgütünün amaçlarına uygun bir şekilde davrandığını gösteren somut delillerin ortaya konmadığı belirtilerek başvurucunun kişi özgürlüğü hakkının ihlal edildiği yönünde karar verilmiş ve mevcut ihlalin giderilmesi amacıyla karar evrakları, başvurucunun tutuklu olarak yargılandığı ilk derece mahkemesine gönderilmiştir. Söz konusu karar, başvuru tarafından da ilgili mahkemeye sunulmuş ve tahliye talebinde bulunulmuştur. Yerel mahkeme ve itiraza bakmakla görevli mahkeme tarafından Anayasa Mahkemesi'nce kanun yollarında nazara alınması gereken hususlarda denetleme yapılamayacağı, Mahkeme'ce işin esasına girilmesi halinin görev gaspı sayılacağı ve Mahkeme'nin vermiş olduğu kararın bağlayıcı nitelikte olmadığı ileri sürülerek tahliye talebine ilişkin karar verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir. Bunun üzerine başvuru tarafından, yerel mahkemece ihlal kararının nazara alınmadığından bahisle yeniden bireysel başvuruda bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi'nce, Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 3'üncü fıkrasında tutuklama tedbirinin açıkça düzenlendiği, anayasal açıdan bir kimsenin suç işlediğine ilişkin kuvvetli belirtinin mevcut olması gerektiği, aksi halde bu kimsenin tutuklanmasının mümkün olmayacağı, bu nedenle tutuklama tedbiri dolayısıyla kişi özgürlüğü hakkının ihlal edildiğinden bahisle yapılan bireysel başvurularda, Anayasa Mahkemesi'nin suçun işlendiği hususunda kuvvetli belirtinin mevcut olup olmadığına dair denetimde bulunmasının, anayasal açıdan zorunluluk arz ettiği, zira AYM'nin Anayasa'da açıkça

³⁹³AYM, Şahin Alpay Başvurusu, Başvuru No: 2016/16092.

düzenlenmiş olan bir güvenceyi nazara almaksızın incelemede bulunmasının mümkün olmadığı, dolayısıyla Mahkeme'nin Anayasa'da açıkça düzenlenen bir hususta incelemede bulunmasının, yerindelik denetimi yahut kanun yolunda gözetilmesi gereken bir hususun incelenmesi olarak adlandırılmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir.

3.2.2.3.Meşru Amaç Şartı

Anayasa Mahkemesi'nin tutuklama tedbirine ilişkin incelemelerindeki ölçütlerden biri, meşru amaçtır. Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 3'üncü fıkrasında, tutukluluğun şartları belirtilmiştir. Buna paralel olarak CMK'nın 100'üncü maddesinde tutuklama sebepleri düzenlenmiştir. Madde metnine göre, kaçma şüphesini gösteren somut olgular varsa, kişinin davranışları delilleri yok etme, gizleme ya da değiştirme yahut tanık, mağdur ya da başkalarına baskı yapma hususlarında kuvvetli şüphe arz ediyorsa, bu durumda tutuklama sebebi varsayılabilir. Anayasa Mahkemesi'nce, tutuklama nedenleri, makul sürede serbest bırakılma hakkı kapsamında detaylıca incelenmekte olup Mahkeme'ce meşru amaç şartı denetlenirken, tutukluluğa ilişkin ilk kararda belirtilen tutuklama nedenleri, meşru amaç kapsamında yeterli görülmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin *S. Ö. Başvurusuna*³⁹⁴ ilişkin kararında, başvurusunun silahlı terör örgütüne üye olma suçu dolayısıyla tutuklandığı, ilgili tutuklama kararında gerekçe olarak suç şüphesinin varlığı ile tedbirin ölçülü olduğunun gösterildiği, bununla birlikte tutuklama sebebi olarak söz konusu suçun katalog suçlardan olduğunun belirtildiği, başvurusunun tutuklama tedbirine ilişkin karara itiraz ettiği ve benzer gerekçelerle itirazın reddine karar verildiği, bunun üzerine başvuru tarafından kişi özgürlüğü hakkının ihlal edildiğinden bahisle bireysel başvuruda bulunulduğu somut olayda, Mahkeme'ce CMK'nın 101'inci maddesinin ikinci fıkrasına atıfta bulunulduğu ve tutuklama tedbirine ilişkin sebepler ile kuvvetli belirtinin gerekçelendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kararın devamında ise, verilen ilk tutuklama kararında, işin doğası gereği tutuklama sebeplerine ilişkin olguların tamamının gösterilmesinin mümkün olamayabileceği belirtilmiştir. İlgili karara konu olan başvuru, başlangıçtaki tutuklama kararının soyut gerekçelere dayandırılmasının yeterli olduğu belirtilerek açıkça dayanaktan yoksun bulunmuştur.

³⁹⁴Anayasa Mahkemesi, T. 26/07/2017, Başvuru No: 2016/49158, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/49158>, e.t.: 17/03/2025.

3.2.2.4.Ölçölülük

Anayasa'nın 13'üncü maddesinde temel hak ve hürriyetlere ilişkin kısıtlamaların ölçölülük ilkesine aykırılık teşkil edemeyeceği ifade edilmiştir. Ölçölülük ilkesine ilişkin anayasal zorunluluğun, tutuklama tedbiri açısından daha dikkatli uygulanması gerekmekte olup somut olay açısından tutuklama tedbirinin niçin ölçülü bulunduğu yeterli ve açık bir şekilde gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Zira, tutuklama tedbiri diğer koruma tedbirleri arasındaki en ağır tedbir konumundadır. Tedbirden beklenen fayda, tutuklama tedbiri dışında bir tedbirle de sağlanabiliyorsa, bu durumda tutuklama tedbirine hükmedilmemesi gerekir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi'nce, adli kontrol tedbiri, kişiyi hürriyetinden tamamen yoksun bırakmayan ancak gözlem altında tutan bir tedbir olarak görülmekte olup kişinin hürriyetinin tamamen elinden alınması dolayısıyla doğacak zararları ortadan kaldırdığı değerlendirilmektedir³⁹⁵.

Anayasa Mahkemesi'nce çocuklar söz konusu olduğunda, adli kontrolün niçin yetersiz bulunduğuna ilişkin yeterli gerekçe beklenmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin *S. O. Başvurusuna*³⁹⁶ ilişkin kararında, kuvvetli belirti mevcut olsa dahi, suça sürüklenen çocuklar hakkında niçin adli kontrol tedbirine hükmedilmediğinin ilgili kararda açıkça ortaya konulamadığı belirtilerek tutuklamanın ölçülü olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle tutuklama tedbirine ilişkin gerekçenin yetersizliği dolayısıyla Mahkeme'ce ölçölülük bakımından ihlal kararı verilmiştir.

Ölçölülüğe ilişkin incelemede, başvurucunun tutuklanması ile suç tarihi arasında ne kadarlık bir süre olduğu önem arz etmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin *E. G. ve C. D. Başvurusuna* ilişkin kararında, soruşturmaya başlandığı tarih ile başvuru tarihlerinin alınması için davet edildikleri tarih arasında yaklaşık altı aylık bir sürenin olduğu somut olayda, Anayasa Mahkemesi'nce bu süre zarfında hangi delillere ulaşıldığının tutuklama gerekçesinden anlaşılamadığı, keza bu sürenin sonunda başvuru tarihlerinde tutuklama kararı verilmesinin gerekliliğini gösterir bir sonuca varılamadığı belirtilmiştir³⁹⁷. Anayasa Mahkemesi'nin ölçölülük ilkesi kapsamında gereklilik yönünden yaptığı bu değerlendirme isabetlidir. Fakat bu karar sonrasında Mahkemece aynı yönde değerlendirmede bulunulmadığı görülmektedir. Dolayısıyla

³⁹⁵Anayasa Mahkemesi, T. 22/05/2013, 2012/149 E. 2013/63 K., **Kaynak:** <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2013/63?EsasNo=2012%2F149&KararNo=2013%2F63>, e.t.: 17.03.2025.

³⁹⁶AYM, Semra OMAK Başvurusu, Başvuru No: 2015/19167.

³⁹⁷Anayasa Mahkemesi, T. 25/02/2016, Başvuru No: 2015/18567, Prg. 76, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18567>, e.t.: 18/03/2025.

tutukluluk tarihi ile suç tarihi arasındaki sürenin fazla olması, kesin bir ihlal nedeni olarak kabul edilemeyecektir.

3.2.3. Anayasa Mahkemesi Tarafından Verilebilecek Kararlar

Anayasa Mahkemesi'nce esas yönünden yapılan inceleme sonucunda ihlal kararı veya ihlal olmadığına dair karar verilebilmektedir. Bu iki karar türü, kişi özgürlüğü hakkı dahil olmak üzere tüm hak ve özgürlük türleri için aynıdır. Kabul edilebilir bulunarak esastan incelenmesine geçilen bir başvurunun, inceleme neticesinde ilgili hakka yönelik ihlalin bulunmadığına ilişkin karar verilmiş ise, bu durum hukuki süreçte herhangi bir yenilik doğurmaz.

6216 sayılı Kanun'un 50'nci maddesinin ilk fıkrasında, Anayasa Mahkemesi'nce yapılan esasa ilişkin inceleme neticesinde, başvurunun hak ihlaline uğrayıp uğramadığı hususunda bir karar verileceği belirtilmiştir. Madde metnine göre, ilgili hakkın ihlal edildiğine karar verilmesi halinde, Mahkeme'ce, hak ihlaline sebep olan durum ve bu durumun neticelerinin ortadan kaldırılabilmesi adına yapılması gerekenler belirtilir. Maddenin devamında ise, Anayasa Mahkemesi'nin yerindeliğe ilişkin denetimde bulunamayacağı, bununla birlikte idari eylem yahut idari işlem mahiyetinde kararlar veremeyeceği ifade edilmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında, başvuru konusu edilen ihlalin mahkeme kararlarından kaynaklanması halinde, ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılabilmesi için yargılamanın yeniden yapılması adına, Anayasa Mahkemesi'nce dosyanın mahkemesine gönderileceği belirtilmiştir. Yargılamanın yeniden yapılabilmesi, pek tabii ki tamamlanmış bir yargılama sonrasında mümkün olacaktır. Ancak kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlali dolayısıyla yapılan bireysel başvurularda, ihlalin mahiyeti dolayısıyla yargılamanın sona ermesi beklenemeyecektir. Bu kapsamda, mahkemece Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararının gerekleri yerine getirilmeli ve ihlal kararına göre karar verilmelidir.

Anayasa Mahkemesi'nin *Ş. A. (2) Başvurusuna* ilişkin kararında, Kanun'da hak ihlali ve bu ihlalden kaynaklanan neticelerin ortadan kaldırılmasına dair belirlemelerde bulunması açısından Anayasa Mahkemesi'ne geniş takdir yetkisi verildiği, bu yetkinin tek sınırının 6216 sayılı Kanun'un 50'nci maddesinin ilk fıkrasında düzenlenen Mahkeme'ce idari eylem ve idari işlem mahiyetinde karar verilemeyeceği hususu olduğu, dolayısıyla Mahkeme'ce idarenin yerine geçilerek işlemde bulunulamayacağı, nitekim bu sınırlamanın yalnızca idare açısından değil, yasama ile yargı açısından da

geçerli olduğu ve Mahkeme’ce ihlalin ortadan kaldırılması amacıyla neler yapılması gerektiği kararda belirtilmek suretiyle dosyanın ilgili mercilere gönderileceği belirtilmiştir³⁹⁸. Bahsi geçen kararda belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesi, ihlalin ortadan kaldırılmasına ilişkin yöntemin seçilmesi hususunda mercilere takdir yetkisi tanımaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi, somut olayın özelliklerine göre ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına ilişkin genel ilkeleri belirleyebilmektedir. Keza, bazı durumlarda Mahkeme’ce doğrudan uygulanması gereken tedbir de gösterilebilmektedir³⁹⁹.

Anayasa Mahkemesi’nce tutuklama tedbirinin kişi özgürlüğü hakkının ihlaline sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılmış ise, bu durumda kararı veren mahkeme tarafından derhal salıverilme kararı verilmelidir. Zira, Anayasa Mahkemesi tarafından, dosya kapsamında elde edilen tüm deliller incelenerek tedbirin denetiminin detaylıca yapılmış olduğu nazara alındığında, tutuklama tedbirinin hukuka aykırı olduğu da ortaya konmuş olacaktır.

Son olarak, 6216 sayılı Kanun’un 50’nci maddesinin ikinci fıkrasında belirtildiği üzere, eğer yargılamanın yeniden yapılmasında hukuki yarar bulunmuyor ise, bu durumda başvuran kişi lehine tazminata hükmedilebilmektedir. 5271 sayılı CMK’nın 141’inci maddesi uyarınca, haksız tutukluluk nedeniyle tazminat isteminde bulunulabilmektedir. Talep bulunmaksızın tazminat kararı verilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi de herhangi bir tazminat talebinin bulunmadığı hallerde, tazminata hükmetmeyecektir.

³⁹⁸Anayasa Mahkemesi, T. 15/03/2018, Başvuru No: 2018/3007, Prg. 56, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/3007?Dil=tr>, e.t.: 18/03/2025.

³⁹⁹Anayasa Mahkemesi, T. 03/04/2014, Başvuru No: 2013/711, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/711>, e.t.: 18/03/2025.

SONUÇ

Demokratik toplumların amaçlarından biri, temel hak ve özgürlükleri korumak ve bireylere karşı, hukuk devleti ile bağdaşmayacak kamu gücü ihlallerini engellemektir. Bu bağlamda temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlal edilmesini önlemek ve bu ihlallerle ilgili olarak yaptırım belirlemek de insan haklarına saygılı bir hukuk devletinin temel amaç ve görevlerindendir. Bireyler tarafından yapılan ihlaller, genel mahkemelerde çözüme ulaştırılmaktadır. Ancak devlet tarafından, bireylerin haklarının ihlal edildiği hallerde ise, bireyler etkili bir korumaya gereksinim duymaktadır. Dolayısıyla bu ihtiyacı gidermek amacıyla, demokratik ülkelerde bireysel başvuru yolu ortaya çıkmış ve benimsenmiştir.

Ülkemizde Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle korunan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının kısıtlanmasına neden olan tutuklama tedbiri ve bu tedbirin uygulanmasından kaynaklanan ihlaller dolayısıyla bireysel başvuru yoluna gidilebilmektedir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi'nce, kişiler hakkında verilen tutuklama kararlarının denetlenmesi hususunda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarıyla oluşmuş belli ölçütler gözetilmekte olup tutuklama tedbirine ilişkin karar veren hakim veya mahkeme tarafından bu ölçütlerin gözetilmesi gerekmektedir.

İhtiyari olma niteliği dolayısıyla Kanun'da öngörülen şartlar oluşsa dahi, hakim veya mahkeme tarafından tutuklama tedbirine hükmedilmesi zorunlu değildir. Zira Anayasa veya kanunlarda tutuklama tedbirinin uygulanmasını gerektirir emredici bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, koruma tedbirleri arasındaki ağırlığı da nazara alınarak tutuklama tedbirine son çare olarak başvurulması gerekir. Masumiyet karinesi uyarınca, ceza muhakemesi neticesinde, yargılanan kişilerin beraat etme ihtimalleri pek tabii ki mümkündür. Dolayısıyla tutuklama tedbirinin hem bir araç hem de geçici bir tedbir olduğu unutulmamalı, masumiyet karinesi de nazara alınarak tutuklama tedbirinin gerekliliği değerlendirilmelidir. Ancak ne yazık ki, uygulamada çoğunlukla tutuklama tedbirine hükmedildiği ve adeta bir cezalandırma aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum ne Anayasa Mahkemesi'nin ne de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarıyla ve benimsedikleri temel ilkelerle bağdaşmaktadır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tutuklama nedeninin var sayılabileceği haller düzenlenmiş olup bu hallerin söz konusu olduğu durumlarda mutlak surette tutuklama kararı verileceği düşünülmemelidir.

Uygulamada, tutuklama sebebinin var olduğuna karine teşkil eden katalog suçların söz konusu olduğu durumlarda, doğrudan tutuklama kararları verilebilmektedir. Ancak kanun koyucu, bu durumda tutuklama kararı verilebilmesi için katalog suçların işlendiğine ilişkin somut delillere dayandırılan kuvvetli şüphe nedenlerinin mevcut olmasını da aramaktadır. Bu düzenlemeyle salt katalog suçların varlığı dolayısıyla tutuklama kararları verilmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Ne var ki, uygulamada halen isnat edilen suçun katalog suçlardan olması dolayısıyla doğrudan tutuklama kararları verilmeye devam edilmektedir. Bununla birlikte, kanunda tutuklama sebebi olarak belirtilmeyen nedenler ileri sürülerek tutuklama kararı verilmesi de söz konusu olabilmektedir. Bu hatalı uygulamaların düzeltilebilmesi için, tutuklama kararı vermeye yetkili mercilerce, tutuklamanın bir tedbir olduğu, uygulanmasının hiçbir durumda zorunluluk arz etmediği ve yalnızca Kanun'da sayılan hallerde tutuklamaya hükmedilebileceği nazara alınarak karar verilmesi gerekmektedir.

Anayasa ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda belirtildiği üzere, tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin kararların gerekçelendirilmesi gerekmekte olup bu husus tutuklama tedbirine ilişkin uygulamadaki önemli sorunlardan biridir. Hakim veya mahkemece basmakalıp gerekçelerle tutuklama kararları verilmemeli, her somut olayın spesifik özellikleri değerlendirilmek suretiyle yeterli ve ilgili gerekçelendirme yapılmalıdır. Her ne kadar, yerel mahkemelerin iş yükleri dolayısıyla tutukluluğa ilişkin kararların gerekçelendirmelerinin yapılamadığı ileri sürülüyor olsa da, oluşan hak ihlalleri dolayısıyla söz konusu iş yükünün katlanarak geri döneceği göz önünde bulundurulmalıdır. Kaldı ki, gerekçeli kararın anayasal bir hak olduğu ve bununla birlikte gerekçesiz her kararın kişilerin savunma haklarına da hanel getireceği unutulmamalıdır.

Tutukluluğa ilişkin azami süreler, soruşturma ve kovuşturma aşamaları bakımından ayrı ayrı düzenlenmiş olup makul sürenin hesabında dikkate alınmaktadır. Kişiler hakkında mahkumiyet hükmü verildikten sonra, hükmen tutukluluk kararı da verilebilmektedir. Bu durumda kişinin tutukluluk hali, suç isnadı sebebiyle tutukluluktan, mahkumiyet sebebiyle tutukluluğa dönüşmektedir. Ancak bu halde, hükmen tutuklulukta geçirilen sürelerin, makul sürenin hesabında dikkate alınmaması şeklinde hatalı bir uygulama yerleşmiştir. Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından benimsenen bu durum, mahkumiyet kararı henüz kesinleşmemiş olduğu halde, kişilerin uzun süreler boyunca tutuklu kalmalarına sebebiyet verebilmektedir. Zira bazı hallerde, mahkumiyete bağlı tutukluluk süreleri, suç şüphesi nedeniyle tutukluluk süresini dahi geçebilmektedir. Dolayısıyla belirsizliğe neden olan bu uygulamanın önüne

geçilmesi ve makul sürenin hesabına, hükmen tutuklulukta geçirilen sürelerin de dahil edilmesi gerekmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, yerel mahkemelerce Anayasa Mahkemesi kararlarına uyulması anayasal bir zorunluluktur. Hukuk devleti ilkesinin varlığından bahsedilebilmesi için, Anayasa Mahkemesi'nce verilen ihlal kararlarının yerel mahkemeler tarafından yerine getirilmesi gerekir. Anayasa'daki açık hüküm dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı hususunun tartışılması mümkün değildir. Bu nedenle, insan haklarına saygılı her hukuk devletinde olduğu gibi, Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekleri yerine getirilmeli ve ilgili yargı mercileri tarafından ihlale sebebiyet veren durumların ortadan kaldırması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ALDEMİR, Hüsnü; **Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri: Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

ATASOY, Hakan; **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları**, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

BIÇAK, Vahit; **Suç Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.

CENTEL, Nur; **Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Tutuklama**, Beta Basım Yayım, İstanbul 1992.

CENTEL, Nur; ZAFER Hamide; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2017.

ÇELİK, Yeşim; **Türk Hukukunda Bireysel Başvuru ve Anayasa Mahkemesi Uygulaması**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.

DAL, Kemal; **Türk Esas Teşkilat Hukuku**, Bilim Yayınları, Ankara 1986.

DOĞRU, Osman; NALBANT Atilla; **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: Açıklama ve Önemli Kararlar**, Legal Yayıncılık, İstanbul 2013.

EKİNCİ Hüseyin; SAĞLAM, Musa; **66 Soruda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa Konseyi Yayınları, Ankara 2012.

ERGÜL, Ergin; **Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması**, Yargı Yayınevi, Ankara 2012.

GÖZLER, Kemal; **Anayasa Hukukunun Temel Esasları**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa 2014.

_____; **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 2014.

GÖZLER, Kemal; KAPLAN, Gürsel; **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 2015.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; GÖLCÜKLÜ Feyyaz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması**, Turhan Kitabevi, Ankara 2003.

HAMDEMİR, Berkan; **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.

HARRİS, David; O'BOYLE, Michael; BATES, Ed; BUCKLEY, Carla; **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku**, Mehveş Bingöllü Kılıcı ve Ulaş Karan (çev.), Avrupa Konseyi, Ankara 2013.

İNCİ, Zekiye Özen; **Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

- KANADOĞLU, Korkut; **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2015.
- KARAMAN, Ebru; **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Yolu**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.
- KAYA, Köroğlu, **Cezai Konularda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, Ankara 2016.
- KUNTER, Nurullah; YENİSEY, Feridun; NUHOĞLU, Ayşe; **Açıklamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta Yayıncılık, Haziran 2013.
- OKUTAN, Saniye Gizem; **Anayasa Yargısı ve Bireysel Başvuru**, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara 2024.
- ÖĞÜTÇÜ, Özlem; **Cezai ve Hukuki Boyutlarıyla Tutuklama**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- ÖZBEY, Özcan; **Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.
- ÖZÇELİK, Bekir; **Bireysel Başvuru Yolunun İdari Yargı Kararları Bakımından Değerlendirilmesi, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti)**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2015.
- ÖZTÜRK GÜNAY, Selma; **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Kararları Işığında Tutuklama**, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.
- POYRAZ GİYİK Hülya; **Kanun Dışı Yakalama Tutuklama Arama ve El Koymaya İlişkin Tazminat Davaları**, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.
- SINAR, Hasan; **Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016.
- ŞAHİN, Cumhur; **Ceza Muhakemesi Hukuku-1**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.
- ŞENTUNA, Mustafa Tarık; **5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Tutuklama ve Adli Kontrol**, Adalet Yayınevi, Ankara 2007.
- ŞİRİN, Tolga; **Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-1**, MRK Baskı ve Tanıtım, Ankara 2018.
- _____; **Türkiye'de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru) İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.
- TANİLLİ, Server; **Devlet ve Demokrasi**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1996.
- TURABİ, Selami; **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.

URAL, Sami Sezai; **Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2013.

ÜNVER Yener; HAKERİ, Hakan; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.

YENİDÜNYA, Ahmet Caner; İÇER, Zafer; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.

YENİSEY, Feridun; NUHOĞLU, Ayşe; **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018.

YILDIRIM, Akif; TURAN, Hüseyin; ŞEN, Murat; DEMİRBAŞ, Mustafa Eyyub; KÜÇÜK, Salim; **Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2015.

YURTCAN, Erdener; **Ceza Yargılaması Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.

MAKALELER

ATASOY, Hakan; “Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 9, Ankara 2012, ss. 72-75.

AYDIN, Öykü Didem; “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 15, S. 4, Ankara 2011, ss. 121-170.

BEKRİ, M. Nedim; “Gerekçeli Karar Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 3, Ankara 2014, ss. 205-228.

EKİNCİ, Hüseyin; “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve İnceleme Yöntemi”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 30, Ankara 2013, ss. 161-197.

ERDİNÇ, Tahsin; “Karşılaştırmalı Olarak Türk Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı (Anayasa Şikayeti)”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 20, Ankara 2015, ss. 87-138.

GÖZTEPE ÇELEBİ, Ece; “Bireysel Başvuru Kararlarının Bağlayıcılığı ve İcrası Sorunu ile Kurumsallaşma İhtiyacı”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 33, Ankara 2016, ss. 93-118.

KARAKAŞ, Işıl; “Bireysel Başvuru Kararlarının Etkileri”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 33, Ankara 2016, ss. 13-17.

KILINÇ, Bahadır; “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikayeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, C. 25, Ankara 2008, ss. 17-57.

ÖZEN, Muharrem; GÜNGÖR, Devrim; OKUYUCU ERGÜN, Güneş; “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Türk Hukukunda Azami Tutukluluk

- Süresinin Hesaplanmasına İlişkin Değerlendirmeler”, **Ankara Barosu Dergisi**, S. 4, Ankara 2010, ss. 181-187.
- ÖZPOLAT, Haşim; “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Maddi Anlamda Kanun Kriteri”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 33, Ankara 2018, ss. 609-622.
- ÖZTÜRK, Bahri; “Tutuklama Sebepleri”, **Manisa Barosu Dergisi**, S. 24, Ocak 1988, ss. 5-8.
- SABUNCU, M. Yavuz; ARNWINE, Selin Esen; “Türkiye için Anayasa Şikayeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, S. 21, Ankara 2004, ss. 229-246.
- SAĞLAM, Musa; “Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu (Bir Reform Önerisi)”, **TBB Dergisi**, S. 60, Ankara 2005, ss. 139-168.
- SOYER GÜLEÇ, Sesim; “Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 98, Ankara 2012, ss. 25-74.
- ŞAHBAZ, İbrahim; “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Kişi Özgürlük ve Güvenliği”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 55, Ankara 2004, ss. 201-225.
- YALÇINÖZ, Bahadır; “Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S. 2, Ankara 2013, ss. 187-206.
- YENİSEY, Feridun; NUHOĞLU, Ayşe; “Tutuklama Kurumunun Uygulanması Hakkında Görüşler”, **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, S. 125-126, Ankara 2015, ss. 7-28.
- YERDELEN, Erdal; ERDEM, Dilek Özge; “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Kapsamında Bilgilendirilme Hakkı”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 59, Ankara 2024, ss. 21-50.
- ZOĞLAR DURMAZ, Burcu; “Uzun Tutukluluk Bakımından Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kanun/Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı (Uzun Tutukluluk ve Anayasa 148/3)”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 150, Ankara 2020, ss. 1-50.

MAHKEME KARARLARI

Anayasa Mahkemesi, T. 09/01/2014, Başvuru No: 2013/1977, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1977>, e.t.: 14/11/2024.

Anayasa Mahkemesi, T. 06/02/2014, Başvuru No: 2013/8479, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8479>, e.t.: 14/11/2024.

Anayasa Mahkemesi, T. 05/11/2024, Başvuru No: 2013/6140, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6140>, e.t.: 14/11/2024.

- Anayasa Mahkemesi, T. 16/07/2014, Başvuru No: 2013/6319, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6319>, e.t.: 14/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 25/12/2012, Başvuru No: 2012/22, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/22>, e.t.: 15.11.2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 17/12/2015, Başvuru No: 2013/1631, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1631>, e.t.: 15/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 04/12/2013, Başvuru No: 2012/348, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/348>, e.t.: 15/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 05/03/2013, Başvuru No: 2012/837, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/837>, e.t.: 17/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 07/12/2016, Başvuru No: 2014/19389, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/19389>, e.t.: 18/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 08/03/2023, Başvuru No: 2019/13338, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/13338>, e.t.: 18/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 25/02/2016, Başvuru No: 2013/1827, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1827>, e.t.: 18/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 12/02/2013, Başvuru No: 2012/1075, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1075>, e.t.: 18/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 26/03/2013, Başvuru No: 2013/1177, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1177>, e.t.: 18/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 10/06/2015, Başvuru No: 2013/7718, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7718>, e.t.: 18/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 05/11/2014, Başvuru No: 2013/9044, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9044>, e.t.: 18/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 01/12/2015, Başvuru No: 2013/7239, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7239>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/13, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/13>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 02/04/2014, Başvuru No: 2014/3986, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3986>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 20/01/2016, Başvuru No: 2013/7114, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7114>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 15/04/2015, Başvuru No: 2013/5619, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5619>, e.t.: 19/11/2024.

- Anayasa Mahkemesi, T. 29/05/2014, Başvuru No: 2014/4705, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4705>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 01/12/2016, Başvuru No: 2014/2293, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2293>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 25/07/2017, Başvuru No: 2014/10405, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/10405>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 30/06/2014, Başvuru No: 2014/1397, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1397>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 04/12/2013, Başvuru No: 2012/348, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/348>, e.t.: 19/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 19/12/2013, Başvuru No: 2013/817, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/817>, e.t.: 22/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 03/02/2016, Başvuru No: 2014/474, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/474>, e.t.: 23/11/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 10/03/2016, Başvuru No: 2015/18567, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18567>, e.t.: 17/12/2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 02.07.2013, Başvuru No: 2012/338, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/338>, e.t.: 19.12.2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/521, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/521>, e.t.: 22.12.2024.
- Anayasa Mahkemesi, T. 12/03/2015, Başvuru No: 2013/760, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/760>, e.t.: 21.02.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 14/01/2015, 2014/164 E. 2015/12 K., **Kaynak:** <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2015/12>, e.t.: 06.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 16/02/2017, Başvuru No: 2014/4994, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4994>, e.t.: 08.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 21/11/2013, Başvuru No: 2012/1303, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1303>, e.t.: 08.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 15/10/2015, Başvuru No: 2013/2254, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2254>, e.t.: 08.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 10/06/2015, Başvuru No: 2013/9771, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/9771>, e.t.: 08.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 10/12/2014, Başvuru No: 2014/1125, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1125>, e.t.: 08.03.2025.

- Anayasa Mahkemesi, T. 26/10/2016, Başvuru No: 2014/2321, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2321>, e.t.: 08.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 18/11/2015, Başvuru No: 2013/4128, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/4128>, e.t.: 08.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/726, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/726>, e.t.: 15/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 30/12/2014, Başvuru No: 2014/1313, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1313>, e.t.: 15/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 14/10/2015, Başvuru No: 2013/2950, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2950>, e.t.: 15/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 02/07/2013, Başvuru No: 2012/239, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/239>, e.t.: 15/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 17/07/2019, Başvuru No: 2015/19167, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/19167>, e.t.: 15/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 09/01/2019, Başvuru No: 2017/21163, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/21163>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 17/07/2019, Başvuru No: 2013/7637, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/7637>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 09/01/2014, Başvuru No: 2012/1040, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1040>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 21/11/2017, Başvuru No: 2014/11189, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/11189>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 25/05/2017, Başvuru No: 2014/10405, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/10405>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 16/07/2014, Başvuru No: 2013/6099, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6099>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 21/02/2018, Başvuru No: 2014/4651, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4651>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 17/05/2016, Başvuru No: 2014/1268, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1268>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 23/07/2014, Başvuru No: 2014/2275, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/2275>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 11/03/2015, Başvuru No: 2014/1425, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/1425>, e.t.: 16/03/2025.

- Anayasa Mahkemesi, T. 23/07/2014, Başvuru No: 2013/8694, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/8694>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 15/10/2014, Başvuru No: 2014/239, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/239>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 18/06/2014, Başvuru No: 2013/2814, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2814>, e.t.: 16/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 04/06/2015, Başvuru No: 2013/2312, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2814>, e.t.: 17/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 28/11/2019, Başvuru No: 2017/29347, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/29347>, e.t.: 17/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 16/07/2014, Başvuru No: 2012/1108, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/1108>, e.t.: 17/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 22/05/2013, 2012/149 E. 2013/63 K., **Kaynak:** <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2013/63?EsasNo=2012%2F149&KararNo=2013%2F63>, e.t.: 17.03.2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 25/02/2016, Başvuru No: 2015/18567, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/18567>, e.t.: 18/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 15/03/2018, Başvuru No: 2018/3007, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/3007?Dil=tr>, e.t.: 18/03/2025.
- Anayasa Mahkemesi, T. 03/04/2014, Başvuru No: 2013/711, **Kaynak:** <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/711>, e.t.: 18/03/2025.
- AİHM, Clooth/Belçika Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, Wemhoff/Almanya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, Koç ve Demir/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, H.W./Almanya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, Gumeniuc/Moldova Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, K./Avusturya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, Trutko/Rusya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, Gatt/Malta Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>
- AİHM, Vasileva/Danimarka Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Osypenko/Ukrayna Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Lolova-Karadzova Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, McVeigh ve Diğerleri Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Foka/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Adolf/Avusturya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Salabiaku/Fransa Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Bendenoun/Fransa Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, R. L. ve M. – J. D./Fransa Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Brogan ve Diğerleri/Birleşik Krallık Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Huseynli ve diğerleri/Azerbaycan Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Fox, Campbell ve Hartley/Birleşik Krallık Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Koniarska/Birleşik Krallık Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Ichin ve diğerleri/Ukrayna Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, O. S./Çek Cumhuriyeti Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Nielsen/Danimarka Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Bouamar/Belçika Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, X./İsviçre Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Enhorn/İsveç Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Guzzardi/İtalya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Witold Litwa/Polonya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Kharin/Rusya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, S./Almanya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Hilda Hafsteinsdottir/İzlanda Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Gukovych/Ukrayna Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Winterwerp/Hollanda Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Verbanov/Bulgaristan Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, S. R./Hollanda Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, O. H./Almanya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Saadi/Birleşik Krallık Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Conka/Belçika Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Bozano/Fransa Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, X./Birleşik Krallık Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Lowry/Portekiz Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Dikme/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Shamayev/Gürcistan ve Rusya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Lazoroski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Sinan Tanrıkulu/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Parlanti/Almanya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Sarı ve Çolak/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Aksoy/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Nikolova/Bulgaristan Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Aquilina/Malta Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Koster/Hollanda Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, De Jong, Baljet ve Van den Brink/Hollanda Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Medvedyev ve diğeri/Fransa Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Ringeisen/Avusturya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Iljov/Bulgaristan Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Rakevich/Rusya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Stanev/Bulgaristan Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, D.D./Litvanya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Seki/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Smatana ve diğeri/Çek Cumhuriyeti Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Singh/Birleşik Krallık Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Şevk/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Hasan Uzun/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Svetoslav Dimitrov/Bulgaristan Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Şahin Çağdaş/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, N.C./İtalya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Blackstock/Birleşik Krallık Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, X./Almanya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Sevgin ve İnce/Türkiye Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Ciulla/İtalya Kararı, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Koşti ve diğerleri/Türkiye, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Contrada/İtalya, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

AİHM, Ilijkov/Bulgaristan, **Kaynak:** <https://hudoc.echr.coe.int/>

Yargıtay 18. CD., T. 18/12/2017, E. 2017/4819, K. 2017/15005.

YCGK, T. 12.04.2011, E. 2011/1-51, K. 2011/42.

İNTERNET SİTELERİ

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/>

<https://inhak.adalet.gov.tr/Home/Index>

<https://cte.adalet.gov.tr/Home/>

<https://hudoc.echr.coe.int/>

<https://karararama.yargitay.gov.tr/>